

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

.perestroyka notlari

Sevgül Uludağ Erkut

AMAÇ YAYINCILIK LTD. ŞTİ.

Amaç Yayınları : 92
Birinci Basım : Ocak 1990

ISBN 975 – 380 – 012 – 6

Dizgi - Baskı - Cilt : Acar Matbaacılık Tesisleri 526 84 42 – 516 42 52
AMAÇ, Çatalçeşme sokak 15/1, Cağaloğlu İstanbul (522 11 96)

PERESTROYKA NOTLARI

Sevgül Uludağ Erkut

Yayınevinden	7
PERESTROYKA NOTLARI	9
Ivan Ogalkov'du Adı	10
Gazeteciler İyi Yaşıyor	11
Neden Perestroyka?	11
Kafeteryadaki Anlayış	15
Tallinn	16
Kolhozda	21
İnsanlar Kalmak İstiyor	22
Perestroyka Çoktan Gelmiş	23
Partinin Rolü	25
Hotel Viru'nun Şık Garsonu	26
Perestroykadan Habersiz Parti Örgütü	28
Estonya Televizyonu	34
Leningrad Günleri	96
Aydınlar ve Perestroyka	39
Bir Ressam	47
Otel Leningrad	51
Moskova'da	53
Gazeteci Gözüyle Perestroyka	53
Glasnost	55
Okurların İlgisi	56
Kapitalizmin İlgisi	58
Sendikalar ve Perestroyka	58
Sendikanın Görevi	60
Hizmet Sektörü	61
Sendikalara Eleştiri	62
Glasnost	64
Batının İlgisi	65

Kadınlar ve Perestroyka	65
Kadın Konseyleri	68
Ateşler Diyanı Azerbaycan, Rüzgarlı Kent Bakû	69
Sevmekle Sevmenmek Arasında Bir Tereddüttür Bakû	71
Uzun Ömürlü İnsanlar Diyanıdır Bakû	73
Nâzım Efsane Gibi Gelmişti	75
Nâzım'a Hasret	79
Hasret	80
İmza	82
Nâzım'ın Sesi Hâ'lâ Kulağında	84
Perestroykanın En Büyük Düşmanı Perestroykayı Anlamamak	87
Gençlerin Özlerinin Güzelliği Sınata Güzellik Getirir	93
Sovyetler Birliği'nde Müslümanlar	97
Perestroykadan Yana Bir Din Adamı: Şeyhülislam Allahşükür Paşazade ..	100
Kahraman Bir Savaş Gazisi : Mezahir Abbaszade	102
Bir Savaş Gazisinin Gözüyle Perestroyka	107
Azerbaycanlı Yazarlardan Selam	109
Yazarların Gözüyle Perestroyka	112
ŞİMDİ SÖZ SIRASI BİZDE	115

Gezi notları, izlenimler her zaman riskleri olan yazılardır. Hele, gezdiğiniz ve yazmayı istediğiniz ülkeler, bugünün en canlı, hareketli toplumlarının yaşadığı ülkelerse. Şimdi yazarsınız, bir zaman sonra yazdıklarınız gerçekleri vermez olur. Çünkü, gezip gördüğünüz zaman dilimindeki düşünceleriniz sizi önemli ölçüde belirler, ayrıca toplumlar dinamiklerini her zaman açıktan belli etmeyebilir, alttan bir şeyler değişiyordur, kısa süre içinde yakalayamaya da bilebilirsiniz. Nesnellik sınırları oldukça belirlidir kısaca.

Perestroyka Notları da bu nedenle nesnel değil bir bakıma: Kimi yerlerinde yazar gönlündekileri görüyor, kimi yerde acımasız oluyor. Ama herşeyin ötesinde bir gerçeği tümüyle yakaladığını söyleyebiliriz: değişim.

Değişimi yakaladığı gibi şunu da sorguluyor: 'Şimdi Söz Sırası Bizde' de belirttiği gibi, diyelim o günlerde barış temaları işleyen Azeriler ve Ermeniler, kısa süre sonra birbirlerine girebildiler. Diyelim, perestroykayı çoktan uyguladığını söyleyen Baltıklar, ayrılma hakkını kullanmaya kadar yürüyebildiler.

Hangisi gerçek? Ön bölümlerdeki konuşmalardan çıkan izlenim mi, yoksa bugün ajanslara geçenler mi?

Sovyetler'e yapılmış gezilerle ilgili daha önceleri de yazılar yazıldı, kitaplar çıktı. O zaman da yaşanan süreç olumlanabiliyordu, bugün de olumlanıyor. Onlar mı gerçek, bugün yaşananlar mı?

Gerçek ne yazık ki (ya da ne güzel) birden çok olanıyor. Onun için de bugün yaşananlar (anlatılanlar da değil) gerçeği veriyor. Ama şu da bir olgu, o notlarda yazılanlar da yaşananların bir parçası, belki gönül gözü daha öne çıkmış, ama onlar da gerçeğin parçası.

Perestroyka Notları, yaşananları yaşandığı gibi görmek için okunmalı, ne umutsuzluğa kapılmalı, ne olmayan değerler atfedilmeli. Yaşanan canlılığı yakalayabilmek ve ondan sonuçlar çıkarmak bile yetebilir.

Amaç Yayınları

Masmavi gözleri vardı... Çok uzun boyluydu. Başında kürk bir kalpak, sırtında kalın bir palto bizi bekliyordu... 61 yaşında, yüreği paramparçaydı. 3 kalp ameliyatı geçirmiş, Stalin'i Hruşçov'u, Brejnev'i, Andropov'u, Çernenko'yu geride bırakmış, şimdi Gorbaçov dönemini yaşıyordu. İkinci Dünya Savaşı'nı yaşamış, 17 yaşında savaşa katılmış, 11 yaşındaki kardeşinin bir bombalı saldırıda ölümüne tanık olmuştu.

Nazım Hikmet'i, Aziz Nesin'i, Yaşar Kemal'i, Demirel'i, Ecevit'i, pekçok Türk aydınını, yazarını, sanatçısını, politikacısını tanımıştı. Pravda'nın 15 yıl süreyle Türkiye muhabirliğini yapmış, Amerikan 6. Filosu'nun İstanbul'da protesto edilmesine tanık olmuştu. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanında, Kıbrıs'a gelen ilk Sovyet yurttaşlarından biriydi.

Faşistlerce katledilen, Kıbrıs'ta Türk-Rum dostluğunun simgesi Derviş Ali Kavazoğlu'nu Moskova'da ağırlamıştı. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Makarios'u tanımış, Kıbrıs'ı adım adım gezmişti.

Üç kalp ameliyatına karşın sigarayı, rakıyı, bir de votkayı çok severdi. Sıcak gülüşü, içten kahkahası hiç eksilmeyen hazinesi gibiydi. İki çocuğu, üç torunu vardı. Türkiye'de ona "İvan Pehlivan" derlerdi... Duru bir Türkçesi, İstanbul şivesi vardı. Ne çok anısı, ne çok gözlemi vardı... Emekli olmak, anılarını kaleme almak belki bir hayaldi... Çalışmayı seviyordu.

Ona "İvan Pehlivan" diyorlardı... 15 yıl *Pravda*'nın Türkiye muhabirliğini yapmıştı... APN Ajansının politik yorumcularındandı... Stalin, Hruşçov, Brejnev, Andropov, Çernenko dönemlerini görüp geçirmiş, şimdi Gorbaçov dönemini yaşıyordu...

Davetlisi olduğumuz APN Ajansında politik yorumculuk görevi yapıyordu ve işini seviyordu. 1988 Ocak ayında, soğuk bir kış günü Perestroyka üstüne bir kitap için inceleme gezimize başlarken, 15 gün boyunca bize eşlik edecek, Moskova-Tallinn arası 14 saatlik tren yolculuğu boyunca anılarını aktaracak, sorularımızı yanıtlayacaktı.

Gazeteciler İyi Yaşıyor

İvan Pehlivan ayda 350 ruble ücret alıyordu. Çalışsa da çalışmasa da bu para eline geçiyordu. Ancak 5-10 makale yazması halinde de eline ek bir para geçiyordu ki, bunun miktarı da 350 rubleyi buluyordu. Yani aylık kazancı 700 ruble civarındaydı İvan'ın. Gazeteciler, Sovyetler Birliği'nde, sosyalizm kazanımlarından belki en fazla yararlanabilen meslek gruplarından biri. İlk gözlemimiz bu oldu. Moskova'da gittiğimiz gazetecilere ait bir lokantada da buna tanık olduk. Batılı anlamda son derece lüks bir yerdi - tek bir salonda 20 tane kristal avize sayıverdim... Çalışma koşulları nispeten rahat, maaşları ise yüksekçeydi. Yetenekli oldukları alanda uzmanlaşabiliyorlardı. Bunun için ayrıca ek bir maddi külfete katlanmaları gerekmezdi. Bizim Kıbrıs'ımızın kuzeyindeki gazetecilerin katlandığı zorluklarla ve aldıkları ücretlerle kıyaslanamazdı bile olanakları ve yaşam biçimleri... Bir zamanlar, elektrikli daktilom artık hurdaya çıktığında ve yeni bir daktilo alacak olanaklara sahip olmadığım için oturup ağladığımda, elimden hiçbirşey gelmediğini kavradığımda neler hissettiğimi anlatsam da belki anlayamazlardı. Bir meslektaşımın, borç taksitlerini ödeyemediği için evindeki mallarına haciz konduğunda neler hissettiğini anlatsak da anlayamazlardı. Bizde gazetecilerin değil uzmanlaşmak, her konuda kalem oynatmak, sonra da sayfaların diğer teknik işlerine de yardım etmek zorunda kaldığını anlatsak acaba anlarlar mıydı? Koşullarımız, olanaklarımız ve olanaksızlıklarımız, maaş ve ücretlerimiz, yapmak isteyip yapamadıklarımız...

Neden Perestroyka?

Perestroyka... Glasnost... Bu iki sözcük 1985'ten bu yana dünyadaki kitle iletişim araçlarının gündeminden bir türlü inmek bilmiyor. Tartışmalar devam ederken, dünya büyük bir ilgiyle Sovyetler Birliği'ndeki yeniden yapılanma sürecini izliyor. Neden perestroyka? Neden glasnost? Bu gereksinim nereden doğdu? Bu sorulara karşılık ararken, ilk yanıt, kaldığımız otelde, lokantada, so-

kakta taksi beklerken, alışverişte, televizyondan izleyebildiğimiz filmlerde, sanat-kültür olaylarında karşımıza çıkıverdi.

Sovyetler Birliği'nin, dünyada sosyalizm kalesinin başkentindeydik.

Evet, bavullarımız açılmayacak, kimi havaalanlarında olduğu gibi hoyrat eller üzerimizde gezinmeyecek, kaçakçı ya da teröristmişiz gibi bavullarımız didik didik yoklanmayacaktı. Sovyetler Birliği'ne ikinci gelişimdi, gazeteci olan eşiminse üçüncü. Her defasında, yolculuğumuzun başlangıç ve bitiş noktası olan uluslararası havaalanında en problemli yolculara dahi kesinlikle en ufak bir zorluk çıkarılmadığına tanık olacaktık ve "demirperde" masallarıyla doldurulmuş biz yabancılar her defasında bu kolaylığa şaşacaktık. Bu kez de öyle oldu. Giriş gümrüğüne ne isimlerimiz verilmişti ne de bize "niye geldiniz?" gibi sorular sorulmuştu. Ancak çsas sorunlar bundan sonra, günlük yaşama karışınca başlayacaktı.

İvan, bizi havaalanının hemen dışında bekliyordu. Kısa bir "hoşgeldiniz" faslından sonra bizden izin isteyerek araba aramaya koyuldu. "Moskova'da taksi bulmak kolay değil" diyordu. Kısa sürede anladık ki eğer bir yere metroyla gidecek olursanız, çok ucuza ve çok süratli ulaşmanız mümkün... Ancak yolculuğunuzu taksiyle yapmayı tercih ediyorsanız, bilmelisiniz ki, Moskova'da taksi bulmak o kadar kolay değildir. Ne de olsa Sovyetler Birliği'nde taksicilik yeni bir olay... Yeni ya da moda bir olay...

Perestroyka, yani yeniden yapılanma süreci çerçevesinde, toplu taşımacılığın yanısıra taksi sorununa da çözüm getirilmesi düşünülmüştü; buna göre, Moskova'da üç tür taksi "işletmeciliği" vardı artık -bunlardan birincisi, mesleği taksicilik olan kişilerin çalıştırdığı araçlardı. İkinci gruba, özel arabasını, mesai saatleri dışında -ki genellikle geceleri- taksi olarak çalıştıranların taksileri giriyordu. Örneğin, bir fabrikada işçisiniz ya da herhangi bir çalışınısınız ve fabrikadaki mesleğiniz dışında taksicilik de yapmak istiyorsunuz. Arabanızı bir başkasına verip çalıştırmadığınız yani "patronluk" yapmadığınız sürece, kendi arabanızı kendiniz ça-

İştirip ek bir gelir elde edebilirsiniz. Özellikle bu grup ilgimizi çekti. Örneğin özel araba sahibi bir işçi, mesaisini tamamladıktan sonra, gecenin geç saatlerine dek özel arabasını taksi olarak çalıştırabiliyordu. Ancak bu taksilerin genelde görünümü kötüydü. Son derece yıpranmış, bakımsız araçlardı. Kısa dahi olsa yolculuğunuzu bu görünümdeki araçlarla yapmaya karar vermişseniz, dudaklarınızdan duayı eksik etmemeniz gerekir! Çünkü yolculuğunuzun kaçınıcı kilometresinde yolda kalacağınız hiç belli olmaz. Kapitalist dünyanın göz kamaştırıcı lüks ve konforlu arabalarını Moskova'da görmek pek mümkün değildi. Eli-yüzü düzgün ve bol aksesuarlı arabalar, Lada'nın son ürünü olan Samara modeli arabalar vardı evet, ama onca çok çeşit, onca çok renk, onca para ve emek karşılığı üretilen kapitalist dünyanın göz okşayıcı arabalarından eser yoktu... Sovyetler Birliği'nde daha şirin, daha konforlu, daha ekonomik arabalar imal edilemez miydi? Sanınız bunu gerçekleştirmek için bir mucize gerekmiyor.

Evet, taksicilikte üçüncü bir grup daha var. Bunlar taksicilik yapmak için biraraya gelip kooperatif kuran kişilerden oluşuyor. Yani, Sovyetler Birliği ekonomisinde yaygın olan kooperatifçiliği taksicilik alanında da görüyoruz.

En az yarım saat arandıktan sonra nihayet, her tarafı sallanan ve sanki Birinci Dünya Savaşı döneminden kalma bir arabayla çıkıp geliverdi İvan. Şeremetyeve Havaalanı Moskova'nın biraz dışındaydı. Ancak taksi, tek sorun değildi. Otele vardık. "Perestroyka"ya gereksinimi burada yakalayacağımız otele...

Otel Russia, yatak kapasitesi itibariyle Avrupa'nın ikinci büyük oteli durumunda. Otelin bir dizi lokantası, çeşitli amaçlar için kullanılabilecek konferans, seminer salonları ve ancak lüks otellerde bulunabilecek türde hizmetleri var. Otelde, rezervasyonumuzun önceden yapılmış olmasına karşın, doldurulacak, imzalanacak formlar, yapılacak bürokratik işlemlerden ötürü en az bir saat beklememiz gerekti. Bu bir rastlantı değil, günlük yaşamın işkenceye dönüşen bir parçasıydı. Nitekim Moskova, Tallinn, Leningrad, Bakû kentlerini içeren inceleme gezimiz boyunca en lüks otellerde, aynı uzun bekleyişleri, daha doğru bir deyişle "bürokratik" uygulamaları yaşamak zorunda kalacaktık.

Rehberimiz, çevirmenimiz ve artık dostumuz diyebileceğimiz İvan, "yavaş yavaş, hiç acele etmeden" diye espri yapıyordu. Bu espri -belki de Sovyetler Birliği'nde günlük yaşamın en kestir-

"Perestroyka" yani yeniden yapılanma ile "Glastnost" yani açıklık, Sovyet yaşamını birden bire alt-üst ediverdi, bir canlılık tartışmalı bir atmosfer yarattı. Basın bu canlı atmosferin odak noktası haline geldi. Pek çok gazete, çıkar çıkmaz tükenir oldu.. Uzun bir durgunluk döneminin ardından, gazeteler ve gazeteciler kendilerini bu yeni süreçte uyarlamak, yaratıcı olmak, yaşamın yüreğini, halkın nabzını tutmak gibi bir görevle karşı karşıya kaldılar. Bu süreç devam ediyor ve basın-yayın araçları halkın karşısına yenilenerek çıkıyor.

Resimde sokak ortasında günlük gazetelerin sergilendiği cam bir vitrin. Moskova'da olduğu gibi ülkenin dört bir yanında da gazeteler böyle sergileniyor...

me ifadesiydi- yolboyu eşlik etti bize ve Sovyetler Birliği'nde yaşamı, daha doğrusu perestroykaya neden gereksinim duyulduğunu da kavramamıza yardımcı oldu. Gerçekten de kısa sürede gördük ki, özellikle hizmetler sektöründe bu anlayış iyice yer etmiş, kökleşmişti.

Ardından akşam yemeği için İvan'la sözleştik. Otelin restoranda yiyecektik doğal olarak, çünkü onca bürokratik işlem den sonra otel müşterisi olmaya hak kazanmıştık.

Kafeteryadaki Anlayış

Ne var ki otel müşterisi olmaya hak kazanmak fazlaca bir anlam taşımıyordu. Çünkü aynı uzun bekleyişi yeniden yaşadık. Yavaş yavaş, hiç acele etmeden bize bir masa bulundu ve aynı anlayışla yapılan servisten sonra akşam yemeğimizi alabildik...

Ertesi sabah, Moskova'da ilk günümüzdü. Aslında Moskova'ya daha önce Dünya Kadınlar Kongresi nedeniyle gelmiştim. Ancak Kongre'nin yoğunluğu, dünyanın dört bir yanından gelen üç bine yakın delegeyle görüşmeler, toplantılar, röportajlar nedeniyle kentin pek de tadını çıkardığımız söylenemezdi.

İşte ilk günümüz ve otelin kafeteryasına iniyoruz. Burada kahvaltı yapacağız. Bu lüks otelde, kafeteryada, yüzünden düşen bin parça olan bir görevli kadın, bir fincan kahve uzatıyor bana. Bakıyorum fincanın bir kenarından koca bir parça eksik; kırık bir fincan bu ve çatlaktan fincan tabağına kahve sızıyor. Tabakta küçük bir kahve gölü oluşmuş bile...

İvan'a bakıyoruz... "Burada çalışan kadın ne kadar çalışırsa çalışsın, ayda 150-200 rubleden fazla para alamayacağını biliyor" şeklinde, biraz da utanarak mazeret belirtiyor. "O nedenle çok rahat, kırılan kırılsın, dökülen dökülsün!" diye tamamlıyor konuşmasını.

İşte, artık bazı şeylerin değişmesi gerektiğini bu vesileyle anlamış oluyoruz. Bu nasıl anlayıştır ki "kırılan kırılsın, dökülen dökülsün" diyebilir. Kabul edemiyoruz bu anlayışı ve Sovyetler Birliği'nde politik sistemin yeniden örgütlenmesi sürecine saygı duy-

duğumuzu hissediyoruz. Evet, yeniden yapılanma sürecinde insan faktörüne daha çok ilgi gösterilmesi öngörülüyor ancak yurttaşların da devletin çalışmalarına ve toplumun yaşamına aktif olarak katılırken daha sorumlu davranması gerekmez mi?

Daha sonra karşılaşacağımız pekçok olayda da bunu düşünüyoruz: SBKP ülkenin ekonomik ve sosyal gelişmesinde bir dönüm yaratmayı hedeflenmiş. Bu doğrultuda da önüne bazı hedefler koymuş, önlemler almaya başlamış. Ancak bunun güvencesi, "nemelazımcı" bir anlayışa değil, çalışma heyecanının yüksek boyutlarda olmasına bağlıdır diye düşünüyoruz. Tek tek yurttaşlar önlerine konan hedefleri destekler, daha sıkı bir disipline sarılır ve kendi işine daha yaratıcı bir şekilde yaklaşırsa, bir turiste ya da bir yabancıya yine kırk bir fincanla servis yapar mıydı? Hiç sanmıyoruz... Her türlü sömürüden kurtulmuş insanlardan beklenemez böyle bir davranış... Kuşkusuz bunun boyutları öğrenim ve kadroların yeni sürece uygun olarak ele alınmasına kadar uzanıyor.

Konuştüğümüz yetkililer de bize hizmetler sektörünü yoluna koyabilmek için çeşitli teşvik önlemleri alınmakta olduğunu, emeğe göre ücret ödenmesi yolunda adımlar atılacağını anlatıyorlar.

Moskova'da kısa bir duraktan sonra, bir gece treniyle Estonya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin başkenti Tallinn'e doğru 14 saatlik bir yolculuğa çıkıyoruz...

Tallinn

İskandinav ülkelerinden pek farkı olmayan, Finlandiya Körfezinde kurulmuş Tallinn tüm soğukluğu ve çekiciliğiyle bekliyordu bizi. Bir zamanlar Petro burada, Katerina için kışlık bir saray yaptırmıştı -kendisi için de küçük bir kulübe. Burada ayak-kabıcılıkla da uğraşmış, kullandığı aletler ise hâlâ saklanıyordu. Büyük Petro'ya büyük saygı duyulduğunu gözlemledik kısa sürede. O günlerin Rusya'sını yeniliklere açmak için çırpınmış durmuş, Batıyla ilişki kurmuş, inatla her türlü yeniliği bu topraklara getirmeye çalışmıştı.

Tallinn yolculuğumuzun ardından gittiğimiz Leningrad'da, Petro'nun at üstündeki koca heykelinin İkinci Dünya Savaşı'nda, Stalingrad çarpışmaları sırasında, Leningradlılarca yerinden sökülerek bodruma indirildiğini ve bombardıman sonucu tahrip olmaktan korunduğunu öğrenecektik.

14 saatlik tren yolculuğumuz boyunca soru yağmuruna tutmuştuk İvan'ı ve o bıkıp usanmadan, her sorumuza yanıt yetiştirmeye çalıştı...

Neler sormuyorduk ki?.. SBKP'nin Nisan 1985'de formüle ettiği görüşler Sovyetler Birliği'nin ekonomik ve toplumsal gelişmesini hızlandırabilecek miydi? Özellikle son yıllarda ülkenin ekonomik gelişmesinde görülen güçlükler nasıl aşılacak, ekonominin daha dinamik olabilmesi için neler yapılacaktı? Merkezi planlamadan tümüyle vaz mı geçiliyordu? Sosyal yardımlar, konut ve diğer hizmetler alanı daha da genişletilecek miydi? Partinin öncü rolü devam edecek miydi? Kültür ve eğitimin geliştirilmesi için önlemler düşünülüyor muydu? Gayretli bir işçi ile tembellik yapan bir diğeri aynı parayı almaya devam mı edecekti? Alınacak önlemlerle, halka vaadedilen daha yüksek bir yaşam düzeyine ulaşmak mümkün olacak mıydı? Yeniden yapılanma süreci, sosyalist ülkeler topluluğu arasındaki ekonomik işbirliğini ve işbölümünü nasıl etkileyecekti? Kafamızda daha pekçok soru vardı. Bu sorularımızı her fırsatta dile getirdik, ancak kafamızdaki soruların tümüne de doyurucu yanıtlar alabildik mi? O ayrı bir sorun...

İvan anlatıyordu... Bir zamanlar Hruşçov ve yoldaşları, oturup "falan yerde mısır ekilecek" diyorlarmış.. Kolhozdakiler mısır yetiştirmek için hiç de elverişli olmayan o topraklarda, herşeyi göze alarak buğday ekiyorlar, ancak yoldan geçenlerin buraları mısır tarlası sanması için yolun kenarına da birkaç sıra mısır ekiyorlarmış, göstermelik olarak! Merkeze gönderilen raporlarda da "kolhozumuzda şu kadar ton mısır üretilmiştir" deniliyormuş...

Hruşçov ya da diğer başka liderler döneminde bu tür olaylar gerçekten yaşanmış mıydı tam olarak kestiremiyoruz. Belki de İvan bize merkezle yöre halkı arasındaki iletişim eksikliğini ya da kopukluğunu böyle bir örnekle anlatmak gereksinimi duymuştu, kimbilir?

Sonra düşünüyörüz... Parti, ekonomik örgütlerin sorumluluk alanına giren konulara bu kadar el atmalı mıydı?

Bazı fabrikalarda 50 yıllık tezgahların bulunduğunu, bunların çok eskidiğini, ancak kimsenin bunlarla ne yapılacağı konusunda şimdiye dek pek fazla kafa yormadığını anlattı İvan. "Çünkü" diyordu, "nasılsa işçi parasını alıyor, işsizlik diye birşey de yok..." Perestroykayla birlikte getirilen yeni uygulamayla artık ne işçiler, ne yöneticiler o denli rahat davranabileceklerdi. Artık ikibin işletme, kendi planını kendi yapacak, arz-talebe göre üretimini belirleyecek, üretilenlerin 2/3'ünü işletmeyi desteklemek amacıyla devlet alacak, geriye kalan 1/3'ünü de işletme bizzat kendisi pazarlayabilecekti. Yöneticiyi işçiler seçecekti. Oysa daha önce yöneticiler, üretimden anlasın anlamasın, merkezden atanmaktaydılar. Şimdi işçinin oyuyla yönetici pozisyonuna getirilecek, başarısız olması halinde yine işçi tarafından görevden alınabilecekti. Pek çok kişinin rahatı kaçmıştı doğal olarak, çünkü bunlar merkezden gelen talimatlarla çalışmaya alışmışlardı. Fabrikalarda milyarlarca rublelik modası geçmiş ayakkabı üretiliyor ve bunlar alıcı bulamıyordu; modelleri eski, üstelik kalitesizdi. Oysa dünya küçülmüştü artık ve Sovyet insanı dünyada olup bitenlerden haberdardı. İyi giyinmek, iyi yaşamak, daha kaliteli mallara sahip olmak istiyordu. Sözün kısası, önüne ne konulursa kabul edecek durumu çoktan aşmıştı. Artık fabrikalar yaşamın talebine ve dayatmalarına göre çalışmak durumundaydı. Fabrikalar arasında rekabet başlayacak, reklamcılık gelişecekti. Kapitalizmden farkı ne olacaktı peki? Üretim araçlarının mülkiyeti yine kamunun olacaktı. İşçi, fabrika kâra geçerse, kârdan pay alacak, yönetimde gerçekten ve doğrudan söz sahibi olacaktı. İnsanın insanı sömürmesi yine yasaktı, en temel fark burada yatıyordu...

15 Ocak sabahı saat 8.30 sularında vardık Tallinn'e. Kutuplara yakın, karlar ve buzlar kenti Tallinn'de işbaşı saat 9'daydı, çünkü mevsim kıştı, güneş çok geç doğuyordu. Mayıs ayında, önceki seyahatlerimizde Moskova'da tanıdığımız ünlü Beyaz Geceler başlayacaktı... Ama henüz Ocak ayındaydık ve her yerde neçok sokak lambası vardı...

Tallinn'de 30-35 yaşlarında olduğunu tahmin ettiğimiz Leonid karşıladı bizi. Tallinn'in en lüks ve Batılı kapitalist ülkelerden gelecek turistlerin sauna, diskotek, gazino gibi ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde hizmet veren Otel Viru'da kalacaktık. Otelin girişindeki panolarda dikkati çeken sloganlar vardı: "silahsız bir dünya sosyalizmin idealidir", "turizm insanların ilerleme yollarını görmeleri için yardım eder," gibi... Leonid kanlı-canlı, enerjik görünüyordu. Henüz otelin girişinde "yarın televizyonda birşeyler söylemek ister misiniz?" diye soruyordu. Kıbrıs konusundaki gelişmeleri ve görüşlerimizi anlatabilmemiz açısından eşsiz bir fırsattı bu. Kabul ettik. Arkasından canlı bir konuşma başladı.

Tallinn'e Finlandiya'dan her gün feribotla turistler geliyor, burada votka içip eğleniyorlar, alışveriş yapıyorlar, sonra ülkelere geri dönüyorlardı. Bizimle aynı trenle, "Thomas Tours"la Amerikalı turistler de gelmişti. İki Amerikan genci otel girişinde, kovboy çizmelerini teşhir ediyorlardı. Finlandiya ile Estonya arasında varılan anlaşma uyanınca, vize işlemleri çok basitleştirilmişti, dileyen herkes, Tallinn halkının deyişiyle "Votka Line Ferry" diye anılan feribotla yaklaşık 8 saatlik bir yolculuk ardından haftasonunu burada geçirebilirdi..." Votka Kuyruğu Feribotu", halk arasında yaygın biçimde kullanılan bir deyimdi... Finlandyalı turistler, Tallinn'in havasını değiştiriyordu, içip içip otelin merdiven ayaklarında sızıyorlar, yüksek sesle şarkılar söylüyorlar, yaşadıkları stresi, burada atmaya çalışıyorlardı. Tıpkı Prag'daki Alman turistler gibi...

Tallinn'in sözcük anlamı "Danimarka kenti" idi. Önce burayı Danimarkalılar fethetmiş. Daha sonra Almanlar, daha sonra İsveçliler işgal etmiş. Çok sevimli bir yerdi Tallinn... Az biraz Kopenhag'ı andırıyordu. "Uzun Bacak" ve "Kısa Bacak" adlarını taşıyan sokaklarıyla, Hayalet Kilisesiyle, kuleleri, parke taşlı sokaklarıyla, eski kent meydanıyla ve Avrupa'nın en eski ikinci eczanesine sahip oluşuyla masallardan çıkmış bir konumu vardı.

Yeryüzünü ilk kez dolaşan bir Rus'un mezarı buradaydı. İlginç kiliseleri vardı. Helsinki'ye uzaklığı 60 mil kadardı ve dondurucu bir soğuk egemendi... Nedense, Estonya'nın havası farklı geldi bize, sanki ülke içinde başka bir ülkeydi burası ve sanki Sovyet-

Avrupanın en eski ikinci eczanesi Tallinn'de... Eski kent meydanı, parke taşlarla kaplı, olduğu gibi korunmuş...

ler Birliği'nden çok Batı Avrupa havası var gibiydi. Üstelik ülkenin bu cumhuriyetlerinde Kiril alfabesi değil, Latin alfabesi kullanılıyordu...

Şaşkınlıkla Leonid'in 50 yaşında olduğunu öğrendik. Eksi 11 derece ısıda yüksek tepelerden kenti seyrederken, Leningrad'a Naziler girdiğinde iki yaşında olduğunu anlattı bize -dört yıl toplama kamplarında kalmıştı. Şimdi APN'nin Tallinn muhabirliğini yapmaktaydı. Eski bir boksördü. ABD'de, Hindistan'da ve daha pek çok yerde boks turnuvalarına katılmıştı. Madalyaları, kupaları vardı. Bahçe içinde iki katlı ahşap bir yapı, APN bürosuydu ve burda tüm bina Leonid'in tasarrufundaydı -çünkü hemen hemen

hep yalnız çalışıyordu- bir odayı, katıldığı turnuvalardan getirdiği bayracıklar ve hatıralık eşyalarla süslemişti. Birden gitarını kapıp bize California şarkıları söylüyordu- anladık ki yaşam, Leonid gibi canlı, sevecen insanlarla güzel...

Kolhozda...

Evet, yaşamak, görmek, araştırmak, yeni insanlar tanımak güzeldi ancak biz 14 saatlik tren yolculuğunu daha fazla, çalışmak, araştırmak, sormak, öğrenmek için yapmıştık. Ya da biz öyle sanıyorduk. Ve ilk düş kırıklığımızı yaşadık-Tallinn'de sadece iki röportaj için bulunuyorduk. 15 gün içine dopdolu 40 röportaj sığdırmayı başarmış bir gazeteci için, 14 saatlik yolculuğu sadece iki röportaj için yapmış olduğunu öğrenmek ne büyük düş kırıklığıydı! Üstelik, yeni röportajlar ayarlamak da hemen hemen imkansızdı!.. Mekanizmanın yavaş yavaş, hiç acele etmeden çalışması, burada da kendini gösteriyordu.

İlk röportajımız Kirov Kolhozundaydı. Bu kolhoz balıkçılıkla uğraşıyordu. 39 yöneticisi, 360 kilometre karelik bir alanı vardı. Balıkçılık derken, balıkla ilgili hemen her alana girmişlerdi. Konserve yapıyorlar, balık üretiyorlar, balık avlıyorlar, ziraat işleriyle uğraşıyorlardı. Kolhoza ait toprakları ve tesisleri, havuzları ve binaları, poliklinikleri dolaşmak bir günde mümkün değildi. Kolhozun yönetim binasında bir de parti lokali bulunuyordu. Estonya Cumhuriyetinde sekiz balık kolhozu vardı. Biz en büyüğündeydik ve burada 7500 kişinin çalıştığını öğreniyorduk.

Kolhozun yöneticilerinden Kaiju Helisalu "Bu kolhoz 25 bin kişiyi geçindiriyor. Geçen yıl 136 milyon rublelik bütçemiz vardı, yılda genellikle 26 milyon ruble kâr ediyoruz" diyordu.

Kaiju Helisalu, esas balıkçılığı Finlandiya Körfezi ve Baltık Denizinde yaptıklarını, daha sonra konserve yaptıklarını anlatıyordu. Yalnızca geçen yıl 85 milyon kutu konserveyi devlete vermişlerdi. Farell adlı bir balığı özel havuzlarda yetiştiriyorlar, ziraat, büyükbaş hayvancılığı ile de uğraşıyorlardı. 3 bin adet ineği vardı kolhozun ve her inekten senede yaklaşık 4800 litre süt alıyorlardı. Konserve et için domuz yetiştiriyorlar, elde ettikleri sütü

peynir yapıyorlardı. 46 bin tavukları vardı. Elma, armut, çiçek yetiştirdikleri bahçelere sahiptiler.

Kolhoz bunlarla da kalmıyordu- Helisalu anlattıkça biz şaşkınlığa düşüyorduk! Kolhozun bir de sanayi atölyeleri vardı. En büyük sanayi atölyesi de, bir tersaneydi. Burada balıkça gemilerinin bakımı yapıyordu. Atölyelerde ayrıca balıkçılıkta kullanılan aletler imal ediliyordu. Kolhoza ait 72 gemi vardı. Bu kolhoz, başlı başına bir devlet gibi çalışmaktaydı! Yapılan balıkçılık aletleri ihraç da ediliyordu.

Kaiju Helisalu, "burada balıktan geriye sadece kokusu kalır, herşeyi değerlendirilir" diyordu. Balıkların başlarını un yapıyorlar, bu unu çok yararlı olduğu belirtilen hayvan yemi yapıyorlardı. Balık derisinden elektronik sanayii için tutkal yapıyorlar, balık yağından "dünyada en güzel" dedikleri şampunu yapıyorlardı. Kemiğini bir başka amaçla kullanıyorlar. Balıktan tatlı bile yapıyorlarmış!

İnsanlar Kalmak İstiyor

"İnsan hep kalmak istiyor burada, kalmaları için sosyal sorunları çözümleniyor. Bu kolhozdan kimse çıkıp gitmek istemiyor, burada kalıp çalışıyor," diyordu Bay Helisalu. Kolhozun kendi berberleri, kuaförleri vardı. Kolhozda çalışanlar aldıkları maaşın yanısıra ücretsiz elbise alıyorlar, berbere gidebiliyorlar, kolhozun hastanesinden, polikliniğinden ücretsiz yararlanıyorlardı. Çocuklar için çocuk bahçesi, dinlenme ve tedavi için sanatoryum, yaşlılar için bakımevi vardı. Kolhoz çalışanları çocuklarını sabah saat 7'de çocuk bakımevine getiriyorlar, 19'da alıyorlardı- bu da ücretsizdi... Hastane ve ilaç, giyecek ve yiyecek gibi...

Şaşkınlığımız devam ediyordu; çünkü kolhozun birkaç da okulu vardı. Müzik, resim, spor okullarında çocuklar yeteneklerine göre yetiştiriliyorlar, merkezde bulunan ortaokulda 900 öğrenci okuyor, bölgelerde de okulları bulunuyordu. Bunlar da bedavaydı! Ve piyонерler için yaz kampları da ücretsiz örgütleniyordu.

Kuşkusuz, bilincini anlamak için zorlayan bir insan için zor değildir bunları kavramak. Bizim, içinde yaşadığımız, tanıdığımız, vahşi uygulamalarıyla boğuştuğumuz sistemden daha farklı bir sistem vardı karşımızda. Emegin karşılığını veren, iş hakkı güvencesi sağlayan, kişinin kendi eğilimine ve becerisine önem veren, eğitime uygun bir meslek seçme hakkı tanıyan bir sistem... Dahası, toplumsal gereksinimler gözönünde tutularak yaşam biçimi sürekli olarak geliştiriliyor. İnsana ilgi var. Daha önemlisi, ana rahminden başlayarak mezara kadar süren bir ilgi...

Perestroyka Çoktan Gelmiş

Bay Halisalu, "şimdi perestroyka var ama bize yukarıdan zaten emir gelmiyordu. 26 yıldır burada perestroyka var. Bunu size açıklayayım," diye söze girişiyordu. Kolhozda çalışan her 25 kişi bir temsilci seçiyor, temsilciler ise 39 yöneticiyi seçiyordu. "26 yıldır bu yöntem uygulanıyor bu kolhozda. Şimdi tüm fabrikalarda böyle yapıyorlar. Üretimi de biz planlıyoruz. Ürettiklerimizin bir kısmını devlete veriyoruz, geriye kalan balığı da kendimiz pazarlıyoruz. Ama bu bizim için yeni değil! Çok eskilerden beri bu sistem geçerli. Böyle demokratik bir sistem. Çalışanlar kendi yöneticilerini seçiyorlar. Örneğin kolhoz devlete elde ettiği kâr üzerinden yüzde sekiz vergi veriyor. Kalan parayı sosyal alanlara yatırıyor. Kolhoz üyelerine kârdan pay dağıtılması da düşünülüyor. Tabii kârın yalnız bir kısmı işçilere verilecek, aksi halde sosyal alanlara, yeni fabrika kurmaya birşey kalmaz..."

Kolhozda ortalama maaşların 290-300 ruble civarında olduğunu öğreniyoruz. Ancak kolhozun çalışanlara sağladığı çıkarları da paraya dönüştürmemiz halinde bu rakamın en az 5-6 kat fazlası olduğu ortaya çıkıyor...

Halisalu şöyle devam ediyor:

"Burada sosyal yaşam iyi, kimse gitmek istemiyor. Herkes daha iyi yer seçerken, biz de çalışıyoruz ki en güzel kolhoz bizimki olsun. Biz çoktan beri yeni yöntemler bulmak için uğraşmaktayız. Kolhoz ekonomisini ilerletmek için çalışıyoruz. İnsan hiçbir za-

Balık Kolhozu Kirov'da, kolhoz yöneticilerinden Kaiju Helisalu'yla... 25 bin kişiyi geçindiren balık kolhozunun hastaneleri, kreşleri, okulları, tersaneleri, konutları, dinlenme tesisleri, çiftlikleri, bahçeleri var. Bay Helisalu, "26 yıldır burada perestroyka var çünkü bize zaten yukarıdan emir gelmiyordu. 26 yıldır kolhozda çalışanlar kendi yöneticilerini kendileri seçiyorlar" diyor...

Kolhozda çalışanların parasız yararlandığı berber salonları, çocuk bahçeleri, yaşlılar için bakımevi de mevcut...

man, ben herşeyi iyi yaptım dememeli, amacımız daha iyi iş yapmak. İnsanlar daha iyi yaşasın, bunun için yeni yöntemler bulmak gerek. Yaşam seviyeleri yüksek olsun ki amaçları daha iyi çalışmak olabilsin... Kaliteye gelince... Bizim bu yönde bir sorunumuz yok... Ürettiğimiz konservelerin yüzde 43'ü dışarıya gidiyor, memnuniyetle satın alıyorlar. Demek kalitesi yüksek ki dış pazarlarda alıcı bulabiliyor, beğeniliyor. Biz yalnız dış ülkelere değil, iç

pazara da kaliteli mal satıyoruz. Ne de olsa eski bir atasözümüz var; 100 kere anlatacağına, kendi gözlerinizle görürseniz anlarsınız..."

Partinin Rolü

Sovyetler Birliği'ndeki yenilenme süreci ilerlerken kafamızı partinin rolü ne olacak sorusu kurcalıyor. Parti, nesnel gereksinimlerin bir dayatması olan yenilenme sürecinde öncü rolünü oynayabilecek mi? Parti, bir yandan öngördüğü reformlar için çaba harcarken öbür yandan bu yenilenmeden ürken kesimlere karşı savaşı nasıl yürütecek? Parti, erkin otoritesini halkla nasıl paylaşacak?

Bay Kaiju Helisalu'ya, kolhozda, partinin rolünü soruyoruz.

"Partinin rolü çok büyük. Komünist sayısı 820 kişidir. Partinin komitesi, 27 yerde örgütü vardır. Parti komitesiyle yöneticiler, sıkı işbirliği içinde çalışıyor. Yöneticilerin başkanı parti komitesindendir. Politik ve ideolojik işlerle ilgilenir. Sendikaların görevi başka. Sendika, çalışanların güvenliği, sosyal sorunları, dinlenme hakkının hayata geçirilmesiyle ilgileniyor. Bugüne dek sendikayla herhangi bir anlaşmazlık olmadı. Çünkü parti komitesinin, sendikanın ve yöneticilerin buradaki amacı aynıdır- tümümüz kolhozda çalışanların yaşam düzeyi yükselsin diye uğraşıyoruz. İşçilerin talepleri anında ele alınıp çözümlenmeye çalışılıyor. Burada her ay işçilerin toplantısı olur, isteklerini, dileklerini söylerler. Bunlar yönetici komitesine gider ve çözülür."

Kolhozda çalışanların yaş ortalaması 40-43... Bunun nedeni kimsenin kolhozdan ayrılmak istemeyişi. Gençler için büyük kolaylıklar gösterildiğini bir daha anlatıyor Helisalu, "ancak bir genç kozmonot olmak isterse, müzikle uğraşmak isterse, yeteneği, eğilimi varsa, onu zorla kolhozda tutamayız," diyor.

Kolhozun bir de gazetesi var. Sonra tıp merkezini geziyoruz. Burada 25 doktor çalışıyor. Diş, kalp, çocuk, sinir... Tüm bunlar

ayrı ayrı bölümler halinde hizmet veriyor ve balıkçılar yılda iki kez, yazın ve sonbaharda hastanede zorunlu bakımdan geçiyorlar. Çalışanlar romatizma ve nevroza karşı düzenli önleyici tedavi görüyor. Tesisleri gezerken bay Halisalu, bize kolhozun müzik grubunun on yıl önce Kıbrıs'a üç yıl önce de Türkiye'ye giderek konserler verdiğini anlatıyor.

Bir kolhoz gezimiz de böyle noktalanıyor...

Hotel Viru'nun Şık Garsonları

Sovyetler Birliği'nin en lüks otellerinden olan "Hotel Viru"nun dekoru son derece çağdaş çizgilerle yapılmış, renkler çarpıcı... Garsonlar dersiniz şık mı şık, birer film yıldızı gibi. Frakları ve papyonlarıyla dolanıp duruyorlar.

Tekrar anımsatalım; Tallinn'deyiz, Finlandiyalı turistlerin hergün, günübirlik gelip gittikleri kentte, yabancılara hizmet veren bir otelde, Viru'dayız. Yanımızda İvan ve Leonid, eşim ve ben, Viru'nun lüks lokantasındayız.

Garsonların tüm şıklığına, artist gibi görünüşlerine, bize attıkları havaya karşın, pek çok masa bomboş. Ancak bizimle ilgilenen de yok. Garsonlar için biz dört kişi sanki görünmez adamları... Bizim tarafa bakmıyorlar, bizi görmezlikten geliyorlar... Yaşamımızda ilk kez, dünyanın bu kutuplara yakın bölgesinde kanımızın donduğunu hissediyoruz birden. Lokantaya girdiğimiz zaman saat 13'tü. Öğleyin saat 13'ten saat 16'ya kadar masada sabırla oturup bize servis yapmalarını bekliyoruz! Leonid, birkaç kez garsonları çağırdı, onları uyardı ama nâfile! En sonunda üç saatlik "şanlı bir direnişten" sonra-biraz da Leonid'in otel yöneticisine bağırıp çağırmasından sonra- bir öğle yemeği yiyebildik!

Otel Viru'da 4 kişinin şanlı direnişini ve kazandığı zaferden sonra yediği "zafer yemeğini" belki de ömrümüz boyunca unutmayacağız.

Ertesi akşam lokanta yine boştu, yine uzun bir bekleyiş yaşadık. Bu arada "belki de yemeklerimiz Moskova'dan gelecek" diye aramızda espri de yaptık. Yemekten sonra Tallinn'i dolaşmaya çıktık. Dışarıda ısı eksi üç derecedi. Lokanta, bar ve kahveler

önündeki kuyruklarda 5-10 kişilik grupçuklar titreşip duruyorlardı. Neyi bekliyorlardı? Birisinin keyfiyle yemeğini ya da içkisini bitirip lokantadan çıkmasını... Böylece boşalan yere dışarıdaki kuyruğun en önündeki insanlar koşup oturacaklar. Oysa Viru gibi lüks otellerin lokantaları boştu. Bu şaşkınlığımızı İvan'a da aktardık. Öğrendik ki otel müşterisi olmayan lokantaya giremiyordu. Oysa binlerce rublelik yatırım vardı buralarda, ne çok kristal ve bakır karışımı avize yanıyordu, lüks otellerin şık giyinmiş garsonları, boş masaları beklerken, aynı kentin insanları bu lokantalara giremiyordu!

Kendi kendimize diyorduk ki, ya bu insanlar da o lüks otellerin lokantalarından yararlanmalı ya da o otellerin şık garsonlarını bu kuyruklarda bekletip titreşmelerini seyretmeli!

Sovyetler Birliği'nde gıda son derece ucuzdu-en lüks lokantada yemekle, en sıradan lokantada yemek arasında hiçbir fiyat farkı yoktu. Bu söylediğimiz lokantaların otel müşterileri dışındaki insanlara kapalı oluşu, yalnızca Tallinn için değil, diğer kentler için de geçerliydi. Dondurucu soğukta bir kahvehanenin, bir barın ya da bir lokantanın önünde insanları bekletmemek için perestroyka mı gerekliydi? Sıradan bir öğle yemeğinin normal servisi için üç saat beklemeden yemek yiyebilmek için perestroyka mı gerekliydi? Çalışan, gayretli bir garsonla tembellik yapan garson arasında ücret farkı olması için perestroyka mı gerekliydi?

Oysa, sosyalizmde insancıl bir öz vardır...

Herkes kaliteden şikayet ediyor bir de! Oysa herkesin sırtında son derece şık giysiler var! Sovyetler Birliği'nde tüm gezimiz boyunca yoksul kılıklı tek bir kişiye bile rastlamadık, sefil dolaşan, kötü beslenmiş olduğu ilk bakışta farkedilebilen tek bir kişiye bile rastlamadık. Özellikle Sovyet kadınlarının giyim-kuşamı yanında bizim Türk kadınları fazla "proleter" kalıyordu! Herkesin sırtında kürt paltolar, tilki kürkünden yapılmış şallar, kalpaklar vardı, takılar zengindi... Belli ki üretilen kalitesiz mallar satılmasa bile Sovyet insanı, bir yolunu bulup yine de bir yerlerden bu güzelim giysileri ateş pahasına satın alıyordu. İnsan; iyi yaşamak, iyi giyinmek isteyen insan... Tallinn'de de gördüğümüz buydu. Üstelik

günöbirlik Tallinn'e gelip giden Finliler de ufak çapta bavul ticareti yapmaktaydı. Biz oradayken ilginç bir de anekdot anlattılar, Gorbaçov buraları ziyaret ettiğı zaman takım elbise üreten bir fabrikayı gezmiş. Fabrika müdürünün şık takımı dikkatini çekmiş, bunun fabrikada üretilip üretilmediğini sormuş. Adamcağız, Gorbaçov fabrikayı ziyaret edecek diye "ithal" takım elbisesini sırtına geçirmiş, "hayır Finlandiya'dandır" demiş. Gorbaçov, bunun üzerine "o zaman sizinle fabrikada perestroyka konusunu tartışmanın bir anlamı yok" deyip çekip gidivermiş!..

Perestroyka'dan Habersiz Parti Örgütü

Tallinn'deki ikinci röportajımız, parti örgütlenme sekreteri Genik İsraclyan'la... "Bildiğiniz gibi," diyor İsraclyan, "Estonya SSCB'ye 1940'ta girdi. Bizim cumhuriyetimizin bir özelliğı var. Burjuva Estonya bir zirai devlettir. 1940 sonrasında biz çağdaşlaştırdık ziraatı, sanayileşmeye giriştik... Sovyetler Birliğı'nde durgun bir vaziyet vardı son zamanlarda, biz de bunu hissettik," diyor.

Estonya Cumhuriyeti'nde altı büyük sanayi merkezinin bulunduğunu anlatan İsraclyan, elektronik, makina, gemi koruma sanayileri bulunduğunu söylüyor. Estonya Komünist Partisi Tallinn Örgüt Sekreteri "Tallinn'de büyük mobilya fabrikaları, gıda sanayi fabrikaları vardır, geniş bir balık sanayimiz var," diyor.

Parti örgütlenme sekreterine durgunluğun nedenlerini, neden perestroykaya gereksinim duyulduğunu soruyoruz. Ancak belli ki, henüz parti sekreteri de, "perestroyka" konusunu pek kavrayabilmiş değil. Bize "zaten Gorbaçov'un konuşmaları var, kitapları var, siz biliyorsunuz" diyor! İsrar edince verdiği örnekler hemen hemen hep aynı oldu. Örneğin, "neden durgunluk?" sorumuza şu yanıtı verecekti: "İnsanlar ev istiyor. Mesela biz eskiden ev yapıyorduk, ancak bunlar hep aynı modeldi. Halbuki insanlar daha güzel, daha büyük evler istiyordu. Ve bunun için şimdi ileriye bakmak lazım. Teknik bakımdan da yeni makinalar lazım ev kurmak için. Bunu da değiştirmek lazım. Sonra kooperatif konusu var. Çok kooperatif vardı... Örneğin taksi konusuna gelelim. Şehirde 800 taksi çalışıyordu. Şimdi bunlara bin özel araba eklenmiş-

tir. Çok iyi çalışıyorlar. Örneğin durduruyorsunuz bir taksiyi, perestroyka öncesinde, isterse sizi alıyor, isterse almıyor. Ama özel araba, kooperatifin üyesi, onu durduruyorsunuz, o inip size kapıyı bile açıyor..."

Peki ya toplu taşımacılık ne olacaktı? Toplu taşımacılık bir yerde bu şekilde öldürülmeyecek miydi? Çünkü sosyalist sistemde toplu taşımacılığın rolü büyüktü, bunu biliyoruz. Biz bile kendi ülkemizde toplu taşımacılığa özendiriyoruz insanlarımızı. Yakıttan tasarruf, yedek parçadan, zamandan tasarruf diye... Bu biraz ters olmuyor mu?

İsraelyan "hayır" diyor, "toplu taşımacılık ölmeyecek. Biz bu işlere dikkatle bakıyoruz. Örneğin 300 kişi daha kooperatif kurup özel arabasını taksi olarak kullanmak istedi, biz izin vermiyoruz. Sokaklar dardır, büyük bir taksi akınına izin veremeyiz, arasıra benzin yetmiyor, yedek parça bulmak zordur."

Perestroyka süreci Estonyalılara ne getirdi acaba? Parti örgüt sekreteri bu konuda ne düşünüyor?

"Şöyle açıklayayım... Örneğin eskiden bir fabrika bir diğerine yedek parça veriyordu. Ama birinci fabrika diyelim ki bazı fabrikalara yedek parça vermedi. Orada tüm makineler duruyordu. Şimdi başka bir sistem var. Bu birinci fabrika, mutlaka tüm fabrikalara makine parçası verecektir. Biz bunlara dikkatle bakıyoruz. Önceleri bir işçi, diyelim ki bir konfeksiyon fabrikasında çalışıyor, diyor ama dışarıya çıkınca, bu takım elbiseyi almak istemiyor. Neden? Çünkü kötü kaliteli... Şimdi fabrikalarda işçilerin komiteleri var. Ve onlar düşünüyorlar. Nasıl daha iyi olabilir? Çünkü onlar da istiyor bu takım elbiseyi satın alabilmeyi. Örneğin Gorbaçov Tallinn'de bulunuyordu, bir takım elbise dikim fabrikasında... Ve burada idarecilere sordu: Siz kendi kostümlerinizi mi giyiyorsunuz? Hayır diyorlar, bunlar Fin kostümleri... Öyleyse konuşma yok, diyor Gorbaçov, sizlerle ne konuşayım? Yani bu perestroyka meselesi mühimdir.. Şimdi insanlarda çok para var. Alım gücü yüksektir. Ama nasıl harcayacaklar bu parayı? Çünkü malların kalite düzeyi düşük. Biz hem kendimiz üretelim, istiyoruz, hem de dönüp kendimiz alalım. Onun için bu kalite meselesi çok mü-

Estonya Komünist Örgütlenme Sekreteri Genik İsraelyan'la... Arkada rehberimiz, çevirmenimiz, dostumuz İvan...

himdir. Dediğim gibi insanlarda çok para var, kazanıyorlar. Örneğin yazlık evler yapmak istiyorlar, buna izin vermek lazım."

Özel teşebbüse mi izin verilecek?

"Hayır" diyor İsraelyan" kooperatif olabilir."

İsraelyan, yenilikleri kendince dile getirmeyi sürdürüyor:

"Örneğin eskiden yatırımların hangi alanlara gideceğine merkez karar veriyordu. Fabrika kâr mı etti? Bu para nereye gidecekti? Fabrikadaki yöneticiler ve işçiler bu konuda söz sahibi değillerdi. Merkez karar veriyordu. Şimdi ise, para nereye gidecektir? Kâr nasıl kullanılacaktır? Yatırımlar neye yönelik olacaktır? Artık merkez değil, fabrika karar veriyor. Bu bir yeniliktir."

Anlayabildiğimiz kadarıyla İsraelyan'ın anlatmak istediği şey kuruluşların ve işletmelerin bağımsızlık ve sorumluluklarıyla ilgili. Başka bir deyişle anlatmak istediği, işletmelere ve birliklere tam bir mali sorumluluk tanınması, kendi masraflarını kendi karşılaması ve kendi kendini finanse etmesiyle ilgili.

Ekonomik mekanizmayı yeniden yapılandırmayı amaçlayan bu özyönetim ilkesinin Çin'de ya da Yugoslavya'da uygulanan biçiminden farkı neydi?

"Örneğin Yugoslavya'da çeşitli cumhuriyetler var, finansman konuları, cumhuriyetlerde ayrı ayrı çözümleniyor. Sonuç pek iyi değil. Biz böyle yapmayacağız. Çünkü, örneğin Estonya, başka cumhuriyetlerden mallar, hammaddeler alıyor ve Sovyetler Birliği'nden ayrı bir politika izlemesi düşünülemez..."

Acaba esas fark nerede yatıyordu? Israrlı sorularımıza İsraelyan şu yanıtı veriyor:

"Ben ekonomi uzmanı değilim. Ama anladığım kadarıyla Çinliler ve Yugoslavlar, sorunları toptan ele alıyorlar. Bu özyönetim mekanizması bütün cumhuriyette uygulandı ancak hata yapıldı. Biz böyle yapmayacağız..."

Bu sorumluzun yanıtını da tam olarak almış değiliz ya, bir başka soruya geçiyoruz... İdeolojik açıdan partinin çalışmaları nedir, perestroykayla ilgili olarak neler yapılıyor? Perestroyka sürecinin başlamasıyla partide yeni çalışmalar yapılıyor mu?

İsraelyan şöyle diyor: "Daha geniş bir demokrasi var, daha geniş açıklık var şimdi. Örneğin eskiden Estonya parti komitesi, emir veriyordu, fabrikalarda, kolхозlarda emir veriyordu, emindi ki bu emir yerine getirilecek! Yüzde yüz emindi hem de!.. Örneğin eskiden şöyle oluyordu: Biz partide oturur düşünürdük -filan işçi, filan fabrikanın yöneticisi olacak, o Estonyalı olmalı, iyi bir işçi, ya da güzel bir kız olmalı vb. Şimdi tam tersine, onlar fabrikada seçiyorlar, kabul ediyorlar, bize bilgi veriyorlar. Bu da bir yenilik... Şimdi herkes düşünmeli; hangi iyi işçi yönetici olacak? İşler nasıl daha iyi yapılacak? Biz onların yerine düşünmüyoruz. Onlar, yani işçiler kendileri düşünüyorlar."

Acaba bu otoriteyi, partinin öncü rolünü, merkezi otoriteyi zayıflatan bir uygulama mı? Evet, katılıyoruz, bugün işçi sınıfı

partilerinin de görevleri değişmiş. Çalışmaların içeriği, biçimi, yöntemleri, çözdüğü sorunlar değişiyor. İsraelyan'ın da belirttiği gibi belki de "emir verme" yerine "doğrudan etkileme" daha isabetli bir yöntem. Yine de kuşkumuzu dile getirmekten kaçınmıyoruz.

"Böyle birşey olmaz" diyor İsraelyan, "bizde partinin tüzüğü var... Orada herşey var. Korkmuyoruz. Eğer işçiler yanlış birşey yaparlarsa, yarın düşünüp bunu düzelteceklerdir."

Yani işçinin seçtiği bir yöneticiyi parti değiştiremeyecek, onaylamak durumunda olacak, değil mi? Diyelim ki bir yönetici işçi tarafından seviliyor, ama disiplinli değil, yöneticilik sıfatı yok, ideolojik yönü zayıf, planlama yapamıyor, ama seçilmiştir.

"Partide disiplinin yozlaşacağı anlamına gelmez bu. Eğer bir fabrikada birisi bir hata yaparsa, onu işçiler değiştirecek. Örneğin Sovyet Parti örgütlerinde seçim var. Cumhuriyet'te 40 parti komitesi temsilcilerini değiştirmiştir. Neden? Çünkü kötü yönetiyorlar işleri. Ama sonuçta eğer partinin onaylamadığı biri seçilirse, parti bunu değiştirebiliyor."

Sorumuzu bir başka türlü soruyoruz bu kez: Örneğin ziyaret etmiş olduğumuz balık kolhozunda 7500 işçi çalışıyor, bunlardan sadece 820'si parti üyesi. Demokratik merkezîyetçilik ilkesi gereğince, burada parti üyelerinin hiçbiri seçilmezse ne olacak?"

"Uzun mesele bu..." diyor İsraelyan. "Tabii, siz haklısınız. Ama bizde partililerin sayısı çok yüksektir. Örneğin bazı fabrikalarda yüzde 20 parti üyeleridir. Bazı fabrikalarda üç kişidir..."

Acaba fabrikalarda çalışanlar bu süreci anladılar mı? Parti pe-restroyka sürecinin anlaşılabilmesi için neler yaptı, neler yapıyor?

"Biz yöntemlerimizi değiştiriyoruz. Emir vermiyoruz artık ama dikkatle inceliyoruz tüm parti işlerini. Önerilerde bulunuyoruz."

Tüm çalışanlar bu süreci anlıyorlar mı?

"Açık konuşmak gerekirse, evet, partililer anlıyorlar ama genelde halk o denli yüksek seviyede anlamıyor bu süreci. Şimdi herkesin düşünmesi, bu konularda ne yapacağını düşünmesi gerek, oysa bu çok zor birşey. Yılların alışkanlıkları vardır, bunları

hemen değiştirmek zordur. Örneğin eskiden bir fabrikada, parti- nin komitesi var, tek bir idarecisi vardı. Herkes ona oy veriyordu! şimdi böyle yapılamaz, biz de bunu istemiyoruz, en az iki aday ol- malı, en iyisi seçiliyor. Örneğin bazen biz gidip soruyoruz, siz ko- münistler kimi önerirsiniz? Onlar susuyorlar, bize bakıyorlar. Bi- zim istediğimiz bu değil oysa... Evvelce, ciddi konular yalnızca komünist partisi üyesi olanlar arasında görüşölüp ele alınıyordu. şimdi böyle olsun istemiyoruz, partisizler de bu sürece iştirak etmeli çünkü aynı işi yapıyorlar, hem komünist işçiler, hem parti- siz işçiler birlikte ele almalılar sorunları, birlikte çözömlmeli- ler."

Acaba perestroyka sürecini halka anlatmak için partinin özel olarak yaptığı çalışmalar var mı? Televizyonda yayın yapılıyor mu? Kitaplar yayınlanıyor mu? Ne tür yöntemler kullanılıyor?

"Özel televizyon yayınları yok ama 'Akşam Tallinn' adlı özel bir gazetemiz var... Çeşitli konuşmalar, bu gazetede aktarılıyor ve halk tartışıp bize görüşlerini bildiriyor. Biz de bu görüşlerden ya- rarlanıyoruz."

Gençliğin partiye yönelik ilgisi nasıl? Çok sayıda genç üyeleri var mı acaba?

"Ne yazık ki" diyor İsraelyan, "bu alanda da durgunluk var- dı... Gençleri bakıp bakıp direktif veriyorduk eskiden! şimdi siz kendi yönünüzü kendiniz seçiniz diyoruz. Eğer rock müzikle uğ- raşmak istiyorsanız, uğraşınız, sporla uğraşmak istiyorsanız uğ- raşınız. Örneğin Komsomol'un şehir komitesinde 17 kurul var, bunlar seçiyorlar; falan fabrikada gençler şunu istiyor, peki yap- sınlar..."

Gençliğin her zaman doğruyu seçebileceğine inanıyorlar mı acaba?

"Evet" diyor, "çünkü gençlerin liderleri komünisttir. Biz genç- lerin yanlış hareketlerinden korkmuyoruz. Çünkü gençlik örgüt- leri de hata yapabilir. Biz onlara gidiyoruz, onlarla tartışıyoruz ama direktif vermiyoruz. 'Bunu yapmak istiyorsanız, yapın, ama hata olacak, kendiniz göreceksiniz' diyoruz. Bunun için hataların- dan korkmuyoruz..."

Estonya Batıya çok yakın bir yerde, Finlandiya'yla kapı komşusu... Finlandiya televizyonunun tüm yayınları burdan çok rahat izlenmekte... Acaba Batının Estonya'ya yönelik bazı radyolar aracılığıyla ideolojik yayınları oluyor mu? Bunlar parti için sorun oluyor mu?

"Biz bu etkiden korkmuyoruz" diyor İsraelyan "ama insanca konuşalım. Gençlerimizin elinde para var, eşya yok... Görüp ondan birşey almak istiyor. Radyolar, televizyonlar var, bize karşı yayın yapan ama o kadar enteresan değil, çok fazla etkili olmuyor. Ama örneğin Finlandiya televizyonunda diyelim ki bizde olmayan bir film gösteriliyor, onu izliyorlar. Size başka birşey daha anlatabayım. Eskiden diyelim ki Estonya'da bir kaza oldu, iki tren çarpıştı. Batının radyoları verirken, biz susuyorduk! Aradan zaman geçiyordu, sonra yayınlıyorduk. Şimdi tam tersine, önce biz veriyoruz, onlar ertesi gün bu haberi veriyorlar... Burada Finlandiya televizyonu izlendiği gibi, bizim yayınlarımız da İsveç'ten, Finlandiya'dan izleniyor. Kısacası sistem güçlüdür, korkumuz yok. Elbette anti-Sovyet yayınlar yapıyorlar, yapacaklardır... Ama bunları göğüsleyebiliriz."

Parti içinde kadınların oranını soruyoruz İsraelyan'a...

"Kadınların oranı yüzde 33'tür" diyor. "Kadınlar, yöneticiler arasında da yüzde 40'lık bir orana sahip bulunuyor. Kadınlar büyük kuvvettir. Estonya'da kadınlar, her alanda çok aktif çalışıyorlar. Ekonomik işletmelerde yöneticilerin yüzde 40'ı kadındır. Örneğin son zamanlarda, kadınların çoğu bekar, çünkü parti işleriyle çok uğraşıyorlar, şimdi biraz azalıyor, evlenmeye başlıyorlar..."

Estonya Televizyonu

Ertesi sabah, Estonya televizyon ekibi bizi APN bürosunda bulunuyor. Kıbrıs sorunu, yaklaşmakta olan başkanlık seçimleri üzerine bir röportaj yapacağız. Kıbrıs'taki gerginliğin nedenini soruyorlar, Şubat ayındaki seçimlerde kimin kazanmasının Kıbrıs için daha iyi olacağını soruyorlar. "Denktaş'a nasıl bakıyorsunuz?" sorusunu yönetiyorlar. Soruları açık yüreklilikle yanıtlıyor-

ruz, yıldönümü olması nedeniyle Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs sorununa ilişkin önerilerine dikkati çekiyoruz. Estonya Televizyonu siyasal gözlemcisi Aarne Rannamae'yle, çekim aralarında sohbet ediyoruz. Dünyayı gezip görmek istediğini anlatıyor bize, ancak bunun çok zor olduğunu söylüyor. "Bir gazeteci, politik yorum yapacaksa, bazı şeyleri kendi gözleriyle görmeli, yerinde araştırmalı, incelemeli, röportajlar yapmalı... En çok istediğim, dünyanın çeşitli ülkelerinden röportajlar yapabilmek" diyor. Bunu yapamadığı için de kendini mutsuz hissediyor. Bin ruble kadar para biriktirip batıda bazı turlara katılmak mümkün ancak bunun da zor olduğunu söylüyor. Sovyet gazetecilere, dış dünyayla ilişki kurmak için daha fazla olanak tanınması gerektiğinden söz ediyor.

Aarne'ye göre, Estonya gençliği, batının kitle iletişim araçlarının etkisiyle yaşıyor, partiden çok Madonna etkili oluyor. Gençliğin ne partiye ne de perestroykaya aldıracağı yok, buysa onu çok üzüyor. Fin Televizyonu gençliğe sürekli yayın yapmakta. Konuştuğumuz gün Estonya Komünist Partisi Merkez Komitesi Plenumu toplanacaktı. Değişiklikler beklediklerini söylüyordu, "bunca zaman bunun için mücadele ettik" diyordu. Ateşli bir perestroyka savunucusuydu... Glasnostun, yani açıklığın, Estonya'daki gazetelere, Moskova'da olduğu gibi yansımadığını ileri sürdü. Kremlin'den oldukça uzaktaydı Estonya ve Tallinn'de henüz perestroykanın anlamı, tam olarak halka anlatılabilmiş değildi... Geceleyin dondurucu soğukta, Tallinn'in parke taşlı kaygan sokaklarını, yokuşlarını ve inişlerini arşınlarken, bir vitrinde, üzerinde "Perestroyka" ve "Glasnost" yazan giysiler gördük... Perestroyka ve glasnost, belli ki henüz vitrin dışına fazla çıkamamıştı. Ancak Estonya değişikliklere gebeydi.

Artık Tallinn'den ayrılıp Leningrad'a gitme zamanı gelmişti. 1958'li yıllarda Bengaldeşte boks uzmanı olarak çalışan, 12 yaşında boksa başlayan, pekçok madalya kazanan Leonid, aniden gitarını çıkardı. Gürcistan'dan, Estonya'dan, California ve İngiltere'den şarkılar söyledi. Frank Sinatra'dan Beatles'den şarkılarla yüreğimizi ısıttıverdi... Bir geceyansı treniyle Leningrad'a uğurladı bizleri, yeniden görüşmek umuduyla...

Leonid, boks turnuvalarından getirdiği bayraklarla donatmış bürosunu. Bizden gitarını kapıp California'dan Estonya ve Leningrad'dan şarkılar söylemeye başladı. Anladık ki yaşam Leonid gibi canlı, sevecen insanlarla güzel.

Leningrad Günleri

Ve işte dillere destan Leningrad... Hakkında onca çok şey okuduğumuz, devrimin beşiği, İkinci Dünya Savaşı'nda kuşatma altında direnmiş, destanlaşmış Leningrad... İşte Çar'ın Kışlık Sarayı, işte Saraylı Meydanı, işte Büyük Petro'nun üstünde görkemli heykeli, Çaykovski'nin evi, Dostoyevski'nin izleri...

İnce ince kar yağıyordu. Günlerden Pazartı. Bizi karşılaması gereken APN bürosu kapalıydı. İvan yolboyu kıvranıp durmuş-

tu... "Biliyor musunuz" demişti, "Leningrad bambaşka bir yer... Korkarım ki kimse bizimle ilgilenmeyecek. Burası büyük kent. Herkesin işi başından aşkın. Biz kendi başımızın çaresine bakacağız. Korkarım ki büro da cevap vermiyor. Ne yapacağız?"

İvan dostumuzu teselli ettik; Leningrad'ın güzelliği yeterdi bize... Uzun bir Pazar öğle sonu vardı önümüzde ve biz Ekim Devrimi'nin yapılacağı gün ilk işareti veren, "Vakit Tamam" deyip toplarını gürleten Aurora gemisindeydik.

Faşizme karşı savaşmış, açlığı tanımış, bir zamanlar yamalı pantolonlarla dolaşmış dostumuz İvan, İkinci Dünya Savaşına katıldığından hiçbir kuyrukta beklemesi gerekmezdi. Savaş gazilerine öncelik vardı her yerde. Upuzun kuyruğa girmeden içeri

Nazım'ın deyişiyle "Vakit tamam" dedi Aurora. Ekim Devrimi'nin başlangıcını işte bu top haber verdi...

girmemizi önerdi, ama biz kabul etmedik. Saatlerce de olsa, o dondurucu soğukta beklemeyi göze alabilirdik.

Aurora gemisi iki yıl süreyle restore edilmiş, şimdi Neva nehrinde duruyordu. Aurora'nın ünlü gemicilerinin fotoğraflarını, kasketlerini, kruvazörünün bayraklarını, aldıkları madalyaları gördük. Çarın Kışlık Sarayı'na ilk atışı yapan topun önünde resim çektik, özel deftere o andaki duygularımızı yazdık.

Yerler buz tutmuştu, havada yoğun bir sis vardı ve nehir sularında parça parça buzlar yüzüyordu. Bu nehre düşen bir kişi yüzmeye fırsat bulamadan donabilirdi. Bunca soğuğa karşın güvercinler, ördekler şaşırttı bizi; buzların üstünde, hava ısısı çok normalmiş gibi gezinip duruyorlar, karlarla oynuyorlardı... Aurora'da 70 yıl öncesini yeniden yaşadık, yüzlerce insan sıra olmuş, kadını, erkeği, yaşlısı çocuğuyla gemiyi ziyaret etmeyi bekliyordu.

Yürüdük... Kar serpintileri arasında, taa Çar'ın Kışlık Sarayı'na, Saraylı Meydanı'na kadar yürüdük. Yol üstünde Çaykovski'nin yaşayıp içinde yaşama veda ettiği ev vardı. 25 Ekim, 1893'te Gogol Caddesi'nde 13 numaralı evde ölmüştü. Burası müze olarak korunuyordu.

Leningrad çok güzeldi. Eski, tarihsel binaları, heykelleriyle, çok iyi korunmuş, temiz, güleryüzlü bir kentti. Binaların geniş girişlerinden yanık odun kokusu geliyor, bu koku havada uçuşan kar taneleriyle oynayıyordu adeta. Ünlü Nevski bulvarından geçtik taksiyle, Lenin'in sözünü ettiği o ünlü Nevski bulvarından... Berlin'le benzerliği çoktu bu kentin. Kocaman, dev kapılar, pembe, ohro, bej, kavuni, yeşil renkli binalar, oymalar, süslemeler, heykeller... İshak Kilisesi'ne yürümeden önce Saraylı Meydanında durduk. İshak Kilisesinde "zenginlik" ne demekmiş, bunu gördük. Altın sütunlar, mermer sütunlar, freskler, resimler, oymalar, şamdanlar, avizeler... Yüzlerce yabancı turist resim çekme yasağına karşın durmaksızın resim çekiyorlar. Gördükleri bu zenginliği, bu ihtişamı fotoğraflarda yaşatmak istiyorlar. Bir ayak boyunda küçücük heykeller, dev bir kapının içine oyulmuştu. Leningrad çok eski ama hiç eskimeyen bir senfoniydi sanki... Tallinn'in soğundan sonra, kar serpintileriyle davetkârdı. Moskova'nın baş-

döndüren milyonlarca insanından sonra burada yaşanabilirdi... Rock gruplarının merkeziydi, sanatçıların pek çoğu buradaydı ve Leningrad sanki Moskova'dan sonra, gizli bir başkentti!..

Çar'ın Kışlık Sarayı'nda "Hermitage" müzesini gezdik. İnandırıcı gibi değildi! Asırlar boyu ne çok tablo biriktirilmişti, ne büyük görkem, ne büyük zenginlik! Leonardo da Vinci'nin orjinal bir tablosu önünde saatler geçirebilirdiniz, Rafael'ler önünde saatler harcayabilirdiniz. Yüzyılların en değerli sanat yapıtları burada toplanmıştı ve müzeyi tam olarak gezebilmek herhalde en az bir aylık süreyi gerektiriyordu...

Piskaryovskaya Mezarlığında donup kalıverdik: Burada İkinci Dünya Savaşı sırasında Hitler faşizmine karşı direnirken yaşamını yitiren tam 650 bin kişi yatıyordu. Boldozerlerle gömmüşlerdi ölüleri, hiç sönmeyen bir alev yanıyordu. Aslında buradaki mezarlar, toplu mezarlardı ve kış mevsimi boyunca üzerleri tahtayla kapatılmışlardı. Biz gittiğimizde her yer karla kaplıydı. Ancak kış, mezarlığı ziyaret edenlerin sayısını azaltmıyordu. Mezarlığın yan tarafında bir müzede resimler vardı; savaş ve ölüm resimleri... Onlarca insan çiçek getiriyordu, Leningrad, geçmişini unutmuyordu...

Aydınlık ve Perestroyka

Leningrad'a üç röportaj için gelmiştik: iki yazar, bir ressamla...

Leningrad APN Bürosunda Alexandr Ninov ve Gennadi Çerkoşin'le buluşuyoruz.

Ninov, bir edebiyat eleştirmeni... Gorki-Bunin ilişkileri üstüne bir kitabı var. Dostoyevski ve Tiyatro üstüne bir kitap yazmış, şimdi Çağdaş Öyküler adlı bir kitap hazırladığını söylüyor. Bulgakov hakkında kaleme aldığı 4 ciltlik bir kitabın yakında çıkacağını söylüyor. "Bulgakov için yoğun tartışmalar var, onun için bu kitabı hazırladık" diyor.

"Aydınlar ve Perestroyka..." APN Leningrad bürosunda edebiyat eleştirmeni Alexandr Ninov ve çocuklar için öyküler yazan Gennadi Çerkoşin'le saatler boyu sürececek bir tartışmaya giriyoruz...

Çerkoşin ise, aslında fizik fakültesini bitirmiş, fizikle uğraşıyormuş. Derken birgün edebiyat alanına geçmiş. Çocuklar için kitaplar yazıyor. Tüm ürünleri, çocuk edebiyatı dalında... "Aydınlar ve perestroyka" diyoruz. "Ne düşünüyorsunuz?"... Şöyle yanıtlıyorlar:

Ninov: Edebiyatçılar perestroyka ve glasnostu çok iyi karşıladılar, çünkü istedikleri buydu. Partisiz edebiyatçılar arasında da iyi karşılandı. Edebiyat alanında biliyorsunuz, karşıt fikirler olabilir ve var da. Bazı yazarlar, ekonomi ve politika alanında başka gözle bakıyorlar. Bizim için esas sorun, bunlarla ortak geneli bulmak, sabırlı olmak... Tarihi ele alalım... Bazı tarihçiler, tarihte

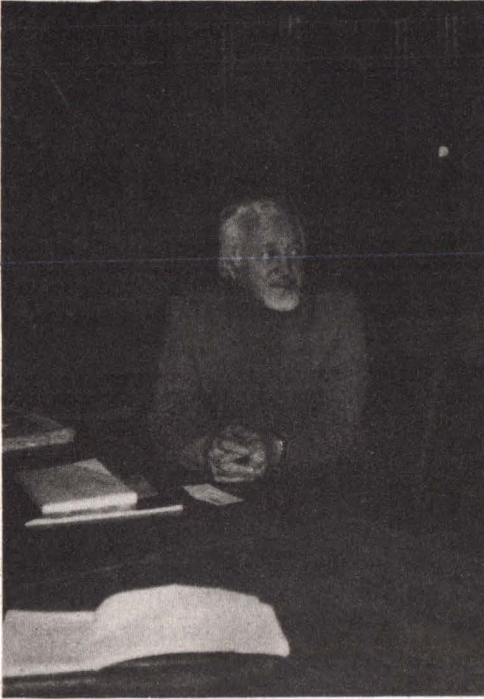

Edebiyat eleştirmeni Alexadr Ninov... Ninov'a göre Stalin sık sık teorik açıdan "doğru düşünüyor" ancak pratikte bunun tam tersini yapıyordu...

çeşit çeşit konular var, bazı konuları yazmayalım diye düşünüyorlar. Bazı yazarlara göre tarihsel arşiv dökümanlarını tümüyle açmak mümkün değil, gerekli de değil. Bazı yazarlar, tümüyle açalım diyor. Yani glasnost işte bu tartışmaları yoğunlaştırdı. Örneğin Stalin dönemi var. Bazı yazarlar, tümüyle tartışalım diyor. Tartışmalar zaten sürüyor.

Örneğin Nikolai Vavilov'u ele alalım. Bir akademisyendi. 100. yıldönümü kutlandı. Ziraat işleriyle uğraşıyordu. 1942'de hastalığa yakalandı. Aslında kurşuna dizilmesine karar verilmişti. Şimdi

gazetelerde, dergilerde yaşamını yazıyorlar. Yaşamından belgesel yapıyorlar. Bazıları, bu dökümanları basına vermeyelim, bize zarar verir diye düşünüyor. Karşı görüşte olanlar ise, açıkça gerçekleri yazalım, daha güçlü oluruz diye düşünüyor. Bana göre, eğer bu akım devam ederse, tarihimiz doğru ve daha güçlü olacak. Biz acıları yazacağız, insanlar bilsin ve daha güçlü olalım diyec. Tarihimizde güzel insanlar olduğunu insanlar bilecek. Satranç da

Gennadi Çerkoşin: "Glasnost dönemi, yazarların sorumluluğunu artırıyor... Toplumda eskinin kökleri var, bunları kaldırmak için zaman gerek" diyor...

buna benzemiyor mu? Oynarsınız, kaybedersiniz, kazanırsınız. Birisinin hatasından geri dönmek mümkün değil, ama tartışınca hata yapıldığını anlarız, doğru yapanın kazandığını anlarız.

Çerkoşin: Lenin'in bir yapıtını anımsatmak isterim. "Bir Adım İleri, İki Adım Geri"... Bu yapıtta partililerin nasıl hareket etmesi gerektiğini gösteriyordu. Ama maalesef, buna karşın, bunun yerine başka bir yol geldi. Stalin diktatörlüğü yaşama geçti. Diyelim ki iki nokta var. Bu iki nokta arasında çeşitli yollarla gidilebilir. Stalin dümdüz gidiyordu, önündeki engelleri yıkıyordu. Bunun için de Lenin'e karşı hareket ediyordu ve uzun yıllar büyük hatalar yaptı. Kolhozlar kurulurken hatalar yaptı, başka alanlarda hatalar yaptı. Bu benim düşüncem. Belki İkinci Dünya Savaşı olmasaydı, biz belki de İspanya'daki Franco döneminin benzerine gidebilirdik. Perestroykanın amacı, işte bu hareketi değiştirmektir. Evvela bu tür düşünce ve davranışı kırmak, sonra değiştirmek gerek. O nedenle tarihi olaylara dikkatle bakmak gerek.

Gorbaçov, arkadaşım Ninov'la hemen hemen aynı kuşaktan, üniversitede aynı dönemde okuyorlardı. Bu Stalin hareketi devam edemezdi, ederse daha kötü olacaktı. Derken perestroyka geldi. Gorbaçov geldi ve perestroykanın gerektiğini söyledi, yaşamıştı, iyi ve kötü yönlerini biliyordu döneminin ve bunun için perestroykayı başlattı. Gorbaçov, bizimle aynı kuşaktan ve bizim kuşağın döneminde bu sorunlar vardı. Gorbaçov'un düşünceleri, bizim kuşağın fikirleri, işleri de bunlar üzerinde temellendiriyorlar.

Şimdi iki türde düşünüş var... Bunlardan birincisi, kötü yaşadık, bunları unutalım, daha iyi hareket edelim. Kötü gidişe dur dedik, diyor. İkinci türde düşünenler ise, önce kötü zamanları düşünelim, o dönemin iyi taraflarını alalım, yolumuza böyle devam edelim diyor...

Ninov: Bize Stalin'i soruyorsunuz... Stalin dönemini çok tartışıyoruz. Tarihimizde bazı dönemler var... Stalin herşeyi yapıyor, çok güzel yapıyordu. Stalin'i anlamak aslında çok zor, çünkü hareketlerini, düşüncelerini kavramak kolay değil. Bazı politik ve

ekonomik yönlerini Lenin'den almış, dikkatle Lenin'i izlemiş. Mesela Sovyetler Birliği'nin genel düzeni, Lenin'in fikirleriydi ve Stalin de buna katılmıştı. Bu alanda kötü birşey yapmış değil. Bunun için biz diyoruz ki Stalin'in yaptığı iyi işleri bir yana itmek olmaz. Stalin sık sık teorik açıdan doğru düşünüyor, pratikte tam tersini yapıyordu.

Örneğin Stalin bilimde serbest düşünce olmalı diyordu ama pratikte tersini yaptı, bilim adamlarını boğmaya başladı. Stalin ulusal sorunda, her zaman tüm uluslar aynı haklara sahip olmalı diyordu ama pratikte bazı milletlere karşı mesela Çiçinlere, İnguşlara, Tatarlara karşı çıktı, onları yerlerinden kovdu. Ve işte şimdi perestroykayla tüm bu sorunları çözmeye çalışıyoruz.

Şimdi Stalin dönemindeki bazı düşünceler tartışılıyor. Örneğin ekonomi politikasının hatalı olduğu düşünülüyor. Stalin, hem teorik hem pratik olarak Lenin'in pek çok düşüncesinden uzaklaşmıştı. Ekonomi alanında, para sistemi normaldir diyordu Stalin, oysa anormaldi, şimdi biz bu sistemi yeniden düzenliyoruz. 1930'lu yıllardaki kadro politikasına bakalım... Kendi yoldaşlarına karşı çıktı, onları öldürttü. Ama Stalin'in bir başka yanı daha var - İkinci Dünya Savaşı sırasında Churchill ile, Roosevelt'le yazışmaları var, bu alanda gösteriyor ki büyük bir politika adamıydı. Aslında Stalin, sınırsız hareket ettiğinde çok büyük hatalar yaptı, konulara gerçekçi baktığında iyi şeyler yaptı. Bizim esas görevimiz iyi ve kötü yönlerini ayırmak...

Çerkoşin: Mikhail Şatrov'un "Uzak Uzak Uzak" adlı bir oyunu var. Tarihi anlatıyor. Sahnede Lenin'i, Rosa Luxemburg'u, Plekhanov'u, Stalin'i, General Kornilov'u, Kerensky'yi, Buharin'i, Troçki'yi biraraya getiriyor. Tüm bunları belgelere dayanarak yapıyor, onların ideolojilerini, düşüncelerini konuşturuyor... Bize gereken bu: fikirleri anlamak... Bazıları, Stalin'e ya da herhangi bir adama Allah gibi bakıyorlar, onun hareketlerine büyük değer atfediyorlar. Bize gereken bu değil oysa... İki yıl önce bu oyunu yayınlamak mümkün değildi. İşte bu glasnost'tur. Şimdi yayınlandı ve oyun tartışılıyor. Bana Stalin dönemini eleştirecek kadar tarih-

sel bir süreç geçti mi diye soruyorsunuz... Birkaç kuşak geçti yaşamımızdan, bence bu süreç yeterlidir.

Ninov: Bence bazı sorunlar kalacak... Bu sorunlar 21. yüzyıl-da da devam edecek. Örneğin biz Birinci Petro'nun, Müthiş İvan'ın yaşamının tüm yönlerini bilmiyoruz, hâlâ öğreniyoruz. Stalin için de aynı şey söz konusu...

Çerkoşin: Şuna dikkatinizi çekmek isterim: Sosyalizmin herhangi bir deneyimi yoktu. Bunu anlamak gerek. Biz insanlık tarihinde ilk kez sosyalizm yoluna çıktık.

Ninov: Savaş öncesi tecrübesizdik, savaştan sonra daha deneyimli olduk, anlamaya başladık.

Çerkoşin: Şimdi bile bazı kimseler diyorlar ki kooperatifler iyi bir yol... Bazıları "bu kapitalizme dönüştür" diye düşünüyorlar.

Ninov: Ben konuyu edebiyat ve glasnost ilişkisine getirmek istiyorum. Eskiden biz düşündüklerimizi açıkça yazamıyorduk. Şimdi bazı yazarlar, uzun yıllar önce kaleme aldıkları kitapları yayınlamaya başladılar. Eskiden bunları yayınlamanın imkanı yoktu. Bazı yazarlar, devlet memuru olarak çalışıyordu, bu doğru değildi. Bazı yazarlar, bu yanlış tarafları kendi çıkarına kullanıyordu. Bazı yazarlar bu işten büyük kazançlar elde etti, çok iyi yaşıyorlardı. Yazarlar Birliği'nde de seçimler normal olarak yapılmıyordu, yukarıdan atamayla yapılıyordu. Tıpkı fabrikalardaki gibi... "Işıcık" adlı bir dergimiz var. Bu konuda bir makale yer almıştır yakın geçmişte. Dergi, glasnostun merkezi oldu. Olumsuzluklara karşı dergiye mektuplar yağmaya başladı. Özellikle 27. Kongre sonrası durum değişiyor, artık her görüşten mektuplar geliyor. Bunlar bir sentez bekliyor...

Çerkoşin: Bu bizim yaşamımızdır. Başkalarının düşüncelerini dinliyoruz, yanıt veriyoruz. Şimdi demokrasiyi öğreniyoruz.

Ninov: Havalar böyle açık olduğu sürece, doğru yönleri bulacağız. Devlet memuru gibi yaşayan yazarlara ne oldu diye soruyorsunuz. Bir kısmı bu şekilde yaşamaya devam ediyor, çünkü

hemen bunları bir tarafa atmak mümkün değil. Ama konu masadadır, tartışılıyor. Zaman gerekiyor. Yazarlar Birliği içinde konu tartışılıyor. Acaba bu tartışmaların bir sınırı olacak mı? Birisi sisteme karşı yazmak isterse ne olacak? Sınırlar vardır. Anayasada sınırlar vardır. Anayasa dışı fikirler kabul edilemez. Yarın örneğin faşist fikirler ortaya çıkarsa, devlet bunlara karşı çıkacak, bu fikirler bastırılacak, devlet tarafından önlem alınacak. Anayasa çerçevesinde özgürce herkes düşüncelerini anlatacak, en iyi fikirler pratiğe dökülecek.

Çerkoşin: Glasnost hareketi çok geniş bir hareket... Yalnız edebiyatta değil, çocuk konusunda yeni yollar açılmıştır. Örneğin okullarda, yeni bir eğitim sistemi sözkonusu, estetik alanlarda yeni düşünceler ortaya çıktı, cinsel sorunlar ortaya çıktı. Bu sorunlar, eskiden görünürde yoktu. Eskiden yeniliklerden korkulurdu, söylenmezdi. Bizde o kadar zengin deneyim yoktu. Bizim dönemimizde daha farklıydı, şimdi herşey daha farklı. Televizyon, kitlerle iletişim araçları, dünyadaki çocukları yakınlaştırıyor. Birbirleriyle görüştüklerinde, birbirlerini daha kolay anlıyorlar, aralarında fazla bir sorun yok. Dünyada çok enteresan birşey oluyor, çocuk edebiyatı bile henüz bunu anlayamadı. Dünyada birleşmeye anlaşılmaya, evrensel bir uzlaşmaya doğru gidiş var.

Glasnostta herşey yazılmalı mı diye soruyorsunuz... İki yönü var. Bir alanda yazarın düşünceleri var, yazması gerek... Diğer yön ise şu; büyüklerin fikirleri var yalnızca, yazar onları anlatıyor, bu doğru değil...

Ninov: Özel yaşam da yazılacak mı? Tüm tarafları yazmak mümkün değil, insancıl açıdan iyi değil. Yazar gerekli olan tarafları yazmalı. Yalnız kendine değil, başka insanlara gerekli olan tarafları yazmalı. En önemlisi bu bence..

Çerkoşin: Glasnost dönemi, yazarların sorumluluğunu artırıyor. Yazar sorumluluğuna sahip çıkmalı. Bunu yazmam gerekli mi değil mi diye düşünecek, otosansür yapacak.

Ninov: Glasnost öncesinde, yukardan emir geliyordu, şunu yazın, şunu yazmayın deniyordu. Glasnostta bu olmamalı... So-

rumluluğunuzu biliyorsunuz, kendinizi denetliyor, başkalarına dikkatle bakıyorsunuz, artık sizin fikrinizi kabul etmeyebilirler, siz birşey söylüyorsunuz, yanıt veriyorlar, bu bir kusur değil, tüm bunlar olacak... Glasnost, perestroyka süreci yeterince hızlı mı? Engeller var. Çok uzun süre suskunduk, yazmıyorduk. Bunu hemen kaldırmak mümkün değil. Yoldaki engelleri hemen kaldırmak mümkün değil...

Çerkoşin: Eskinin kökleri var, toplumda... Bu kökleri kaldırmak için zaman gerek.

Ninov: Örneğin diyelim ki diktatörlük var, diktatörlük sona erdi ama korkunun hissi hemen sona ermez, devam eder...

Bir Ressam

Leningrad'da, Dimitri Oboznenko'nun stüdyosundayız.

En üst katta bir daire bu ve geniş pencerelerden içeriye gökyüzü doluyor. Duvarboyu tuvaler, yağlıboya kokusu var her yanda...

Kısa boyluca, saçları dökülmüş, yılların yorgunluğu yavaş yavaş omuzlarına çökmekte olan bir ünlü ressam Dimitri Oboznenko.

Perestroyka sürecinde, afişleriyle dikkatleri çekiyor.

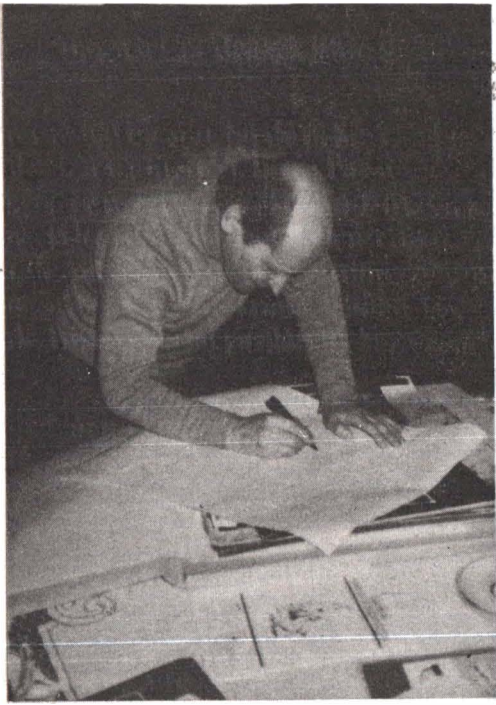
Toplumun tüm sorunlarını afişleriyle, karikatürleriyle gündemde tutuyor.

Yağlıboya tabloları müzelerde...

1957'den beri çiziyor. Karakalem Birliği 1941'de kurulmuş, onun başkanlığını yapıyor.

"Eskiden karikatürlerim sansürden geçmiyordu, bazıları geçiyordu. Bazı filmler 20-25 yıl raflarda duruyordu... Şimdi herşey değişiyor" diyor.

Oboznenko, savaşıla ilgili bir afişini bizim için imzalar-ken... "Karikatür ideoloji işi- dir" diyor. Karikatür alanında partiyle işbirliği yaptıklarını söylüyor... Perestroyka önce- sinde ressamların resim sata- madıklarını oysa şimdi sata- bildiklerini, bu yasağın kalk- tığını anlatıyor...

Bir karikatürünü anımsıyor; kadınlar ağır işlerde çalışırken, erkekler durup bakıyor... "Bu karikatüre gerek yok ki" demişler ve karikatür sansürden geçmemiş...

Stüdyosunda bir büyük salon ve üç oda var. Aylık kirası ise 20 ruble. "Bunun gibi 100 daire daha var, tümü de ressamların stüd- yoları" diyor.

"Bazı ciddi konuları" diye sürdürüyor sözlerini "perestroyka öncesinde de çiziyorduk. Ancak eskiden yürüttüğümüz kötü yön- lerle savaşı şimdi daha enerjik olarak yürütebiliyoruz. Şimdi bize en ciddi sorunları çizin diyorlar." Bir karikatüristin yaşamında ta- nık olduğu kötü yönleri bulup çıkarmak, halka aktarmak zorun- da olduğunu söylüyor, "en tehlikelisi, yanlış karikatürler çizmek" diyor.

Leningradlı bu ressam 57 yaşında. Profesyonel bir sanatçı. Yani yaşamını sadece çizerek kazanıyor. Repin Akademisini bitirmiş. "Kuşatma sırasında Leningrad'daydım. Ablukayı yaşadım. Çok zor bir zamandı. O dönemi çizmek, şimdi bile çok zor geliyor. Ama savaşa karşı elbette çiziyorum. Savaş zamanı, insan için en zor dönem bence, ben insanın o dönemdeki ruhunu gösteriyorum."

"Zafer" adlı yağlıboya tablosunun afişini hediye ediyor bize... "Kanı gördü, ölümü gördü ama zaferi de gördü" diyor.

Oboznenko, bir parti üyesi... "Karikatürden resime geçmek zor oluyor ama ben her ikisini de çok seviyorum" diyor. "Partiyle ilgili hiçbirşey insana engel olmuyor. Bütün iş ressamda. En önemlisi, ressamın vicdanı" diyor.

"Parti örgütüyle sıkı işbirliği yapıyoruz. Karikatür, ideoloji işidir. Öyle sorunlar vardır ki tüm halkı ilgilendiriyor, biz bu sorunlar üstünde çalışıyoruz. Karikatür alanında parti komitesiyle işbirliği yaptığımız zamanlar oluyor. Çok faydalı oluyor" diyor.

Konuları nasıl buluyor?

"Konuları hayat gösteriyor... Bazı sorunları gazetelerden, dergilerden alıyorum. Eğer yaşam manzarasını kendi gözlerinizle görmüşseniz, o zaman karikatür daha keskin oluyor," diyor.

Leningradlı bu ressam yağlı boyalarının her birini 4-5 yılda tamamlıyor. Yaz aylarında köylere gidiyor, köylülerin yaşamını inceliyor. Bize köylü resimleri, horozlar, peyzajlar gösteriyor.

Ressamlık aslında pahalı bir uğraş... Acaba Oboznenko ne yapıyor?

"Açık konuşalım, ben fakir değilim" diyor. "Ben eski bir ressamım ve çok çalışıyorum. Daimi bir maaşım yok, ama açıkça söyleyeyim ki zenginim. Bir posterim, 300 rubleye satılıyor. Sürekli karikatür çizmem, ayda bir tane yaparım. Resimle, uğraşırım. Devrimin 70. yıldönümü için 5x3 metre bir resim yaptım. Bu siparişti. 4 yıl uğraştım. Lenin'in Finlandiya garına gelişini anlattım. 20 bin rubleye sattım. Mosfilm stüdyolarında dönemin giysilerini inceledim, müzelerden bayraklar aldım, olayı bilen insanlarla konuştum. Şimdi gar yerinde yok, ama ben bir çok fotoğrafını gördüm ve çizdim. Bu resim Ekim Devrimi Müzesinde bulunuyor."

Sovyetler Birliği'nde sanatçıların haklarını soruyoruz...

"Bizde Ressamlar Birliği var. Belli bir tecrübesi olan, sergilerde, müzelerde resimleri olan ressamı bu birliğe kabıl ediyorlar? Ben Ressamlar Birliği üyesiyim ve bana birlik bu atölyeyi verdi. Kira çok ucuz. Bazı ressamı, birlikle anlaşma yapıyor. Benim de böyle bir anlaşmam var. Gelecek sergim 1990'da olacak, başka ressamların tabloları da olacak. Savaş resimlerini içeren bir sergi olacak. Bu anlaşmada, şunu şunu yapın diye birşey yok. Siz kendiniz düşünüp yapıyorsunuz. Ancak Lenin'in resmi özel siparişti, müze sipariş vermişti."

Peki genç ressamı nasıl teşvik ediliyor?

"Birlikte özel örgüt kurduk, gençlik örgütü. Genç ressamı yardım ediyoruz. Nasıl resim yapacaklar, gösteriyoruz. Para vermiyoruz ama genç ressamı atölye veriyoruz. Konutlar veriyoruz, bu konutlarda oturanlar var. Bu amaçla yeni daireler alındı. Bizim birlik bu daireleri arıyor, buluyor, genç ressamı veriyor atölye olarak."

Oboznenko, "perestroyka ve glasnost, ressamların toplantılarını da daha heyecanlı, daha tartışmalı hale getirdi" diyor. Sovyetler Birliği'nin resim ve karikatür açısından dünyadaki yeri nedir?

"Bunu söylemek zor ama biliyorum ki karikatürlerimizi iyi tanıyorlar. Mesela Gabnova'da büyük ilgi görüyor. Amerika, Fransa, Batı Almanya gibi ülkelerde karikatürlerimizi iyi tanıyorlar. Son zamanlarda barış hareketleri de gelişiyor, Amerikalılar bize geldi, biz oraya gittik. Amerikalılar, bizim karikatürlere çok hayret ettiler... Soruyorlar nasıl oluyor da böyle karikatürler sizde de yayınlanıyor? diye. Bilmiyorduk dediler. Karikatür satın almak istediler, onları Nevsky Bulvarındaki mağazalara gönderdim. Bunun için sanıyorum, bir dizi ülkede bizim karikatürümüzü tam olarak bilmiyorlar. Polonya, Çekoslovakya gibi sosyalist ülkelerde, sergilerimiz oluyor, buralarda bizi tanıyorlar."

Yeniden perestroyka-glasnost ve bunun sanat üzerindeki etkilerine dönüyoruz.

"Perestroyka ve glasnostla herkes uğraşılıyor" diyor, "glasnost akımı bize daha geniş alan vermiştir, ben korkmuyorum. Gaze-

telerde, dergilerde pek çok şey yazılıyor, önceleri bunlar yazılmıyordu. Yeni çıkan dergi ve gazeteler hiç bulunmuyor mesela, anında tükeniyor. Ama ressamlar bu sorunlara dikkat etmelidir. Hruşçov döneminde, tarım sorunlarında tartışmalar vardı, biz de bu kampanyaya katıldık kötü şeyler de yaptık. En önemli görev, sorumlu olmaktır, sorumlu olmazsak yine hata yapacağız.

"Yazıyla resim arasında çeşitli açılardan farklar var; makale bugün için yazılmıştır, belki yarın, öbür gün için de yazılmış olabilir. Hiç kuşkusuz, yazın alanı, resim alanından önde gidiyor. Ama unutmayın ki resim dört yılda yapılır ve biz daha geniş bakmak durumundayız olaylara. Makale bugün yazılır, yayımlanır. Ama bir karikatürü bastırıp afiş şeklinde dağıtmak en azından üç aylık bir çalışma gerektirir.

"Eskiden televizyonla ilişkilerimiz daha zayıftı. Şimdi karikatüre daha geniş yer veriyorlar, daha keskin sorunlar ekrana geliyor.

"Sergilere gelince... Bazı sergiler yasaklanıyordu, yukardan bakıyorlardı, beğenmiyorlardı. Şimdi yeni bir anlayış egemen oldu. Artık böyle birşey yok. Genç ressamlar rahatça diledikleri sergileri açabiliyor. Ressamlara da daha geniş bir alan, daha geniş ufuklar açıldı. Perestroyka sürecinin getirdiği birşey daha var; eskiden, bir ressam, açtığı sergiden bir resim satamıyordu. Hiçbir resim satılamazdı. Şimdi satın alınabiliyor. Eskiden halk satın alamazdı. Oysa şimdi açık artırma bile var. Üstelik, ressamlar artık halktan da sipariş alabilecekler. Sipariş iyi mi, kötü mü? Buna ressam karar verecek. Elbette kaliteyi düşürmemek gerek, ciddi olarak çizmek gerek..."

Leningrad'lı bu ressam bize bir tablosunun afişini imzalıyor, bir albümünü sunuyor. Akşam pencereden içeriye doluyor. Vakit tamam. Gitme zamanı geldi. Yağlıboya kokusunu ardımızda bırakıp Oboznenko'ya veda ediyoruz...

Otel Leningrad

"Aurora" penceremizden görünüyor. Otelimizin adı Leningrad.

Güvercinler, camın dışında kanat çırpıyor kar taneleri arasında... Neva Nehri'ni buzlar kaplamış.

Akşam yemeğine çıkıyoruz.

Sovyetler Birliği'nde oluşturulmuş garip hizmet sistemi burada da kucaklıyor bizi ve yüreğimiz, Neva nehri gibi buz tutuyor.

Otelin en üst katlarındaki lokantalardan birindeyiz. Otelin alt katındaki lokantalar akşam dolu olduğundan, üst kata çıkıyoruz.

Lokantada gürültücü Alman turistler de var. Onlar da, bizim gibi, yemeğin yanında bira istiyor. Onların da, bizim de aldığımız yanıt aynı:

Son derece şık giyinmiş garson, bizlere alt katta bir bar bulunduğunu, dilersek biramızı barda içebileceğimizi, daha sonra yemek yememizi salık veriyor! Ancak yemeğin yanında başka içki verebileceklerini söylüyor. Biz sesimizi çıkarmıyoruz ama Alman turistler kızıp, lokantayı terk ediyor!

Yemekten sonra ise, kahve içmek istiyoruz.

Tavanları aynalarla kaplı bu lüks lokantada, bize "kahve yerine çay" sunabileceklerini, her katta bulunan kafeteryalarda gidip kahve içebileceğimizi söylüyorlar!

Otel Leningrad, devlete ait bir otel ve otelin tüm katlarını da aynı kişiler çalıştırıyor-bizim anlayışımıza göre garson. Lokantaya gelen bir müşteriye daha iyi bir hizmet verebilmek için inip alt katın iki şeye bira ya da bir çaydanlık kahve alma zahmetine katlan-
salı

"İster beğenin, ister beğenmeyin" dercesine, son derece rahat bir tavır içinde müşterinin değil, kendi keyfinin sesini dinliyor. Kahve istiyorsan in aşağıya, kafeteryada kahve çok diyor... Canın bira içmek mi istiyor, haydi başka kapıya! Böylesi bir işletmecilik anlayışıyla ilk kez karşılaşıyoruz. Aklımıza İstanbul'un garsonları geliyor. Hani kolunuzdan tutup masaya oturtan, müşteriyi memnun etmek için yarım mil öteye gidip gereken malzemeyi satın alan, masanın etrafında fır dönen garsonlar! Burada ise, müşteri gelince, garsonlar neredeyse iş çıktı diye kahırlarından çatlayacaklar. Hiç kuşkusuz, bu her yerde böyle değil, ancak bizim şan-

sımızdan olacak, her gittiğimiz yerde, her kaldığımız otelde aynı sorunla karşılaşyoruz.

Moskova'da

Leningrad'dan yine bir geceyarısı treniyle ayrılıp Moskova'ya dönüyoruz. Moskova'daki kısa duraktan sonra Bakû'ye gideceğiz.

Moskova'da, Stalin döneminde yaptırılan görkemli bir otelde, "Leningradskaya" otelinde kalıyoruz. Tallinn, Leningrad ve Moskova'da hizmetler sektöründe aynı sorunların yaşanmakta olması inanılmaz gibi geliyor.

Otel Leningradskaya'nın lokantasının girişinde 11 - 23.30 arasında hizmet verdiğini yazıyor. 17.30'da aşağı iniyoruz, 18'de servis yapacağız, o zaman gelin diyorlar. 18'de gidiyoruz, 19.30'a dek masamızda bekliyoruz, servis yapılmıyor, kimse yüzümüze bakmıyor! Ancak, yüzümüze dahi bakmadan geçen garsonların öbür masalara servis yaptıklarını üzülererek izliyoruz. "Ya sabır" diyerek beklemeye devam ediyoruz. Yarım saat, bir saat. El kol işaretleriyle garson çağırıyoruz. Sonunda birer tas çorba koyuyorlar önümüze. Arkasından yine uzun bir bekleyiş. Dayanılır gibi değil. Böyle bir uygulamayı hak edecek birşey de yapmamıştık üstelik. Sonunda otelin şef garsonuna otel müdürüne verilmek üzere kartvizitimizi veriyoruz. Kartvizitimize "dünyanın en kötü hizmeti burada, saygılarımızla, APN konukları" yazıyoruz... O akşam aç yatıyoruz...

Gazeteci Gözüyle Perestroyka

Yüksek Sovyet Şurası'nın günlük yayın organı İzvestia gazetesindeyiz. Bizi kapitalist ülkelerle ilgili bölüm başkanı, redaktör Gennadi Deyniçenko karşılıyor. Masasında 6-7 tane telefon bulunuyor. Belli ki çok meşgul bir gazeteci. Deyniçenko gazete hakkında bilgi veriyor:

"İzvestia" diyor, "en eski Sovyet gazetelerinden biridir. Devrimden önce, 1917 Martında çıkmaya başladı. İzvestia, o günlerde, Sovyetlerin sorunlarını anlatmak için çıkarılıyordu. Şimdi de

Yüksek Sovyet Şurasının organıdır. Kimileri bizim hükümet organı olduğumuzu sanır. Oysa **bu** doğru değildir. Biz Sovyetlerin organıyız. İzvestia, Sovyetleri temsil ediyor. Biliyormusunuz en küçük köyden kasabaya dek her yerde Sovyet var. Biz bunları temsil ediyoruz. Gazeteyi Yüksek Şura Prezidyumu adına basıp yayınlıyoruz. Kısacası, biz parlamentonun organıyız **ve** bu yüzden işimiz oldukça kapsamlı. İki baskı yapıyoruz. Moskova için akşam baskısı yapıyoruz... 56 şehrinde de ikinci baskı yapılıyor akşama doğru ve haberlerde ufak-tefek değişiklikler oluyor. İzvestia'nın günlük tirajı 11 milyon. Pravda da 11 milyon satıyor. İzvestia, sadece Moskova'da 600 bin satıyor. Aslında bizim gazetenin tirajı pek fazla değil. Gazeteyi uzak yerlere göndermek zordur, bundan ötürü... Biz sputnik aracılığıyla tüm Sovyetlere gönderiyoruz gazeteyi ve baskısı cumhuriyetlerde yapılıyor."

İzvestia redaktörlerinden Gennadi Deyniçenko'yla birlikte... İzvestia yüksek Sovyet'in yayın organı ve günde 11 milyon tirajı var... Perestroyka'nın ateşli savunucularından olan gazeteye binlerce okuyucu mektubu yağıyor. Gazete tıpkı bir dedektif gibi okur şikayetlerini izleyip sonuca varmaya, sorunu çözmeye çalışıyor.

Deyniçenko "en büyük rakibimiz *Pravda* gazetesi" diyor. "Glasnost'a ayak uydurmak psikolojik olarak zor oldu... Geçmişin yükü ağırdır... Perestroyka olmasaydı bir facia yaşanabilirdi..." diye konuşuyor...

Moskova'da gazetede 400 kişinin çalıştığını, yazarların sayısının 120 civarında olduğunu, 50 muhabirin içerde, 40 muhabirin de dışarda bulunduğunu öğreniyoruz. "Hergün en ilginç, en iyi makaleleri seçmeye çalışıyoruz. Rekabet çoktur. En büyük rakibimiz de Pravda" diyor Deyniçenko.

Sovyet gazeteci Sovyetler Birliği'nde en çok okunan gazetesinin Trud olduğunu, bu gazetenin tirajının 16 milyon olduğunu söylüyor. İzvestia'nın anlamı "Haberler"...

Deyniçenko'ya "perestroyka-glasnost" diyoruz. Anlatmaya başlıyor:

"Oldukça geniş bir konuya değindiniz. Ancak perestroykayı kısaca anlatmak da mümkün. Perestroyka ve glasnost, Sovyet egemenliğinin bir yeniliğidir. Perestroyka, ekonomik sistemi değiştiriyor. Ekonomik sistemi düzeltmek içinse, daha geniş demokrasi sistemi gerekiyor. Düşünceleri daha geniş biçimde anlatabilmek için demokrasinin geliştirilmesi gerek. Perestroyka-glasnost akımında gazetelerin, dergilerin büyük rolü var. Özellikle son yıl içinde, gazetelerin çalışması tamamen değişmiştir. İzvestia olarak okuyucularımızın düşüncelerine geniş yer veriyoruz, farklı görüşlere aynı ölçüde yer veriyoruz, yaşamımızın çeşitli yönlerini eleştiriyoruz. Gazeteler bu süreçte son derece yararlı oluyor. Örneğin eski bir proje vardı, nehirlerin yönü kuzeyden güneye çevrilecekti. Basın karşı çıkınca proje iptal edildi.

"Biz eleştirinin global olmasını etkili olmasını istiyoruz. Size bir örnek vereyim... Eskiden biz bir hastane kötü çalıştığında eleştirirdik, düzeltilirdi, bu okurlar ve bizim için yeterli olurdu. Ama şimdi tüm tıp sistemini değiştirmeye çalışıyoruz, yazılarımızın yararlı olduğuna inanıyoruz..."

Glasnost

Deyniçenko'ya "siz Sovyetler Birliği'nin en eski gazetelerinden biri olarak glasnostta ayak uydurabildiniz mi? diye soruyoruz.

"Özellikle psikolojik açıdan çok zor oldu... Bazı gazeteciler 20-25 yıl çalışıyordu, düşünceleri dürüst düşüncelerdi. Ama şimdi

herşey daha geniş ve bazı gazetecilerin fikirlerini değiştirmesi zor oldu. Ayak uydurmaya başlıyor gazeteciler. Biz elbette düşünceleri değiştirmek gerektiğini anlıyoruz ancak geçmişin yükü ağırdır. Bu yük, tüm Sovyet halkının yüküdür, hem bakanın, hem işçinin yüküdür. Çok ağır bir yüküdür...

"Neden perestroyka gerekliydi? Çünkü bugün olmazsa, ileride felaket olabilirdi. Perestroyka olmasaydı, ekonomik, sosyal ve politik alanlarda bir facia yaşanabilirdi. Perestroyka gereksinimi anlayanlar vardı, ama birilerinin çıkıp pratikte bunun nasıl olması gerektiğini göstermesi gerekiyordu. Birisi bulundu, bunu ortaya koydu, formüle etti bir anlamda... Bunu formüle etmek elbette zordu. 3 yıl düşündük, tartıştık, sanırım şimdi perestroykanın ana yönleri belirlenmiştir."

Okurların İlgisi

Izvestia'nın redaktörüne okurların ilgisini ve perestroyka sonrası tutumunu soruyoruz.

"Geçmişte de, şimdi de çok mektup alıyoruz" diyor, "geçmişte yılda 500 bin okuyucu mektubu gelirdi, şimdi bu sayı yılda 700 bine yükseldi. Gazetemizde özel bir mektup bölümü var, bütün işleri, bu mektuplarla uğraşmak. Biz mektuplardan çeşitli yönlerde yararlanıyoruz. Mektupları okuyor, inceliyoruz. Olumsuz yönleri eleştiriyorlar, bunları makalelerde kullanıyoruz. Örneğin başka bir kentte veya köydeki bir muhabire, olayla ilgili okur mektubunda sözü edilen sorunu aktarıyor, daha fazla bilgi istiyoruz, konuyu izlemesini istiyoruz. En önemli, en ilginç mektupları ise Yüksek Sovyet Şurasına gönderiyoruz. Dikkatle izliyorlar bu konuları. Şimdi, şu anda, geniş ölçüde eğitim reformu tartışılıyor ülkemizde ve bu konuda bize çok mektup geliyor. Biz bu mektuplardan Yüksek Şura'ya öneriler çıkarıp götürüyoruz."

Kitlelerin teorik bir öncülüğü söz konusu oluyor mu? Yoksa yalnızca mektuplar Şura'ya aktarılıyor mu?

"Bu konuda çeşitli işler var" diyor. "Mektubu alıp yayınlıyoruz. Bu işin bir yönü. İkinci yönü, bir de kendi yorumumuzu yayınlıyoruz. Okurlar şöyle düşünür, gazetenin görüşü ise şu diyoruz."

Acaba okurlar en çok neyi eleştiriyor?

Deyniçenko şöyle diyor:

"Toplumsal yaşamla ilgili sorunları eleştiriyorlar. Şu anda üç konu gazete için de çok önemli. Bunlardan birincisi konutta adalet, ikincisi tıp konuları, üçüncüsü ise, bazı kişilerin haklarının korunması. Örneğin, bir savcı sizi hapse attırdı, yasadışı olarak, biz gazete olarak sizi savunuyoruz. Özünde, adalet sistemiyle ilgili yayınlar... Eğer bir savcı, yanlış karar vermişse, biz onu eleştiririz. Halkın da bu konuda denetim komitesi var, halk da yardımcı oluyor, savcılığı eleştiriyoruz... Konut ve tıp sorununa gelince... Biliyorsunuz, teorik olarak, ihtiyaca göre konut verilmesi, ücretsiz sağlık hizmeti verilmesi gerekiyor. Bizde, 60'lı yıllarda hızla konut yapılıyordu, sonra biraz yavaşlatıldı. İsteyen çoktu, ortada bir dengesizlik vardı. Elbette dediğiniz gibi evsiz-barksız kimse yok. Ama bazı kentlerde eski binalar var, bunları yenilemek, yeni konutlar kurmak istiyoruz. Kimse açıkta değil, herkesin kalacağı bir evi var ama insanlar daha iyi yaşamak, daha güzel konutlarda yaşamak istiyor. Örneğin evi üç odalıdır, ama beş odalı ev ister. Geçmişte 3-4 kişinin iki odalı bir dairede oturması normal sayılıyordu, şimdi bu yetmiyor, dört odalı daire istiyorlar. Çocuklar ana-babalardan ayrı yaşamak, ayrı konuta sahip olmak istiyorlar...

"Örneğin eskiden bir fabrika kurulurdu, işçiler çalışmaya davet edilirdi, işçiler gelir, çalışırdı, kaldıkları konutlar kötüydü ama herkes oturmaktaydı. Bu büyük bir hataydı. Şimdi fabrikada çalışan işçiler daha iyi konutlar istiyor. Sosyalizm nedir? İnsan için kurulmuş değil midir? Daha iyi yaşansın diye? Bazı evlerde, iki odada beş kişinin yaşaması kabul edilebilir mi?

"Sağlık sorunlarına gelince... Burda da aynı şey söz konusu. Örneğin bir kente dört hastane gerekiyorsa ve para başka yere giderse, orda iki hastane bulunursa, halka nasıl bir sağlık hizmeti veriliyor demektir? Halk daha yaygın, daha iyi sağlık hizmetleri istiyor..."

Deyniçenko, İzvestia'nın kendi polikliniği, dinlenme tesisleri ve senatoryumu bulunduğunu söylüyor, "fazla para verseler de, çalışanlar, başka gazeteye geçmek istemez. Gazetemizin sağlık hizmetleri etkili oluyor" diyor.

Kapitalizmin İlgisi

Kapitalist ülkeler, perestroyka sürecine son derece büyük ilgi gösteriyorlar. Acaba bu ilginin nedeni nedir? Deyniçenko şöyle konuşuyor:

"Bence bu ilginin iki nedeni var. Öncelikle insanca bir ilgi bu, bu süreci insanca bir merakla anlamak istiyorlar. İkinci nedeni de şu; kapitalist ülkelerde geniş bir kamuoyu var. Sovyetler Birliği'nde değişiklik olursa, dünyada da hava değişecek diye düşünüyorlar. Biliyorsunuz, biz yeni düşünce tarzını öneriyoruz. Dış politikada yeni şeyler öneriyoruz. Herkes bakıyor, pratikteki önerilerimize bakıyor, perestroyka sürecinin pratikte uygulandığını görüyor, bu ilgiyi daha da artırıyor. Elbette kötü niyetli olan da var. Batıda bazı çevreler, 'belki geriye dönüş, kapitalizme dönüş başladı' diye boşu boşuna umutlanıyor."

Acaba glasnost perestroykanın önüne mi geçiyor?

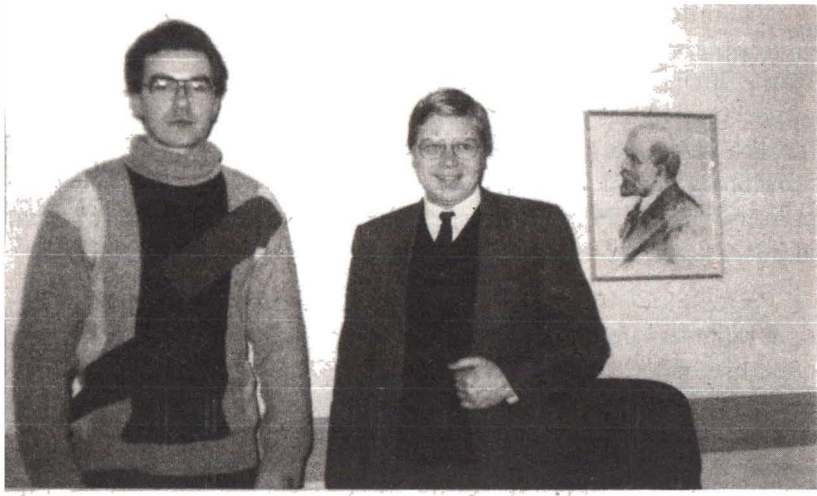
"Genelde haklısınız" diye gülümsüyor, "ama perestroyka ekonomik konularda çok fazla işi gerektiriyor. Gerçi glasnost konusunda da yapılacak çok şey var... Şimdiden keskin çizgilerle bir saptama yapmak zor..."

Sendikalar ve Perestroyka...

Sovyetler Birliği Sendikaları Uluslararası İlişkiler Bölümü Direktör Yardımcısı Alexander Remizow ve aynı bölümde çalışan Andrei Fedotov karşılıyor bizi. Konumuz: sendikalar ve perestroyka...

Remizow, "140 milyon sendika üyesi işçi perestroyka sürecini çok iyi karşıladı. Elbette bu süreç gökten inmedi. Sendikacılar yüzde yüz destekliyor. Halkın perestroykaya desteğinin nedeni, ekonomiyi daha üst düzeye çıkarması. Eğer ekonomik alanda başarılı olunursa, sosyal sorunlar daha kolay çözümlenecek," diyor.

Acaba perestroyka süreci ve glasnost, işçiler tarafından tam olarak anlaşılabilir mi?

Genç sendikacı Andrey Fedetov ile Sovyetler Birliği Sendikaları Uluslararası İlişkiler Bölümü Direktör Yardımcısı Alexander Remizow.

Remizow "perestroyka süreci gökten inmedi"..." diyor, sendikacıların önünde çetin bir görev olduğunu söylüyor...

"Perestroyka süreci" diyor, "sözcüklerden oluşmuyor. Sözcüklerin ardında somut işler var. Daha başarılı olabilmek için çalışmak gerek. Perestroykanın en önemli yönü, ekonomik alanda yapılacak çalışmalardır. Şimdi belli başlı fabrikalara özyönetim veriliyor. Bu fabrikalar, finansman açısından da kendi kendine iş yapabilecek. Bu yepyeni bir yoldur ve bu görevin tüm emekçiler tarafından anlaşılması gerek. Emekçilerin, görevlerini ustaca yapmaları gerek. Bazı kişiler perestroykayı doğru kavramıyor. Sanıyorlar ki zaman geçecek, perestroyka yerini eski düzene bırakacak. Oysa perestroyka süreçtir ve yeni yöntemler gerekiyor. Elbette işçilerin, emekçilerin daha iyi çalışması gerekecek, bazı fabrikalarda belki çalışanlar daha az ücret alacaklar ancak bu geçici bir uygulama olacak, gelecekte şartlar normalleşecektir.

"İşçiler ve emekçilerin bir kısmı bu süreçten şüpheleniyor, çünkü daha az ücret alabilirler korkusu vardır. Ama bunun geçici olduğunu, ilerde herşeyin daha iyi olacağını, herşeyin emekçilerin iyi yaşaması için yapıldığını anlatmamız gerek.

"Eskiden fabrika yöneticilerinin yaşamı daha sakindi. Daha iyi yaşarlardı. Yukardan emirler gelirdi, bu emirleri uygularlardı. Plan gelirdi, malzeme gelirdi, rahat rahat yaşarlardı. Şimdi düşünüyorlar, artık fabrika yöneticileri sorumlu oluyor. Artık planları fabrika yapacak, kararları fabrika verecek, yukardan emir yok. Şimdi bazı yöneticiler için eski rahatlığı bırakıp çalışmak zor geliyor oysa, fabrika için bu çalışmalardan elde edilecek kârlar sosyal alanlara yatırılacak.

"Özellikle şunun altını çizmek istiyorum: Perestroyka, kimseye rahat yaşam olanağı vermez; perestroyka daha çok çalışmayı gerektiriyor ama halka, emekçilere çok daha fazla yararlı bir süreç bu...

"Perestroykaya siyasi muhalefet yok ama eski yöntemlerle konulara yaklaşmak isteyenler perestroykayı biraz yavaşlatıyor."

Sendikanın Görevi

Sendika yetkilisi Remizow'a, "perestroyka sendikalarda herhangi bir değişikliğe neden oldu mu?" diye soruyoruz. Şöyle konuşuyor:

"Şimdi en esaslı iş, fabrikalarda, sanayi tesislerinde. O nedenle biz de bu alana daha büyük önem veriyoruz. Bizde sendika üye sayısı 140 milyon, ülke çapında 706 bin sendika örgütü var. Bu sendika örgütleri şimdi yeni yöntemlerle çalışmaya başlıyor. Sendikaların görevi, işçilerin çalışmalarını, kendi çalışmalarını değiştirmek, perestroyka gereksinmelerine uyarlamaktır. İşçilere yeni yöntemlerle çalışmayı öğretme yöntemini bulmamız gerek. Sendikaların önünde de güçlü sorunlar var. Zorluklarımız çoktur. Henüz bizim sendika yöneticilerimizin tümü, bu yeni yöntemlerle çalışmaya hazır değil. İşte size bugünkü gazetelerden bir haber: Yukardan aşağıya dek sendikacılara, sendikal dersler verilecek perestroyka süreci hakkında. 2 bin işletme yeni türde çalışmaya geçiyor. Bunların ekonomideki payı yüzde 60 civarındadır, kârlı olmayan işletmelerin oranı yüzde 13 civarındadır. İşletmelerin yüzde 40'ı hâlâ eski yöntemlerle çalışıyor. Önümüzdeki 2-3 ve bel-

ki de 4 yıl çok çetin geçecek. Bu dönem, ekonomik mekanizmanın ayarlandığı dönem olacak. Hem beş yıllık plan kabul edildi, buna uymak gerek, hem de perestroyka süreci çerçevesinde değişiklikler yapmak gerek. En zor sorun nedir? İnsanların psikolojisinin değişmesi gerek. Yeni türde düşünüşe alışmaları gerek. Henüz herkes hazır değildir. En tutucu kesim kimdir? Belki en çok direnenler bürokratlardır. Halen ülkemizde 17.7 milyon bürokrat var. Bunların yüzde 50'si başka alanlara aktarılacak."

Hizmet Sektörü

Otel Russia'da kalırken eşim hastalanıyor, alt kata iniyorum, doktoru görüyorum, ona durumu anlatıyorum, bana sert biçimde "ikinci kata çık, ben İngilizce bilmem" diyor. Doktor hanımın önerisine uyup ikinci kata çıkıyorum. Burda banka var. Gişede oturan Sovyet kadın, çok iyi İngilizce konuşuyor. Ona derdimi anlatıyorum. "N'olur yardım edin, doktorla aramda çevirmenlik yapın, iki dakika sürmez, eşim için bir ilaç verir" diyorum.

Soğuk soğuk yüzüme bakıyor. "Çeviri falan yapmam size... Gidin, elçiliğinize. Orda doktor bulun," deyip kanımı donduruyor. Yardım etmiyor! Doktorsuz, ilaçsız, hastalığın geçmesini bekliyoruz çaresiz!...

Katlardaki görevlilere birşey soruyoruz, yüzümüze bakıp yanıt verme zahmetine katlanmıyorlar. Dahası, Rusça konuşmadığımız için zaman zaman kızıyorlar ve hakaret ediyorlar! Hizmet anlayışı bu mu?

Sendikalar yetkilisine bu örnekleri aktarıyoruz...

"Haklısınız" diyor, "sosyalist sistem, hizmet sektöründe çok geride kaldı. Bunu da değiştirmek gerek. Kabahat kimdeydi? Sovyet egemenliği zamanında, çok eskilerde sadece sanayiye önem verdik, ağır sanayiye geliştirmeye baktık, hizmet sektörü çok yavaş gelişiordu. Çok kötü biçimde gelişmiştir. Bunun pek çok nedeni vardır. Tarihsel olarak da açıklamak mümkündür. Çok fazla çabaya, çok sayıda insana gereksinim duyuyoruz hizmet sektöründe. Sanayi ve bürokrasideki görevlerinden alınacak olanların yarısı, hizmet sektörüne aktarılacaktır.

"Sorun biraz da şurda yatıyor: hizmet sektöründe maddi bir çıkarları olmadığı için insanlar, hizmet vermeye ilgi duymuyor. Bugüne dek, sosyalizm maddi eşitliktir diye diye geldik. Ama bir garson ayda 200 ruble alıyorsa, iyi de çalışıyorsa, kötü de çalışıyorsa, ücretinde hiçbir değişiklik olmuyorsa, hizmet vermek ister mi? Nüfus içinde aslında kazanılmayan para dönüyor. İşte perestroika buna da yöneliktir. Bırakın halk, hakettiğini kazansın. İnsanlar, yaptıkları işin karşılığını alabilmelidir, maddi olarak. Sadece ikna yöntemiyle bu iş yürümüyor, maddi çıkarın da olması gerekir. Biz şimdi sosyal güvencelerin maddi çıkarlarla nasıl birleştirilebileceğini bulmaya çalışıyoruz..."

Peki ya sadece para tutkusu ön plana geçecek olursa ne yapacaklar?

"Tartışılan konu işte budur" diyor, "Bireysel emek... İyi para kazanıyorsa, bu halkın ideolojisini kötü yönde etkiler diye yazılar çıkıyor. İnsanların sadece para için çalışmaması gerek diye tartışmalar var. Ama konunun bir başka yönü daha var. Bazı mal ve hizmetlere çok büyük ihtiyaç var, bunları bireyler karşılayabilir, devlet şu anda karşılayamaz. Öyle bir vergi sistemi getirmek gerekecek ki, ideolojik yapılanma bozulmasın. Bunu anyoruz. Rekabet istiyoruz. Aslında, halkı en fazla şımartan, psikolojilerini en fazla bozan şey, haksız yere para almaktır, haksız kazançtır."

Remizow'a göre, perestroika süreci acaba yavaş gidiyor mu?

Şöyle konuşuyor:

"Herkesin kendi görüşü var bu konuda. Farklı bölgelerde, farklı biçimde gelişiyor. Önemli olan şudur; bizim gibi bir ülkede, böylesi süreçlerde, kişi fazla aceleci olmamalıdır çünkü attığımız her adım çok önemlidir, çok sayıda insanın üzerinde derin etki yaratır. Eğer birileri perestroikanın yavaş gittiğini söylüyorsa, bunu ölçüp tartmalıyız..."

Sendikalara Eleştiri

Sendika yetkilisine, sendikaya yönelik eleştirilerin neler olduğunu soruyoruz... "Son kongremiz" diyor, "geçen yıl yapıldı ve

işçiler, sendikaları çok eleştirdiler. Sendikaların sahip oldukları tüm hakları sonuna dek kullanmakta etkili olamadığı yolunda eleştiriler aldık. Bu hakları her zaman sendikalar kullanmadığı için eleştiriler geldi. Geçmişte durum şuydu; sendikacı genellikle fabrikada müdüre karşı çıkmazdı, aynı sınıftan geliyorlardı. Hele müdür, bu ülkemiz için yapılmalıdır, üç vardiya çalışmak gerek, Pazar da çalışmak gerek derse, karşı çıkılmazdı. Her zaman bu haklara sahiptik aslında, mesela istesek dolaylı olarak uğraşır, sendikacılar olarak müdürü yerinden edebilirdik. Zaman zaman bu oluyordu da. Ama şimdiki gibi değil. Yalnızca son bir yıl içinde on bin yönetici, çeşitli düzeylerde, ekonomik işletmelerdeki görevlerinden alınmışlardır. Haklar her zaman orda öylece duruyordu ama biz bunları kullanabildik mi? Sorun burdaydı. Sendikacıları bu göreve yönelik yetiştirmek durumundayız, önümüzdeki görev işte budur.

"Size başka bir konudan daha söz etmek istiyorum. Yeni bir yasaya göre, yeni bir organ seçilecek. Bu Çalışma Kolektifi Konseyi olacak ve işletmede tüm süreçleri denetleyecek. Sendika da bunun içinde yerini alacak. Bunun ilk hedefi, sosyal alandır. Sendikaların, teknokratlar karşısında bir karşı denge olması düşünülüyor. Şimdi bana teknokratlar anti-Sovyet midir? diyeceksiniz... Değillerdir, ama tehlikelidirler. Geçmişte yatırımlara para yatırılır, ancak artan para sosyal harcamalara giderdi. Şimdi sanayiye sadece gerekli olan para yatırılacak, bütçenin çoğu da sosyal alanlara aktarılacak..

"1987'de ortalama ücret 201 ruble idi. Ancak sosyal fonlar 162.5 milyar ruble tutuyordu. Buysa ortalama ücreti 287 rubleye çıkarıyor. Örneğin subvansiyonlar da var. Çocuğunuz hasta olduğunda geçmişte on gün izin alabilirdiniz, bu izin 14 güne çıkarıldı. Yalnızca 1987'de 2.3 milyon yeni konut yapıp 11 milyon insan yerleştirildi. Demek istediğim, bir dizi gelişme vardır.

"Ülkemizde, 1930'dan beri işsizlik yoktur. Şimdi bazı çalışma yerlerinde, işçi sayısının azaltılması gerekiyor. Bu nedenle, Sosyal Gelişme İçin Sovyet Bakanlıkları Bürosu kurulmuştur. 2000 yılına dek, sanayide 16 milyon daha az çalışan olacaktır. Önümüzdeki

beş yılda üç milyon kişinin işi iptal edilecektir. Bunlar nereye gidecekler? Başka işletmelere aktarılacaklar. Örneğin şu anda inşaat sektöründe bir milyon insana ihtiyaç vardır. Sibirya'da insan gücüne büyük ihtiyaç vardır. Örneğin hizmetler sektörüne on milyon kişi aktarılabilir. Ama temel ilke şudur; işsizliğe izin vermeyeceğiz. Bunu savunan yazılar kabul edilemez. Önümüzde duran çok karmaşık bir görevdir, ancak başaracağımıza inanıyorum. 19 Ocak'ta Merkez Komitesi ve sendika etkili bir istihdam sisteminin güvence altına alınmasını kabul etmiştir. Eğer bir kişi işten çıkarılacaksa, işletme, sözkonusu kişiye başka bir iş bulacak, başka işe girinceye dek birkaç aylık ücretini ödeyecektir. Ancak şu ilke geçerli olacaktır; sözkonusu kişinin işi iptal edilmeden, o kişiye bir iş bulunacaktır. Bu bizim için yepyeni bir görevdir. Şimdi sendikanın görevi kimsenin sosyal ya da maddi açıdan birşey yitirmemesi için çalışmaktır. Bu çok büyük bir görevdir ve her kişinin durumuna ayrı bir özen gösterilmelidir..."

Glasnost

Sovyetler Birliği ziyaretimiz sırasında herkesin bol bol konuştuğuna tanık oluyoruz. Acaba glasnost yani açıklık, perestroykanın önüne geçti mi?

"Glasnost ve perestroyka" diyor Remizow, "aslında birer slogandır. Glasnost, perestroykanın bir parçasıdır. Demokratikleşme için açıklık kaçınılmazdır. Ve demokratikleşme yolunda da, ancak işçilerin gerçek etkinliğiyle planlarımızı gerçekleştirebiliriz. Komuta-yönetim sisteminden ayrılmalıyız. Halkın elinde daha geniş yönetim gücü olmalıdır. Eğer bu nokta güvence altına alınmazsa, o zaman İşletme Yasası çalışmayacaktır. Bu yasa çerçevesinde işçiler yöneticilerini doğrudan doğruya kendileri seçeceklerdir. Bu doğrudan demokrasidir, ancak bunun için de, epey bilgiye gereksinim vardır. Demokrasi iki taraflı bir silahtır çünkü, demokrasi koşullarında nasıl çalışacağımızı ve aynı zamanda nasıl yaşayacağımızı öğrenmemiz gerek. Bu süreçler çok hızlı değildir, yolumuz üzerinde çok sorunlar vardır, zaman zaman yöneticiler halka güvenmiyor, kendi güçlerini anlamıyorlar, belki anlamak istemiyorlar..."

Batının İlgisi

Aynı soruyu sendika yetkilisine de soruyoruz; ona göre batının bu sürece ilgisi nereden kaynaklanıyor?

"Ülkemizdeki değişiklikler, pek sık rastlanan değişiklikler değildir" diyor, "1917'den sonraki en büyük değişiklikler oluyor. Çok farklı insanlar, çok farklı ilgiler, çok farklı açılar var. İnanıyorum ki bu süreci çoğu iyi niyetle izliyor. Yurtdışında bazıları, kapitalizme dönüş olsun istiyor, hatalarımızdan hoşnut oluyorlar ancak bu doğru değildir. Gerçek bizim tekelimizdedir demiyoruz, belki yine değişiklikler olacaktır. Ancak önemli olan değişiklik gereksinimini önceden görebilmektir..."

Kadınlar ve Perestroyka...

1987 Haziranında, Dünya Kadınlar Kongresi, Moskova'da yapılmıştı. 2 binin üstünde kadın delegenin katıldığı bu kongrenin açılışında Sovyet Lideri Gorbaçov, Kremlin'de, bizlere hitap etmişti. "Kadınların topluma verdiği ve verebilecekleri, toplumun kadınlara verdiği gerçek haklar ve sosyal güvenlik kapasitesine, kadınlara layık olan sosyal onuru sağlamasına bağlıdır. Kadınların kurtuluşunun düzeyi, tüm toplumun kurtuluşunun doğal bir ölçüsüdür. Lenin'in belirttiği gibi 'Kadınlar, erkeklerin yasal avantajlarınca çıkmaza sokulduğu oranda, gerçek özgürlük yoktur, olamaz.' ben buna şunu eklemek istiyorum: Herhangi bir devlette, kadınların statüsü, o ülkedeki demokrasi düzeyinin barometresidir, insan haklarına ne kadar saygı gösterildiğinin bir göstergesidir." diyordu.

Dünya Kadınlar Kongresi, Ekim Devrimi'nin 70. yıldönümünün kutlandığı yılda yapılıyordu. Gorbaçov'un da kongremizi açış konuşmasında belirttiği gibi Ekim Devrimi, pek çok tarihsel "ilk"leri gerçekleştirmişti: İlk kez, sömürünün, açlığın, yoksulluğun, işsizliğin, cehaletin varolmayacağı bir uygarlık yolu açılıyordu, ilk kez çalışanlar, kendi çıkarlarına bir toplum kurma olanağı elde ediyordu. İlk kez, tüm uluslar eşitliğe kavuşuyor, enternasyonal bir özgün topluluk oluşturunuyordu. İlk kez, tüm yurttaşlarının tinsel gelişiminde, politik etkinliğinde çıkarı olan bir devlet

yapısı kuruluyordu. Ve Sovyet hükümetinin, kuruluşundan sonraki birkaç ay içinde kadınlar için yaptığını, 1917 öncesinde hiçbir devlet yapmamıştı.

Ekim Devrimi'yle birlikte kadınlar eşit haklara kavuşturuluyordu - hatta bazı alanlarda, hakları erkeklere kıyasla daha büyüktü. İstihdamda, atamalarda ayrımcılık ortadan kaldırılıyor, eşit eğitim ve iş olanaklarına, fırsat eşitliğine, parti etkinliklerine katılımda eşit koşullara kavuşturuluyorlardı. Kadınlar eşit şekilde hükümet ve yerel yönetimlere katılım hakkı elde ediyor, ekonominin tüm alanlarında çalışmaya başlıyor, sağlık, eğitim ve kültürde ise, ağırlıklı kadınlar çalışıyordu. Sovyetler Birliği'nde, tüm

Sovyet Kadınlar Komitesi yetkililerinden Yelena Şibarina perestroynanın kadınların yaşamını değiştireceğine inanıyor...

uzmanların yüzde 60'ı kadındı - okuma yazma bilmeyen Çarlık Rusyası kadını uzaya bile gidebiliyordu artık. Bu başdöndürücü gelişmeler, çok kısa bir zaman dilimi içinde, 70 yıl gibi küçük bir tarihsel dönem içinde gerçekleştirilmişti.

Sovyet kadınlarının sorunları yok muydu? Elbette pek çok sorunları vardı. Bir ana, bir eş, bir öğretmen olarak yükü azaltılabilmiş değildi. Ev işleri, yine çoğunlukla kadının payına düşüyor, hizmetlerdeki eksiklikler nedeniyle, kadınlar saatlerce kuyrukta

beklemek durumunda kalıyor, toplum kadınların sırtına daha fazla yük bindiriyordu.

İşte perestroyka sürecinin kadınlar için de önemi burda yatmaktaydı - daha iyi yaşam koşulları, daha geniş olanaklar, daha fazla girişimcilik ruhu... Daha fazla katılım, daha fazla açıklık, daha fazla demokrasi...

Sovyet Kadınlar Komitesi yetkililerinden Yelena Şibarina da böyle düşünüyordu... Şibarina perestroyka ve kadınlar konusunda sorularımızı yanıtlarken, "öncelikle" diyor, "bazı rakamlar vermek istiyorum... Sovyetler Birliği'nde kadınların konumunu göstermek açısından..." Ve sıralıyor:

"Halen SSCB nüfusunun yüzde 53'ünü, çalışan nüfusuna yüzde 51'ini kadınlar oluşturuyor. Çalışabilen kadınların, yani yaşları 16 ile 54 arasında değişen grubun yüzde 92'si ya çalışıyor, ya da öğrenimini sürdürüyor. Hafif sanayide kadınların payı yüzde 75. Ülke genelinde mühendislerin yüzde 58'ini, doktorların yüzde 67'sini, öğretmenlerin yüzde 73'ünü kadınlar oluşturuyor. Ekonomik uzmanların yüzde 87'si, veznedarların yüzde 89'u kadınlardır. Veterinerlerin yüzde 45'i kadınlardır..." Bayan Şibarina, "geçmişte kadın operatör, kadın laborant, kadın elektro-montajcı, inşaatçı, bulmak mümkün değildi. Şimdi bilim adamlarının yüzde 40'ını da kadınlar oluşturuyor," diyor.

Sovyetler Birliği'nde bir diğer ilginç nokta da, kadınların eğitimi... Ekonomide yüksek ve orta dereceli eğitim görmüş çalışanların yüzde 60'ı kadınlardır. Yüksek öğrenimdeyse, her 11 kız öğrenciye, 9 erkek öğrenci düşüyor. Bir milyondan fazla kadın, halen ekonomik birimlerin, kuruluşların yöneticisi durumunda. Bir milyona yakın kadınsa, daire, şube, fabrikalarda bölüm şefi olarak çalışıyorlar. Sözü kısası, kadınlar ekonomide yönetici konumlarında bulunuyor.

Her bin çalışan kadından 888'inin yüksek ya da orta dereceli eğitimi olduğunu söylüyor. Sovyet kadın hareketi yetkilisine, kadınların politik yaşama katılımını soruyoruz... "SSCB Yüksek Şurasında (parlamentoda) üyelerin yüzde 33'ünü kadınlar oluşturuyor. Yerel Sovyetlerde, kadınların katılımı yüzde 49... Sovyetler

Birliği Komünist Partisi üyelerinin yüzde 30'u da kadınlardır. Sendikalarla gençlik örgütünde üyelikleri ise, yüzde 50'dir" diyor.

Kadın Konseyleri

Sovyet kadınının en büyük sorunları nelerdir?

Yelena Şibarina, "kanımca" diyor, "en büyük sorun, emek, toplumsal etkinlikler ve ailenin başarılı biçimde uyumlaştırılmasının sağlanmasıdır. Emek, tekniğin gelişimiyle daha fazla zorlaşıyor. Daha fazla ruhsal, psikolojik enerji gerektiriyor. Aile yaşamıysa, kendine özgü iç iklimi ile, emekle aileyi uyumlaştırmayı gerektiriyor. Ülkemizde çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Kadınların yüzde 70-80'i, gelirleri korunsun bile, çalışmaktan vazgeçmek istemediklerini söylemişlerdir. Genelde aile fertleri de, kadının çalışmalarına olumlu gözle bakıyor. Emekle aile arasındaki uyum nasıl sağlanacak? Bunun iki yolu var. İlki, kadınların çalışma şartlarının azami ölçüde kolaylaştırılması, mesleki yükselmesine yardımcı olunması... İkinci yol ise, buna bağılı olarak ailevi sorumlulukların eşler arasında paylaşılması, bu yönde yeni ilişkilere geçiş... Bu ikincisi konusunda, devletin somut önlemleri, konuyu etkileyebilir."

Ne gibi önlemler bunlar?

"Mesela, çocuk bakım izni... Bugün bir kadın doğumdan sonra bir yıl ödenekli izin hakkına sahiptir. Bunu izleyen altı ay içinde de, çalışma yeri ve sendikal kolaylıklar korunur. Şimdi babanın da bu izni alabilme hakkıyla ilgili çeşitli çalışmalar var. Çocuk hastalandığında anne gibi, artık baba da izin alabiliyor. En önemli konulardan biri hizmetlerin geliştirilmesidir. Aslında ilk bakışta, pek bir sorun yok gibi görölüyor. Siz de izlediniz, yaygın bir kreş ağı var. Çocuk yuvaları, bakım evleri var... Bu tür yerlerde çocukların yüzde 80'i çoğu kez bedava ya da sembolik bir ücretle hizmet görüyor. Okullarda uzatılmış gün sistemi var. Anne-babalar meşgulse, çocuklar dersler sonrasında da okulda kalıp öğretmenlerin denetiminde ödevlerini yapıyor, dinleniyorlar. Yine kadınlar için kısaltılmış mesai sistemi getiriliyor, esnek çalışma grafiği getiriliyor."

Kadın konseylerinin canlandırılması yolunda perestroyka sürecinde bazı adımların atıldığını biliyoruz. Acaba neden kadın konseylerine gereksinim duyuluyor?

"Perestroykanın en önemli özelliklerinden biri de, sorunların çözümüne halkın dolaysız katılımı yolunda olmasıdır. Kadınların, her düzeyde karar alma sürecine katılımdan uzak durması düşünülemez. Kadınların toplum yaşamına katkıyla etkisini derinleştirecek toplumsal mekanizmalardan biri de kadın konseyleridir. SBKP 27. Kongre kararları gereğince, kadın konseylerinin canlandırılmasına gidiliyor. Kadın konseylerinin, yasa önerisi veya yasa değişiklik önerisi yapma yetkisi vardır. Yeni seçim yasasına göre, kadınlar da kendi adaylarını parlamentoya aday gösterebilecekler. Yani kadın konseyleri, perestroyka sürecinin bir parçası olarak, kadınların sorunlarıyla daha yakından ilgilenmek, kadınların iradesinin daha iyi yansıtılmasını sağlamak, bizzat kadınların çeşitli konularda görüşlerini daha iyi savunabilmelerini sağlamak için canlandırılıyor. İnanıyoruz ki, kadın konseylerinin toplum yaşamında önemli bir yeri olacaktır..."

Şibarina'yla röportaj, tatlı bir sohbete dönüşüyor... Acıyla kavırıyoruz ki, kadınlar açısından Sovyetler Birliği'nde, Ekim Devrimiyle birlikte pek çok yol katedilmiş olmasına karşın, henüz, herşey güllük-gülistanlık ya da istendiği gibi değil... Hâlâ, pek çok kadının "çift mesai" çalışması gerekiyor. Hâlâ, kadınlar, çocuklar nedeniyle, evişleri nedeniyle, ulaşmaları gereken konumlara ulaşabilmiş değiller. Perestroyka süreci kadınlar için ne getirecek? Ya da perestroyka sürecinde, kadınlar ne gibi kazanımlar için savaşım verecek? Bunu herhalde zaman gösterecek...

Ateşler Diyarı Azerbaycan, Rüzgarlı Kent Bakû

Azerbaycan... Bakû... Kulağa ne kadar değişik geliyor bu isimler ve ne kadar gizemli! Acaba Bakû'ye uçabilecek miyiz? İvan dostumuz, "bir keresinde" diyor, "bir Türkiyeli dostla, havaalanında saatlerce beklemiştik... Sis kalkmayınca, uçamamıştık..." Ama sis kalkıyor ve uçuyoruz.

Uçakta, İhsan Mustafaev var! İhsan Mustafaev, Azebaycanlı... Moskova Radyosu'nun yıllarca Ankara muhabirliğini yapmış. Moskova Radyosunun sürekli dinleyicileri, onu tok sesinden tanıyorlar, tatlı sohbetlerinden... Mustafaev de Bakû'ye gidiyor, "işte, hem ziyaret, hem ticaret... Radyo için bazı programlar yapacağım" diyor. Uçakta kürk kalpağını çıkarmayışı, İvan dostumuzun dikkatini çekiyor. Anlaşılan İvan dostumuzla Mustafaev arasında gizliden gizliye bir rekabet var! Sürekli birbirlerine taş atıyorlar, birbirlerini incitiyorlar!

Sovyetler Birliği'nde, iç hatlarda sigara içmek yasak. Ama yine de, tuvaletin yanlarından sigara dumanları yükseliyor. Uçakta bir başka sürpriz bizi bekliyor; yaklaşık dört saat süren uçak yolculuğu boyunca, dilimiz damağımız kuruyor ama iç hatlarda kahve, çay gibi herhangi bir ikramda bulunulmuyor... Bir ara, hostesler, önlüklerini takınca heyecanlanıyoruz. Oysa boşuna! Hostesler, dağıta dağıta su dağıtıyorlar, saf su! Dört saat gibi uzun bir yol-

Azerbaycan'ın başkenti Bakû'de adımbaşı heykeller, anıtlar görmek mümkün... İşte bunlardan biri: devrim öncesi İngilizlerin katlettiği 26 komünist önderin anısına adanmış bu yapıta bir karanfil de biz koyuyoruz...

culukta, kahve, çay vermek için de mi perestroyka gerek? Zaman zaman bu ülkede olup bitenleri, gerçekten anlamak mümkün değil...

Nihayet Bakû'deyiz... Birden iklim değişiverdi, ağaçlar yeşilendi, karlar yokoldu, soluduğumuz havada bile bir başka koku var sanki... Güneye doğru yolalmışız, coğrafyayı değiştirmişiz, bunu kavırıyoruz...

Sevmekle Sevmemek Arası Bir Tereddüttür Bakû

Zeytin, ceviz, keştane ve am ağaçlarıyla, sayısız meyva bahleriyle, parke taşlı yolları, sarp tepeleriyle Bakû... Hazer'in kıyısına uzanmış zengin petrol yatakları, sayısız petrol kuyuları, al karanfilleri, konuksever, sıcak insanlarıyla Bakû... Tallinn'in soğuğundan, Leningrad'ın karlarından yoksun, yaprak dökmemiş, yemyeşil ağaçları, Kız Kalası, Kervansarayları, Ateşe Tapanlar Tapınağı, esmer insanlarıyla Bakû...

Leningrad, Tallinn ve Moskova'dan sonra Bakü'ye geldiğinizde, önce Batıdan Doğuya doğru yolaldığınızı keşfedersiniz... Artık sarı saçlı, mavi gözlü insanlar yerine, tipik Ortadoğu insanının esmerliği, kara kaşları, kara gözleri vardır. Bilirsiniz ki burda yemekler bol biberli, bol soğanlı, bol yağlıdır ve turşular, sofraların eksilmez demirbaşıdır.

Kristal ay bardaklarında, gnboyu çay içilir Bak'de, kk kahvelerde, BRT'den ya da İstanbul işportasından kulağınıza aşına olmuş bildik Trk arabesk şarkılar alınır ve hep tanıdık yemekler çıkıverir karşınıza: pilavlar, mcendralar, şiş kebabları, bozbaş köfteleri, lle kebabları...

Adı "Rüzgarlı Kent" anlamına gelen Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin başkenti Bakü'de kendinizi kah İzmir'de, kah Girne'de, kah İstanbul'da sanırsınız... Sahilboyu koylarda balıki teknelerine rastlar, geceleri ışık glleri görürsünüz.

Sevmekle sevmemek arası bir tereddttr Bakû: Herşey onca bildik ve buna karşın, onca yabancıdır. Oysa derinden derine Bakû filiz sürmek ister yüreğinize; sizi kavramak, dost kılmak için insanlar çırpınır durur.

Önce çiçekler vardır, kıpkırmızı karanfiller... Azerilerin konukseverliğinin ilk belirtisidir bu... APN Yayın Kuruluşu'nun davetlisi olarak gittiğimiz Bakû'nun havaalanında Bakû APN Büro-su Şefi Assim Caloğlu 3 kırmızı karanfil uzatıyor. Ardından Azerbaycan Kültür Bakan Yardımcısı ozan Teymun Aliev, ardından Komsomolcu gençler, buket buket kırmızı karanfil sunuyor. Bakû'nün kırmızı karanfilleri, uçakla Moskova'ya gönderilip orda bile satılıyor. Karanfiller, usul usul, içinize insanca bir sıcaklık sa-lıyor.

Üzüm tadı, ceviz tadı, yıllanmış şarap tadıdır Bakû: Şiirin bü-yüyüp serpildiği, verimli topraklarında sayısız sanatçının yetişti-ği, Fuzuli'den, Nesimi'den, Nizami'den günümüze sanatın boy verdiği bir diyardır Bakû... Ama Bakû yalnızca bu değildir: Nâzım Hikmet'e kucak açmış, onu günler, aylar boyu konuk etmiş, onu sevmiş, onu yaşatmış ve yaşatan bir kenttir Bakû...

Nâzım Hizmet, Hazer Denizinin eteğinde bu kente sık sık ge-lir, burda kah otelde, kah dostlarının evinde konuk olur, doyasıya yaşayamadığı kendi ülkesi Türkiye'nin az uzağında bir kıyıda, öz-yurduna hüznle, özlemle bakar, burda şiirlerini yazarmış. Ve bu-gün hâlâ Nâzım Hikmet'le ilgili anılan taptaze, onun için yazılmış şiirler, öyküler sımsıcak, sevgi dolu... Öyle ki Azerbaycan'da bir evde iki erkek çocuk varsa, emin olun ki bunların birinin adı Nâzım, ötekinin Hikmet... Nâzım bu dünyadan göçüp gitmiş olsa da, böylesi bir sevgiyle seviliyor.

Garip bir Türkçe tadıdır Bakû; burda çok farklı bir Türkçe ko-nuşulur. Petrole "neft", çocuğa "uşak", gençlere "civanlar" denir. Konuşmak, burda "danışmak"tır; kötü, fena yerine "pis" denir, dansetmek, "raksetmek"tir; satılmış insana "satkın", sevgili yeğen yerine "kuzen can" denir. Genel Sekreter Gorbaçov'dan "bizim Başkatip" diye sözedilir, subay yerine "zabit", eski yerine "köhne" kullanılır. Size "nazı mısınız?" dediklerinde, bilmek gerek ki memnun olup olmadığınızı sorarlar. "Yahşi" çok sık kullanılan bir sözcüktür; iyi, güzel, tamam anlamına gelir. Herkes sizi "konak" etmek, yani konuk etmek ister... Sovyetler Birliği yerine "Sovyet İt-tifağı", ben yerine "men", yıl yerine "il" denir.

"Fikriniz aydın mıdır?" diye sorduklarında, biliniz ki "anladınız mı, anlayabildiniz mi?" demek isterler. Perestroyka, yani yenisinden yapılanmaya, "yeniden kurma" derler. "Medeniye Nazariye" Kültür Bakanlığı'dır ve anlattıklarınızın "çok meraklı olduğunu" söylediklerinde, "çok ilginç şeyler anlattığınız" anlamı çıkar. Açık açık, dobra dobra konuşmak, "açık-saçık danışmak"ta ifade bulur...

"Azad nefes almak", özgür, rahat nefes almaktır. Para'ya "pul" derler, doğru düzgüne, "düz"... Erkek için "kişi" sözcüğünü, yazarlar için "yazgıçlar"ı kullanırlar. "Kömek etmek", yardım etmektir, "zabut" grup, "açar"sa anahtar...

"Kardaş" sadece erkek kardeş için, "bacı" sadece kız kardeş için kullanılır. "Kendi" sözcüğünden çok "öz" sözcüğü geçerlidir; öz noksanlarımız, özborcı, özkadını (eşi) gibi... Sigarayı içmezler, "çekerler"... Erkekler, eşlerinden "yoldaş" diye sözederler. Ve burada rüzgarın adı "külek"tir...

Uzun Ömürlü İnsanlar Diyarıdır Bakû...

Rüzgarlı Kent Bakû, kendine özgü bir de rüzgara sahiptir: Hazni...

Burda esen bu rüzgar çok serttir ve dilaver, mariana, nord gibi rüzgar adları vardır. Kimbilir kaç balıkçı teknesi, bu rüzgarlarla boğuşmuş, kaç Bakû'lü kadının gözünü yolda, gözünü Hazer'de bırakmıştır...

"Akdeniz'e, "Analık Denizi", Mart ayına "Deli Mart" derler. Lider yerine "rehber" kullanılır ve pek çok sözcük, Türkiye'de Osmanlı döneminde konuşulan, Farsça, Arapça sözcüklerle örülü bir dilden kalma gibidir. Kimi zaman sanırsınızki karşınızda konuşan bir destan söyler, bir şiir nakleder. Oysa Azeri dilidir bu, tümceler, şiirlerden, eski masallardan pasajlar gibidir.

Burası "Odlar ve Şairler Diyarı" olarak bilinir. Od, ateş demektir ve Azerbaycan da "Ateşler Diyarı" demektir. Yüzyıllar önce bu topraklarda ateşe tapma geleneğinden artakalmış bir isimdir bu.

Ama Azerbaycan'ın bir başka adı daha vardır ki o da "Petrol Akademisi"dir. Sovyetler Birliği'nin uzayın derinliklerine gön-

derdiği roketlerinin yakıtı burdan alınır, burda dünyanın çeşitli ülkelerinden insanlar, petrol sanayii konusunda eğitim görür, petrol uzmanı olarak yetişir. Azerbaycan Petrol Makineleri Enstitüsü, petrol teknik araçları üretir, bilimsel araştırmalar yürütür. Bakû, dünyada üretilen petrolün önemli kısmını, İkinci Dünya Savaşı'nda, Sovyet Cephesine gönderilen petrolün aslan payını vermiş, dünyanın en eski petrol bölgelerinden biridir... Şimdilerde, ülke petrol üretiminin ancak yüzde birkaçını sağlayan Azerbaycan, petrol üretimine ağırlık veren tek yanlı gelişmeden ayrılmış, çok yönlü sanayiye geçmiş; demir-çelik sanayii, makine yapımı, tekstil sanayii, gıda sanayii, kimya, kereste, yapı malzemeleri sanayii, et ve süt hayvancılığı, koyunculuk, bağcılık, bahçecilik, bostancılık, pamukçuluk geliştirilip sürdürülüyor...

Uzun ömürlü insanlar diyandır Bakû... Burda 100 yaşın, 140 yaşın üstünde hâlâ dinç, hâlâ yaşam dolu insanlar yaşar. Dünyanın en uzun ömürlü insanları Azerbaycan'dadır ve 300 civarında 100'lük ihtiyar da Bakû'dadır. Burda bu yaşlılar için özel sağlık bölgesi bile oluşturulmuş, çiçek kokuları, deniz banyoları, fizyoterapiyle tedavi yöntemleri uygulanmaktadır. Azerbaycan'daki yaşlılar kulübünceyse, her yaşlı giremez! Kulübe girmek belli bir yaşın üstünde olmayı gerektirir... Ve bu yaş haddi, her geçen yıl daha yükseltilir.

Bakû ve Azerbaycanlılar, uzun ömürlü insanlarıyla övünmezler yalnızca... Dünyanın yetiştirdiği sayılı satranç harikalarından, dünyanın en genç Dünya Satranç Şampiyonu 'Kasparov'la da övünürler. 5 yaşında satranç oynamaya başlamış Kasparov, 17 yaşında uluslararası büyük usta, 18 yaşında Sovyetler Birliği Şampiyonu, 22 yaşında da satranç tarihinin en genç dünya şampiyonu olmuştur. Kasparov Bakû'lüdür ve sık sık buraya gelir. Bakû'lü gençler ondan sevgiyle, övgüyle sözederler.

SSCB'yi oluşturan 15 Cumhuriyet'ten biri olan Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin başkenti Bakû'de Azeriler, Ruslar, Ermeniler, Gürcüler, Yahudiler ve Tatarlar, barış içinde birlikte yaşarlar, sosyalizm olanaklarından birlikte yararlanırlar. Biz gittiğimizde, henüz Karabağ olaylarından eser yoktu, konuştuğumuz insanlar halkların dostluğundan sözediyordu.

Sömürü ortadan kaldırılmıştır, ezen, ezilen, sömüren sömürülen yoktur, ulusal sorunu sosyalizm koşullarında çözdüklerinden, ya da enazından bu yolda çok ileri adımlar attıklarından sözederler. Havaalanından Azerbaycan Oteli'ne gittiğimizde, lo-bide, APN Bürosu Şefi senaryo yazarı Assim, "biz burda milletler iyi yaşarsınız. Geçinip gideriz. Bak bizim Ermeni bakanımız var, bütün milletler beraberiz. Siz iki millet hala barışamadınız" diyor...

Gelenekler diyardır Bakû: Kadın milletvekilleri Azerbaycan parlamento üyelerinin yüzde 40'ını oluştururlar, Amerika'da bile böyle bir olay yaşanmamaktadır. Oysa gittiğimiz lokantalarda, kadınlara raştlamak pek mümkün değildir. Sorduğumuzda, hiç şaşmadan, "bizde öyle bir gelenek yok" derler, kadınların evlerde, "şahlara" yani çocuklara baktığını, ailenin daha çok evde eğlendiğini söylerler. Aynı şekilde, belki evinde sigara içen genç Azerbaycan kızlarının dışarda sigara içmesi çok ayıptır. Bunu da sorduk. Ve yanıtını da aldık: Öyle bir gelenek yoktur! Ama Azerbaycanlı genç kızlar, rahatlıkla diskoteklerde, Madonna'nın, Michael Jackson'un ve bilimum rock şarkıcısının müziği eşliğinde, Azerbaycanlı genç erkeklerle dansdebiliyor ve Kültür Bakanlığı da diskoteklerin daha iyi hizmet vermesi için gençlere yardım ediyor. Sendikalarda, işyerlerinde, yönetimde sözsahibi olan kadın, böylece kimi zaman, kimi geleneklerle yaşamını sürdürmek zorunda kalıyor.

Bakû'de dikkatimizi çeken bir diğer gelenek de yine sigarayla ilgili... Azerilerin söylediğine göre, bu gelenek her evde geçerli değilmiş, bununla birlikte kimi evlerde yaşanmaktaymış. Bu geleneğe göre, eğer bir odada çocuklar varsa, o odada kimse sigara içmiyor; sigara içmek isteyen, balkona çıkıyor, bahçeye çıkıyor ve böylece çocuklar sigara dumanının zararından korunmuş oluyor.

Nâzım Efsane Gibi Gelmişti...

"Yağ kokulu, karagözlü Bakû'lüyle öpüşüp
neftin toprağına yüzüstü düşüp
avuçlayıp nefti

siyah şarap gibi içmek istiyorum..." diyordu Nâzım Hikmet
"Seyahat Notları" adlı şiirinde.

Ve şiirinin girişinde, "gidiyorum neftin diyarına/kafamda nefte hayran mısraların yükü/biletim Rostof üstünden/Mosko-
va-Bakû!" diyordu.

Yıl 1921'di. Azeri asıllı Türkolog Ekber Babaev şöyle yazıyordu:

"... Nâzım Hikmet, Vâlâ Nureddin ve iki Türk komünisti daha Batum'dan Moskova'ya gidiyorlar. Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesinde okumaya. Tiflis ve Bakû'den geçiyor yolları. Açlığın kudurmuşçasına kol gezdiği Don bölgesi bozkırlarını görüyorlar. Yurttaş savaşı ateşinden az önce çıkmış olan ülke, köy ekonomisini kurabilmiş değildir henüz. Köy ekonomisi tam bir yıkıntı içindedir, kentler aç kaçaklarla doludur. Trenin durduğu istasyonlarda binlerce anasız babasız çocuk bir lokmacık ekmek dilenerek kuşatıyor vagonu. Tren, Moskova'ya varıyor sonunda. Gerçi, burada da açlık var. Fakat devrimci bir coşku atmosferini yaşıyor başkent. Afişlerle, pankartlarla donatılmış her yer. Devrimci marşlar ve türküler söyleyerek göstericiler dolaşıyor sokaklarda. Adım başında mitingler, söylevler, konuşmacılar..."

Nâzım Hikmet'in Bakû'yle tanışıklığı burda kalmadı. Açlık ortadan kaldırılacak, işsizlik bu topraklardan silinecekti, Bakû de, diğer Sovyet kentleri gibi, bugünkü düzeyine kavuşturulacaktı; hepsi emekçinin emeğiyle, alınteriyle... Hepsi Bakû'nün sıcak insanların çabasıyla. Ve Nâzım Hikmet, tekrar tekrar dönecekti Bakû'ye, bu Hazer denizinin eteğindeki kentte, dostluklar kuracak, belki karşı kıyıdaki Karadenizin eteğindeki ülkesine daha yakın hissedecekti kendini.

Bakû'de konuştuğumuz yazarların pek çoğunun Nâzım'la ilgili anıları hâlâ taptaze... Hemen herkesin aklında Nâzım Hikmet'in 1957'de Balçık'ta kaleme aldığı "Ceviz Ağacı" şiirinden birkaç dize var: "Ben bir ceviz ağacıyım Gülhane Parkında/Ne sen bunun farkındasın, ne polis farkında"... Bunu Nâzım'ın kendi sesinden dinledikleri için mi acaba?

Bakû, Nâzım Hikmet'e kollarını açmış, İzmir'de, karanlık bir kulübede yaşarken kaleme aldığı ve yığınların devrimci coşkusu-nu dile getirdiği "Güneşi İçenlerin Türküsü" şiirini de içeren, "Güneşi İçenlerin Türküsü" adlı ilk şiir kitabı da burda, Bakû'de 1928

yılında basılmıştı. Nâzım Hikmet'in 1921-1928 yıllarında kaleme aldığı hemen hemen tüm şiirleri Bakû'de basılan bu kitapta yer almaktaydı.

Yıl 1988... Ocak ayı, Bakû'deyiz. Azerbaycan Televizyonu 29 Ocak akşamı yayınlanmak üzere bizimle küçük bir program yapmak istiyor. Bu programda gazetemiz *Yenidüzen*'i tanıttak "Emek En Yüce Değerdir" belgisiyle çıkarılan *Yenidüzen*'in neleri savunduğunu, nasıl bir savaşım vermekte olduğunu aktaracağız, Azerbaycan izlenimlerimiz hakkında konuşacağız.

Azeri yazar Nahit Hacıev.... Nâzım Hikmet'i tanımış, onunla ilgili anıları ve bir şiiri var. Nâzım'ı yüreğinde taşıyor...

Stüdyo çekime hazırlanırken, Azerbaycan Televizyonu Edebi Drama İşleri Redaktörler Kurulu Başkanı Nahit Haciev bizi odasında ağırılıyor. Televizyonda çeşitli dallarda 30 yazar çalıştığını şaşkınlıkla öğreniyoruz! Bizim BRT'de ise, yerel yazarlara nasıl da yasaklar var! Nahit Haciev de bir öykü yazarı, kitaplarından birkaçını armağan ediyor, ceviz içi, çikolata, çay, ikram etmek istiyor. Ne tesadüf! Nâzım Hikmet'in dostlarından biri o! Şimdi 52 yaşında, Nâzım'la ilk tanışıklığı henüz 20 yaşlarındayken başlıyor. Nâzım Hikmet Bakû'ye gelip gittikçe, dostlukları gelişiyor. Nâzım'la bir anısını öyküye, Nâzım'ın ölümünden duyduğu hüznü bir şiire dönüştürüyor.

Nahit Haciev, Nâzım Hikmet'ten büyük sevgiyle, gözleri uzaklara dalarak sözediyor, sanki o anları yeniden yaşıyor... Şöyle konuşuyor:

"1956 yılı idi. Üniversitede okuyordum. 20 yaşındaydım. Nâzım Hikmet Bakû'ye gelmişti. Efsane gibi gelmişti Bakû'ye. Salonunda 700 kişilik bir kalabalık vardı. Uzak bir Kafkas dağ köyünden gelen bir kişi olan ben, böyle bir ihtişam görmemiştim. Aynı akşam, bizim Azerbaycan Devlet Drama Tiyatrosu'nda Nâzım Hikmet'in 'Enayi' oyunu oynanıyordu.

"Biz Filoloji talebeleri, bu oyuna davetliydik. Biz öğrencilere bilet verilmişti. Nâzım Hikmet, o oyuna bizzat kendisi gelmişti. O zaman da, Nâzım Hikmet, kalbinden hasta idi ve her yere bir Sovyet doktor kadınla giderdi.

"Oyun büyük bir görkemle başladı. Oyun salonu büyük bir coşkuyla dalgalandı. Her yerden "Nâzım Hikmet, Nâzım Hikmet!" diye sesler yükseldi, alkışlar koptu. Sahnenin derinliklerinden, o Mavi Gözlü Dev, ışıklar arasından çıktı. Şahsen kendisiydi! Başrolü oynayan kişi ile kucaklaştı, birbirlerini öptüler. Salon bir anda dondu, bir kıpırtı, bir hareket yoktu. "Nâzım Hikmet, şöyle söyledi: '... Arkadaşlar, bacılar, kardeşler! Benim sevimli insanları! Ben kaç gündür Bakû'de konuğum. Türkiye'nin yüreğimde yandığı ateşi, Bakû'de, bir derece söndürdüm. Hekimler ve benim bu hekimim' diyerek kadın hekimi gösterdi, okşayıcı biçimde, 'bu taş yürekli hekimim' dedi, 'bana sevmeyi yasak etti. Bana böyle diyor ki 'yürekten o kadar sevinirsen yüreğin sönebilir, dura-

bilir'... Koy bugün benim yüreğim dursun, sönsün, parçalansın! Ancak duramaz, sönmemez! Bu alkışı, bu sevinci, benim yüreğim kucaklayabilmelidir. Bana öyle gelir ki karşıdan siz, arkadan deli Hazer, ben ki onu şiirlerimde yazmışım, göklere kaldırmışım, bu iki sevincin içinde Nâzım Hikmet ölmez, yaşar! Siz benim ömrümü uzattınız arkadaşlar. Bir ömür daha geldi benim üstüme! Bir umut geldi yüreğime, ölmeyeceğim, yaşayacağım, memleketimi göreceğim...' Elini dudaklarına götürdü ve salondakilerine şöyle seslendi:

"Sizleri öperim, öperim, öperim..."

"Nâzım'a Hasret..."

Azerbaycan Televizyonu, Bakû'nün hemen hemen kuşbakışı görülebildiği, Ankara'nın, İstanbul'un tepelerini anımsatan bir tepenin üstünde kurulmuş. Uzun ince bir yolla televizyon binasına gidiyor. Televizyon binası yakınlarında parlamento binası var. Televizyonun geniş bir bahçesi, yemyeşil ağaçları, çok zevkli ellerden çıkmış bir binası, portakal renkli koca balıkların dolandığı bir havuzu var.

Nahit Beyin odasında Azeri gazeteci-yazar Osman Mirzaev de var. Televizyon programının sunuculuğunu yapacak. Yanımızda götürdüğümüz *Yenidüzen*'leri inceliyor. Azeriler, yazıya gelince, Rus alfabesiyle bir tür Türkçe yazıyorlar. Eğer Rus alfabesini bilerseniz, bu dili rahatlıkla okumak mümkün. Ama bilmediğimizden bize oldukça karmaşık geliyor.

Osman Bey, Azerbaycan'daki tüm isimlerin tarihçesini araştırmış, nerden geldiğini, nerde kullanıldığını ve ne anlama geldiğini anlatan bir kitabı da var. "Sevgül" ismi Azerbaycan'da hiç duyulmamış. "Bak" diyor, "bu televizyon programından sonra, burada yüzlerce Sevgül olacak. Birgün yolunuz düşerse, bunu göreceksiniz..." Nitekim Komsomolcu gençlerin gecesinde, yeni doğan bir kız çocuğuna bu adı vermek için izin istiyorlar! Burda ilginç isimler var: Gülnara, İrade, Nergis, Sugra gibi... Ve Azeriler sürekli değişik isimler arıyorlar çocukları için. Tanıştığımız pek

çok kişi, adımı duyar duymaz "ne güzel, ne değişik isim" diyorlar. Oysa bizde bu çok olağan.

Nahit Beyin Nâzım için yazdığı bir şiiri, bir de öyküye dönüş-türdüğü bir anısı var. Günlerden Cumartesi, bizse Pazar sabahı Bakû'ye veda ediyoruz. Bu şiir ve öykü Azerice, bunu Türkçeleş-tirmek için kolları sıvıyoruz. Televizyonda Azericeden Türkçeye çevirmenlik yapan Oktay adlı Azeri bir genç bize yardım ediyor. Nahit Bey, göstermek istemese de, azıcık heyecanlı. Çünkü Türk-çe olarak Kıbrıs'ta ve belki de Türkiye'de bu yazıları ilk kez yayın-lanacak.

"Hasret" adlı öyküsünü, Nâzım Hikmet'le bir anısını aktarı-yor. Bu öykü ve "İmza" adlı şiirini, Bakû'den Lefkoşa'ya taşıdık birlikte. Aynen yayınlıyoruz...

Nahit Hacıev'in öyküleştirdiği Nâzım'la ilgili bir anısı:

"Hasret"

Tabla dopdoluydu. Elini cebine attı, sigara aradı, bulamadı. Sigara verdim. Her zaman "sağol" derdi, şimdi birşey demedi. Yaktı, içti. Sanki bir nefeste, bütün dumanı ciğerine çekmek isti-yordu.

Bakışları duman arkasından nasıl hüznünlü gözüküyordu... Bakışları bir dünyaydı: Dertli dünya. Düşünüyordu... Hayali ner-deyse çok , çok uzaklarda dolaşıyordu... Aramızda sükut, çırpına-rak akıp gidiyordu. Ben ona elveda demeye gelmiştim. Pencereyi titreten sınımsıkı damlacıklar ayrılık şarkısı besteliyordu. O, sigara-yı parmakları yanıncaıya kadar içti. Sonra sigarayı bastırdı.

Yorgun halde pencereyi açtı. İçeri Hazri (*) aktı. Dumanlar rüzgarın buz nefesine karıştı. Arkadaşım ileri geldi. Elini omuzu-ma koydu. "Vakit geldi" dedi.

"Biz hazırız..."

(*) Hazri: Bakû rüzgarı

O gülümsedi... "O zaman niçin gitmiyoruz? Acele gitsek daha iyi olur."

İç cebinden bir resim çıkardı.

— Hangi ülkeye gidersem, cebimde bir ruble bile olsa, fotoğrafımı çektiriyorum...

— Koleksiyon mu?

— Hayır, hiçbir zaman böyle bir düşüncem olmadı. Bu, yüreğimi yatıştırıyor.

Titrek parmakları, resmin arkasına yazdı. "Kardeşim" dedi, "Bu sana yadigâr. Ya kısmet, belki de... Vakit gelir, hatırlarsın beni. Söylersin kendi kendine, bizim diyara uzak bir elden bir yazar gelmişti. Dersin ki o yazar Bakû'yü kalbinde götürdü..."

Çıkarken bir anlığına durdu. Odaya baktı. Herşeye baktı. Öyle ki, herşey ona veda ediyordu: yazı masası, yazılarının yığıldığı dolap, birkaç defa konuştuğu telefon ve bir de pencere önünde leçekleri (*) azalmış zambak...

Kapıyı ihtiyatla çekti. Paltosunun yakasını kaldırdı. "Gidelim kardeşim" dedi, "Yolcu yolunda gerek..."

Gönülsüz adımlıyordu, fikri, hayali hâlâ daha küçük odadaydı.

"Şu oteller, otel odaları beni yordu. Göçebe kuş gibi, birgün şurada, sabah başka bir yerde. Belki benim ömrüm bak böylece küçük bir odada bitecek. Vatandan, doğma ocaktan uzakta... Yalnız bir yıldız gibi sönecek..."

Onun fikirlerini bozmak istemiyordum, dinliyordum onu...

"Öyle düşünmeyin ki ben ölümden korkuyorum. Asla! Kaç vakit oldu vatansız, vatanı görmemişim. Duymak istiyorum: Vatanım, memleketim özgürdür. Vatan yolunda, yıllarla hapisanelerde çürüdüm. Ama kendi yolumdan dönmedim. Bilseydim, vatanı bir vatandaş gibi dönüyorum, kendimi, adımları, dilimi, neslimi gizletmeden... İstiyorum, katardan indiğim zaman, önüme kim geldi, bağrıma basayım, gözün aydın diyeyim. Sonra yüzümü doğma toprağa koyayım. Biliyorum, beni tanımayacaklar. Anem, kanım, beşikte koyup geldiğim bir oğlum."

(*) Leçek: Yaprak

Pervaneler döndü. Uçak silkindi. Bana öyle geldi ki, uçak onun kederini kaldıramıyor.

Eve döndüğümde, masamda bir telgraf gördüm. Arkadaşım uçaktan göndermişti:

"Otele git, orda küçük bir bağlamam kalmış. Hayatım ona bağlı. Bana telefon açmanı bekleyeceğim. Mutlaka benimle konuş..."

Otel hizmetçisi dolabı, yazı masasının gözlerini aradı. Şaşırmıştı.

"Ne unuttu? O gittikten sonra kapıyı bile açmamışız."

İkimiz de birbirimize bakıyorduk. Ne yapalım? Belki başka bir yerde kaybetmiş.

Yine aradık. Otel hizmetçisi yorganı kaldırdı. Divana koydu. Ben birtarafta durup düşünceli düşünceli ona bakıyordum.

Balın (*) kaldırıncı birşey buldu... "Bulдум, bulдум!" diye haykırdı. Boyası gitmiş, küçük bir keseydi. Baktım, ağırdı. Hizmetçi sual dolu gözlerle yüzüme bakıyordu. "Bu ne böyle?"

Kesenin ağzı iyice bağlanmamıştı, Kesede sarı, kupkuru topraktan başka hiçbirşey yoktu.

Hizmetçi şaşkınlıkla bana baktı. "Öyle sanıyorum ki parasını unutmuş. çok tuhaf bir adammış senin dostun."

1978, Bakû.

Nahit Hacıev'in Nâzım Hikmet İçin Yazdığı Bir Şiir:

İMZA

Mavi sulara gözlerinin ışığı, boyası var...

Dalgaların hırçın düzümünde şehrinin ahengi var...

Dalgaların akınında hasret nidası

Memet hasreti, Münevver hasreti, memleket hasreti var...

Üç idi hasreti Karadenizin, şimdi dört oldu, arkadaşım!

Ne yapsın deniz!.. Yanıklı çılgılığı sularına, kalbine ateş salıp

Yanıyor Karadeniz, yanıyor

Arkadaşım!

(*) Balın: Yastık

Sahillere çırpılan her damla kalbinin yalvarışı,
çağrısıdır

Duyuyor musun

Memed... Memed?...

Karadeniz akıyor durmadan

Deli hasret... Deli hasret...

Oğlum sana sesleniyorum,

Duyuyor musun?

Memed... Memed...

Üç idi hasreti Karadenizin, şimdi dört oldu

Arkadaşım!

Memed hasreti, Münevver hasreti, memleket hasreti,

Nâzım hasreti.

Üç hasret birleşerek, bir deniz olup

Sen bir tarafta, o bir tarafta

Yüreğin nasıl son noktayı koydu,

Günlümüze yeni şiirin, kendi sesinde, kendi lehçende,
keni sesinin yerini hiçbirşey vermiyor.

Dinliyoruz - sanki sözler bir asır bizden uzak-

Dinliyoruz - gözlerimiz yaşıyor, kalbimiz donuyor.

Kendi nefesinde ısınmak istiyoruz,
arkadaşım.

Görüşümüzü hatırladım, Bakû'yü,

bir daha seni andım.

Seni sordum dalgalardan, denizin yüreğinden hazin bir
bayatı

koptu

Bir yandan bizim Hazer hay verdi

Bir yandan senin Marmaran

Sonra nehirler, okyanuslar, çaylar

Nereye gittim, nerde oldum

Şiirini dinledim arkadaşım -

Bana verdiğin kitaba

yazdığın kelimeyle bilge yazılıp adın;

"Sevgilerle"...

"Nâzım'ın Sesi Hâlâ Kulağımızda"

Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, sanatçılar açısından çok verimli bir toprağa sahip. Yollarda, beş-on adımda bir, bir sanatçının heykeline rastlıyoruz. Ama iş sadece heykellerde değil. Sanatçılarla her yerde karşılaşlıyoruz.

"Burası Şairler ve Odlar Diyarı" demişlerdi; gerçekten de öyle... Televizyon Stüdyosu'nda yayınları onlar yönetiyor, programları onlar hazırlıyor, bir akşam konuk olduğumuz yaşlı bir savaş gazisinin evinde, yine bir sanatçı çıkıyor karşımıza ve Kültür Ba-

Azerbaycan Kültür Bakan Yardımcısı Teymur Aliev'de bir ozan... Ve o da Nâzım Hikmet'in dostlarından... "Bizde Nâzım Hikmet'in şiirleri çok sevilir, çok okunur" diyor... Nâzım'la ilgili anılarını anlatıyor...

kanlığı'nda da sanatçılarla karşılaşırız. Yeteneklerin geniş destek görmesinden de kaynaklanıyor olsa gerek bu durum...

Azerbaycan Kültür Bakan Yardımcısı Teymun Aliev'le görüşmemiz var. O bizi, kırmızı karanfillerle, armağanlarla karşılıyor. Çalışma odası, kocaman bir salon, yer mermer döşeli, küçük bir saray gibi; çalışma masasının yanbaşıda Lenin'in bir büstü duruyor. Güleç yüzlü Teymun Aliev de bir şair. Aliev, çocuklar için şiirler yazıyor ve bize de kitabını armağan ediyor.

Hangi sanatçıyla olursak olalım, söz dönüp dolaşıp Nâzım Hikmet'e takılıyor. Azerbaycan'da güncel konu Nâzım Hikmet'e yurttaşlık hakkının verilmesi için Türkiye'de açılan kampanya... Nâzım ne vasiyet etmişti...?

"Yoldaşlar, nasib olmazsa görmek o günü,
ölürsem kurtuluştan önce yani,
alıp götürün,
Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni.

.....
Yoldaşlar, ölürsem o günden önce yani,
öylece de görünüyor,
Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni
ve de uyarına gelirse,
tepemde bir de çınar olursa,
taş maş da istemem hani.."

Nâzım Hikmet'in bu "Vasiyet'i yerine gelecek mi? Mezarı Moskova'dan Anadolu'nun bir köyüne taşınacak mı?

Azerbaycan Kültür Bakan Yardımcısı Teymur Aliev'in bize yönelttiği sorular bunlar. Teymur Aliev de, Nâzım Hikmet'in dostlarından biri. "Nâzım Hikmet'i sever misiniz?" diye soruyor bize. "Kıbrıs'ta Nâzım Hikmet seviliyor mu?"

Anlatıyoruz. Ve Aliev yine devam ediyor.
Şöyle konuşuyor:

"Ben Nâzım Hikmet'i çok yahşi (iyi) tanırım, Bakû'ye gelirdi, sık sık gelirdi. Ben Televizyon-Radyo Komitemizin başkanıydım.

Sık sık görüşürdük. O bize çok hürmet ederdi. Şiirleri onun, bizde çok sevilir, çok okunur.

"Onun bir sözü bize şiar olmuş: Sen yanmasan, ben yanmasam, nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa... Çok güzel söylemiş bunu. Bir sözü daha var: Yeryüzünü çocuklara verelim... Çok iyi sözler bunlar.

"Bu yakınlarda bir yazı okudum Pravda'da, onun ailesi, bacası Nâzım Hikmet'in şiirlerinin yaygınlaştırılmasını istemişler, vatandaşlığının verilmesini istemişler. Nâzım Hikmet Türkiye'de çok okunmaktadır, okuyorlar, tanıyorlar, ama vatandaşlık ona verilmemiş, çok üzücü birşey bu.

"O büyük, dünyanın büyük şairlerinden biridir. Ben Nâzım Hikmet'le oturdum, sohbet ederdik. Bir defa beni Daça'sına konuk olarak çağırmişti. Beraber fotoğrafımız yoktur, ne yazık, ama Münevver Hanım Bakû'ye gelmişti, onunla beraber fotoğrafımız var.

"Nâzım, Moskova'da olduğu yıllarda, Bakû'ya sık sık gelirdi, Bakû hakkında, Hazer denizi hakkında çok güzel şiirleri vardır. Bizim yazarlarımızla dostluk ediyordu. Resulzade'yle dostluğu vardı, Süleyman Rüstem'le, bizimle onun ilişkisi çok sıkıydı..."

Gözleri dalıp gidiyor, bizse anlatmasını bekliyoruz.

"Nâzım Hikmet, Moskova'da yaşıyorken, onun bir sayfiyesi, Daça'sı vardı. İştmişti ki ben Moskova'dayım, onun bir dostu vardı, Ekber Babaev. Ekber Babaev bana telefon etti, dedi ki 'Nâzım Hikmet işitmiş ki siz burdasınız, Moskova'dasınız ve sizi davet ediyor'... Ben hanımımla Moskova'dayım, gittik, Nâzım'la görüştük Daça'sında. Nâzım'ın hanımı sofrayı açtı bizim için, Nâzım şiirlerini okudu. Ceviz Ağacı şiirini okudu. Şimdi de hatırlıyorum... Benimeşim de, ben de bunu hep hatırlıyoruz. Hâlâ Nâzım'ın sesi kulağımdadır. "Ben bir Ceviz Ağacıyım Gülhane Parkında/Ne sen bunun farkındasın ne polis farkında..." Bunu hiç unutmam.

"Onun 8 ciltlik şiir kitapları Sofya'da basılmış, bende var. Onun Sofya'da çıkan ilk kitabı bir cilttir, Nâzım onu bana o gün armağan etti. İçini imzaladı. İçinde bir resmi vardı kitabın, Nâzım'ın iyi bir resmi değildi. Onun üstüne bir çizgi çekti, 'bu iyi bir resim değil' dedi.

"Ben de bir şairim evet. Ben daha çok çocuklar için yazıyorum. Çocukları çok seviyorum. Çocuklar bizim sabahımız, çocuklar halkın sabahı, ülkenin sabahı çocuklar..."

Bir şiirini okumasını istiyoruz. "Size iki dize okuyayım" diyor, "Ne şirindir okuduğun türküler/Yüreğinden yüreğime okuduğun türküler..."

Doğan ik çocuğu için yazdığı bir şiirini daha okuyor:

"Gün çıktı gündüz oldu/Düzenler dümdüz oldu/Uyandı gün ay balam/Bir sevimcim yüz oldu/ Ay balam Günay balam/ Ay çıktı akşam oldu/Gökyüzü şam şam oldu/Günay beşiğe girdi/Beşiği bahçam oldu/ Ay Balam Günay Balam..."

"Perestroykanın En Büyük Düşmanı, Perestroykayı Anlamamak"

Azerbaycan Kültür Bakan Yardımcısı Teymur Aliiev'le, tüm dünyanın ilgiyle izlemekte olduğu devrimci bir süreci, perestroyka yani yeniden yapılanma sürecini, glasnost, yani açıklık politikasını konuşuyoruz. Aliiev'le söyleşimiz şöyle geçiyor:

Sayın Aliiev, perestroyka ve glasnostu Azerbaycanlılar nasıl karşıladı?

Aliiev: Çok iyi karşıladı. Çok kötü bir durum almıştı, glasnost olmadığı için. Mesela iştirdik ki bir yerde bir zelzele olmuş, sayılar yayılırdı, biz birşey bilmezdik, biraz da aydın olmayan adamlar uydururdu. Ama şimdi böyle değil. Evvelde bunlar yazılmazdı. Mesela bizim televizyonda gösterirdiler, Afrika'da filan şey oldu, Amerika'da falan şey oldu, ama bizim ülkede ne oldu? Hayat bu, hayatta böyle şeyler olur, kazalar, depremler... Amerika'da da olur, bizde de olur, başka yerde de olur... Böyle şeyleri kapamak, gizlemek gerek değil. Glasnost bu, glasnost... Biz "aydınlık" diyoruz.

Nasıl oluyor glasnost? Nasıl bir yol izleniyor?

Aliiev: Kötü şeylerin karşısında olmak, kötü şeyleri aktarabilmek için glasnost bize çok yardım ediyor.

“Efendim, bizim glasnost, çok güzel bir anlayış. Daha önce de eleştiri vardı ama şimdi daha geniş eleştiri var, daha derin eleştiriyor seni, düzeltesin, eksiklikler ortadan kalksın diye. Mesela bizim profesyonel sanatçılarımız köylere az gidiyorlardı, herkes de bunu sanatçılara söylemeye utanıyordu. Bizim halk sanatçımız, incitmeyelim diyordu herkes. Ama cehenneme, incinsin! Go incinsin! Köy adamlarımızı unutmuşsa bu sanatçı, go incinsin... Ona diyelim ki sen gitmelisin, köy adamlarını görmelisin, özün için bunu borç bilmelisin. Glasnost bu işte, bize çok yardım ediyor. Bazan öyle adamlar olur ki glasnostu düzgün anlamıyor, mesela bir adam işine gelmiyor, çalışır onu kötölesin glasnosttan yararlanarak! Böyle adamlar da var! Ama biz onu anlıyor, tanıyoruz derhal. Bazen böyle yazılar da çıkar gazetelerde, biz görürüz ve anlarız ki bu düzgün değil. Glasnosttan düzgün istifade olunmamış burda...”

Glasnosttan yararlanan Azerbaycan halkından sizin bakanlığınızıza eleştiri geliyor mu acaba?

“Gelir, bize çok eleştiri gelir. Yazılar gelir, şikayet gelir. Biz de araştırıyoruz, düzeltiyoruz.”

Glasnosttan yararlanarak sosyalizmin özüne yönelik saldırılar da oluyor mu?

“Size birşey diyeyim. Bizim partimizin başkatibi Gorbaçov yoldaş, çıkışlarında çok değindi bu konulara. Demokratikleşmeyi biz öyle anladık ve bize öyle anlattı ki daha çok sosyalizm olmalı bizim memleketimizde. Bir var sosyalizm, sözde olsun, bir de var sosyalizm işte... İşte sosyalizm, reel sosyalizm. Dekleratif sosyalizm, bize hiç lâzım değil. Söz sosyalizmi bize hiç lâzım değil. Glasnost, perestroyka, daha çok bu anlayışa yardım ediyor.

“Biz diyoruz ki sosyalizmin kuruculuğunda, bizim karşımıza çok çetinlikler çıktı. Çetinlikler neydi? Dahili çetinliklerimiz, Büyük Vatan Muharebesi, İkinci Dünya Savaşı bizim çok imkanlarımızı aldı elimizden, 20 milyon insan yitirdik biz bu savaşta. Ve

bunlar şüphesiz, bizim kuruculuk işlerimize mani oldu. Ve bizim yapmak istediklerimizin çoğu kaldı. İranla Irak arasındaki savaş ne kadar İranlıyı kırdı, ne kadar Iraklıyı, ne kadar onların varını, servetini aldı elinden. Ve onlar nice miskin, kötü vaziyete düştü... Çok ahmak bir muharebe, Irak'a yardım ederler. İran bütün varını ortaya koydu, hiç anlaşılmaz bir savaş.

“Biz Büyük Yurtsever savaşı başlatmadık, Hitler'in orduları bizde karşı bu savaşı başlattı. Bizim şehirlerimiz, cumhuriyetlerimiz dağıldı, çok şey yitirdik. Azerbaycan'da bizim yeni yetme, 13-14 yaşlarındaki çocuklar fabrikalarda işliyordu. 600 bin kişi yitirdik biz savaşta. Elbette savaş olmasaydı, biz sosyalizm kuruculuğunda çok daha fazlasını yapardık... Mesela ben İspanya'da bulundum, orda insanlar azad nefes alamıyorlardı, bunu hissettim. 1980'li yıllarda ben hissettim bunu ama bizde de hoş gelmeyen şeyler çoktu o zaman bu durgunluk döneminde. Biz şimdi perestroyka döneminde çalışırız ki bu hataları düzeltelim, çocuklarımızın, gençlerimizin yaşamı daha da iyi olsun, onlar dünyanın en güzel insanları olsunlar. En yetkin, en gerekli, bütün insanlığa gerekli insanlar olsunlar...”

Perestroykanın önündeki en büyük engel nedir sizce? Kimlerdir?

“Perestroykanın önündeki en büyük engel, perestroykayı anlamamak. Perestroykayı anlamayan adamlar hâlâ var, bazan öncü işçiler arasında da perestroykanın yönlerini düzgün anlamayanlar var. Gorbaçov yoldaş, perestroykaya devrimci perestroyka demiştir, devrimci bir süreçtir bu. Bu sürece, her birimiz özümüzden başlamalıyız, başlamak derken biz perestroykanın içindeyiz zaten. Bir de anlayıp da işine gelmeyenler var. Halk genel olarak perestroykayı doğru anlamış, kabul etmiştir ve perestroykaya yardım etmektedir. Perestroykanın işlerini özü kurmakta, yapmaktadır.”

Sayın Bakan, Gorbaçov bu konuyu 27. Kongrede ve daha sonra Nişan plenumunda ele aldığında, perestroykanın belirli formüllerle olamayacağını, bunun bir süreç olduğunu söylüyordu. Acaba parti olsun, sa-

natçılar olsun, yazarlar olsun perestroyka sürecini halka anlatmak için değişik araçlar kullanıyorlar mı? Anlatıyorlar evet, ancak halk buna tümüyle katılmıyor. Belki yöntemlerde bir değişiklik mi gerek? Halk tüm anlamıyla anlamıyor çünkü...

“Perestroykayla ilgili bir düşüncemi aktarmak isterim size; perestroyka çok ilkesel bir konu: İşlemeyen Dişlemez... Bizim ilke-miz, işlemeyen, dişlemez. Kim çalışmıyorsa, o toplumdan birşey almamalıdır, cemiyet ona birşey vermemelidir. Vaktiyle durgun-luk dönemindeydi, çalışırdı, devlet var, sosyalist devlettir ve sos-yalist devlet beni yaşatmalıdır derdi. Ona göre devlet sana verme-lidir, sosyalist devlet bana borçludur, beni yaşatmalıdır diye dü-şünürdü. Özborcunu anlamadan, yani çalışmak borcunu anlama-dan, kabul etmeden hareket eden adamlar az değildi bizim cemi-yetimizde. Ve perestroyka herkese anlatıyor ki sen çalışmalısın ve neçe çalışırsan, o denli kazanmalısın. Fikrin aydın mı? Ve bu da çok pis (kötü) olurdu, işlemiyorum ama benim maaşımı verin der-lerdi. Çünkü defterde benim adım var. Benim maaşım verilsin. Ama ne verir iş için, kolektif için, bunu düşünmezdi. Bu adamlar az değildi. Bu da parazitliğe varan birşeydi. Parazitizm... İnsan emekle yararır... Ve bu bütün cemiyetler için kabul olunmalı, ka-bul ettiği birşeydir. Sosyalizm o demek değil ki sen işleme, seni devlet yaşatacak. Elbette biz bunu çocuklara söyleyebiliriz çünkü çocuklar çalışmıyorlar, çocukları cemiyet yaşatmalıdır, ama işle-yebilen adamlar, işlemeyip cemiyetten almalı? Böyle ilişkiler ya-ramaz. Ve perestroyka bunun önünü alıyor. Yahşi (iyi) yaşamak istiyorsan, yahşi çalışmalısın. Bunu anlamak gerek. Bazı adamlar bunu anlamıyor, şöyle diyor: Ben Sovyet vatandaşıyım, Sovyet vatandaşını lâzım Sovyet ülkesi yaşatsın! Sovyet vatani onun için borçludur! Aksine olmalıdır. Vatan karşısında vatandaş borçlu ol-malıdır. Vatan ona göre vatan olur ki onun oğulları, kızları onun karşısında özlerinin borcunu hissediyorlar.

“Birşey de çok meraklı, çok meraklı... Bizim kanunlarımızda, Sovyet kanunlarında, çocukların işlemesi yasak. Çocuklar deriz de 16,17 yaşlarında yeni yetmeler, bunlar çalışabilirler. Oysa ka-nunlarda çalışmaları yasaktı. Ama bu yeni yetmeler talep ettiler,

biz çalışmak istiyoruz dediler. Mesela bizim kardeş sosyalist memleketlerde, Macaristan'da, Bulgaristan'da yaz aylarında, tatillerde çalışıyor gençler. Gençler, biz hem okumak, hem ailemize yardım etmek istiyoruz diyorlar. Mesela bazı kötü şeyler olurdu, kırma dökmeler, cinayetler... Ve bunlar gençlerin zamanının aşırı boşluğundan olurdu. Şimdi bu gençlerin çalışmasına izin vermek için yasa hazırlanmaktadır. Perestroyka budur. Bütün sahalar-da..."

Sayın Bakan, biliyoruz ki Sovyetler Birliği yaklaşık 70 yıl önce kuruldu. Oysa marksizm çok daha eski. Biz 1917 Ekim Devriminden bu yana geçen 70 yıllık süreyi alalım. Acaba yeterince ideolojik eğitim verilmedi mi ki bir takım işçiler ya da memurlar, anayurduna sahip çıkamıyor, "İşte devlet! Ben işlesem de işmesem de beslesin! diyor?

"Ben sizi anladım... Evet, anladım. Bizim partimizin leninci ilkeleri, öz etkisini gösterende, elbette neticesi daha iyi olur. O prensipleri özümsemeden ortaya çıkıp da sözde birşey deyip pratikte başka şey yapan önderleri halk görünce, elbette kötü etki yaratmıştır. Efendim, Brejnev'in dediklerini okuyun, hepsi düzgün, doğru. Lenin'e atıfta bulunuyor o da ama durgunluk devrini kim yarattı? Birinci, birinci-Brejnev yarattı! Brejnev'in etrafında bulunan adamların içinde demek ki Lenin ilkelerinden uzaklaşmış olanlar vardı. Özbekistan'da bilirsiniz kıvılcık çıkardı, pamuk bunlar. Şeref Raşidov'un kıvılcıktan büstünü getirip masasının üstüne koymuşlar ve o da bunu beğenmiş!... Bu parti prensibi mi? Parti prensibi değil. Sadece o ve adamları bilse, neyse ama o adamların da adamları vardı ve bu yayılınca, inançsızlık doğuyordu. Bizim kuruluşa inançsızlık. Partinin başında duranlara inançsızlık. Brejnev'in özüne de inançsızlık vardı. Hruşçova'da inançsızlık doğdu. Hruşçov bilirsün çok iyi başladı, Stalin'in hatalarını gösterdi, günahsız yere büyük şahsiyetleri Stalin devrinde mahvettiler. Güzel insanlar gitti. Vavilov mesela, dünyanın en büyük bilim adamlarından biri, hiçbir günahı olmadan onu mahvettiler. Tasavvur edebiliyor musunuz, Sovyet insanı ne kadar güzel insanlar yitirdi, ne kadar güzel sanatçılar, alimler yitirdi. Hruşçov açtı bunu, söyledi, aşıkarcılık ilan etti ve 20. Kurultayın kapalı oturumun-

da bunu konu etti, Stalin şahsiyetinde prestij ve onun zararlı tarafları hakkında konuştu. Karar kabul etti, halka ilan etti. Ama Hruşçov kendi bazı işler yapmaya başladı. Bilir misiniz, partimizin değil, Hruşçov'un yazılarını okuyunuz, esasen düz, Brejnev'in yazdıklarını okuyun, düzdü esasen. Demek ki bizim partimizin Lenin ilkeleri öz tesirini o zaman yitirmeye başlıyor ki sözle iş arasında uçurum yaratılmış. Birbirinin aksine gidiyor. Ve şimdi biz, her birimiz partimize yardım ederiz ki bunlar açılsın, bilinsin. Ve bir daha bunlar tekrar olunmasın...”

Haklısınız, ancak eğer kadrolarda ideolojik yetersizlik varsa, o zaman leninci ilkeler yeterince kavranabilecek mi ki doğru yola gelsin?

“Bilirsiniz, perestroyka meselesi ortaya çıktığında, gazeteciler başvuruyorlardı, televizyonda gösterirlerdi mesela, bir defasında bir spiker bir yurttaşa yaklaştı ve sordu: özünüzde siz perestroykayı nasıl hayata geçireceksiniz? Bu yurttaş şöyle cevap verdi: Perestroyka bana ait değil, ben hep iyi çalışırdım, ben zaten talep edilen işleri yahşi yapmışım. Onun için şimdi de yahşi işlerim. Bu manada ben özümü perestroykayla bütünleştirmişim! Gorbaçov yoldaş çok doğru olarak dedi ki Büyük Ekim Devrimi'nin 70. yıldönümünde, onmilyonlarca Sovyet halkı düzgün işlemiş, büyük zahmet çekmiş ve bu cemiyetimizin inkişafına çalışmışlar. Bizim öz aramızda yahşi ki yahşi iyi insanlar var, bizim halkımızda iyi insanlar çok ve bizim cemiyet ona göre çok mühkem cemiyetti ki iyi insanlar Sovyet halkının esasını yaratır. Ama pis insanlar da var. Bazen bu pis insanlar rehberlerin (önderlerin) de arasından çıkıyor. Rehber orda özünü göstermeye başlıyor. Mesela Özbekistan'da Şeref Raşidov gibi... Moldavia'da da olmuştu bu, Krasnadan diyarında da, Kazakistan'da da olmuştu.

“Elbette perestroykayla glasnostla ilgili el atmadığımız meseleler var, onlarla birlikte belki de yeni meseleler çıkacak ortaya. Meseleler çıkacak ve o meselelerin daha doğru, daha düzgün halinde perestroyka-glasnost bize yardım edecek.

Perestroykanın manası ne bilir misiniz? Pravda... Hakikat... Pravda, Rusça gerçek demek. Gerçek, gerçek, yine de gerçek. Ve gerçeğe dayanmalıdır. Glasnost gerçeği esas almalıdır."

"Gençlerin Özlerinin Güzelliği Sanata Güzellik Getirir"

Azerbaycan Kültür Bakan Yardımcısı Teymur Aliyev'e soruyoruz: *"Bakanlığınıza bağlı 3 binden fazla kulüp, halkevi ve kültür merkezi var... Bunlar Azerbaycan'ın tüm yörelerine dağılmış mıdır? Köylere de gitmiş midir?"*

Aliyev yanıtıyor:

"Bir yerde, kütüphanelerle birlikte 7 binden fazla kulüp ve halkevimiz var. Bunlar elbette köylere de gitmiştir. Perestroyka, özellikle bizim kültür işlerimizde daha da etkili olmaktadır. Biz bunların yaygınlaştırılması, daha da iyileştirilmesi için çok çalışıyoruz. Bizim partimizin, 1985'te kulüp ve spor tesislerinden yararlanma hakkını daha da iyileştirmek konusunda Merkez Komitesi'nin kararı olmuştu. Bu demek oluyor ki kültür alanında bu karar perestroykanın ilk belgesiydi. Çünkü perestroyka hakkında partimiz 85 Nisan plenumunda kararlar aldı ve halkımıza bunu bildirdi. Şüphesiz kültür alanında belirli ilerlemeler hissedilmektedir.

"Mesela, eskiden bizim köylerimizdeki kulüplerin durumu o kadar iyi değildi. Parti bunların maddi olarak iyileştirilmesini talep etti, alet edavatla, müzik aletleri gibi gerekli alt yapıyla donatmamızı talep etti... Amaç, köylerimizdeki kulüplerin çekici kılınması, insanların buraya gitmesi ve dinlenebilmeleriydi. Güzел sanatlarla tanış olabilmeleriydi. Bizim köylerdeki kulüplerin vaziyetleri öyleydi ki bazıları gitmek istemezdi.

"Şimdi kolhozlar, solhozlar, şubelerimiz bunlarla uğraşiyor. Köylerde yeni kulüp binaları, kütüphaneler yapılıyor. Şimdi eskiden kulüpte oturulurdu. Oysa şimdi biz uğraşıyoruz ki kulüpte toplananlar köyün sorunlarını tartışsınlar, köyde yaşayan insanların yaşamını daha da iyileştirmek için ne gerekiyorsa, onları tartışsınlar, bu tartışmalara Sovyet öncüleri de katılsın, herkes katılsın ve eleştirsinler. Bu canlı müzakerelere içtimai tribunlar diyor-

lar. Açık mektuplar gelir buraya ve köy adamlarını meraklandıran meseleler açıklığa kavuşur ve neticesi şüphesiz adamlara bildirilir.

“Şimdi halk yaratıcılığına daha büyük dikkat sarfediliyor, halkın özünün sanatsal yaratıcılığı teşvik ediliyor. Bizim sanatçı sayımız az değil ama halk sanatçıları da vardır, kolhozcu, öğretmendir, ama müzik besteliyor, öğretmen çocuklardan oluşan dans grubu kurar, buna başkanlık eder... Bu halk yaratıcılığıdır. Müzikte, resimde, sanatın her alanında halkın yaratıcılığına perestrojka ile birlikte daha büyük önem veriliyor.

“Teknik ve bilim hızla ilerliyor, bu da insanlığın kalkınmasına yardım ediyor. Bu sahada da yine partimiz karar almış ve bilim-teknik ilerlemesi yolunda program çıkarmıştır. Biz de buna uygun bir dizi çalışma yapıyoruz. Mesela bilim dernekleri, teknik dernekler kuruldu, adam işten sonra bu derneklerde dinlenir.”

Aliev'e soruyoruz: *“Gençlerin yaşamında kültür etkinliklerinin yeri nedir? Katılıyorlar mı?”*

Aliev şöyle konuşuyor:

“Sanırım, kültür, güzel sanat, daha çok gençleri ilgilendirir. Daha çok gençler içindir. Çünkü gençlikle güzel sanatları birbirinden ayırmak olmaz.

“Güzel sanat o zaman güzel olur ki o sanata gençler gelir. Onunla gençler meşgul olur ve gençlerin özlerinin güzelliği sanata güzellik getirir. Gençliğin boş vaktini daha iyi değerlendirmek için bir dizi çalışmalar olmuştur. Çeşitli önlemler alınıyor. Bizim Cumhuriyetimizde, Komsomol'la birlikte gençler için merkezler düzenliyoruz. Bu tür gençlik merkezlerini gençler kendileri yönetirler ve istedikleri şekilde, istedikleri biçimde öz dinlenmelerini, eğlenmelerini gerçekleştirirler. Bizim Cumhuriyette ressamlık stüdyolarında musiki derneklerinde, müzik kolektiflerinde daha çok gençler, civanlar çalışmaktadır.

“Bizim memlekette bütün ahalinin estetik terbiyesi üzerine kompleks program hazırlanmaktadır. Bu da bizim partimizin gösterdiği birşey. Küçük yaşlardaki çocuklardan tutun da yaşlı dedelere kadar, insanların estetik eğitimini öngörür bu program.

"Mesela, evvelde 30'lu, 40'lı yıllarda bizim okullarda estetik daha çok musiki ve ressamlık derslerine girerdi. Sonradan bu konularda dikkat biraz azaldı. Şimdi bu kompleks program talep ediyor ki okullarda, musiki, ressamlık, dans, çocuk yaşlarda iyi öğrenilsin. Bu partimizin kongresinde onaylandıktan sonra tüm memlekette uygulanacak...

"Bizim yazarlarımız öz meclislerinde, gazetecilerimiz öz meclislerinde, bu meselelere daha çok dokunuyorlar, bu meseleler hakkında daha çok fikir yürütüyorlar. Mesela ressamlar diyor ki teknokratlar ressamlığı sıkıştırmış, okul programından azaltmış... Bunu düzeltmek lazım. Tüm bunlar bu programla hallediliyor. Mesela biz çalışıyoruz ki gençler, daha fazla yazarlarla, sanatçılarla görüşsünler, müzik sanatçılarıyla çayhanelerde buluşsunlar, konserler verilir, bunlar da gençlerimizi meraklandırır. Diskotekler çalışır ki daha faydalı iş yapılsın çünkü diskoteklerin bazılarında bazı hoş gitmez haller çıkıyordu bazan. Örneğin biz sarhoşluğa, içkiye karşı çalışıyoruz..."

Azerbaycan Kültür Bakan Yardımcısı Teymur Aliev'e soruyoruz: *"Sayın bakan, gençler kültür merkezlerinde toplanıyor ve kültür olsun, spor olsun, daha fazla gençlere yönelik. Genç bir süre sonra, yetişkin bir insan oluyor ve başka işlere kendisini veriyor. Yetişkinlere yönelik kültürel çalışmalar var mı acaba?"*

Aliev şöyle diyor:

"Yetişkinler ne yapıyor? Onlar da katılıyor. Bizde hatta yaşlılar da katılıyor. Sadece gençler değil. Herkes öz merakına göre katılır. Biliyor musunuz, biz İkinci Dünya Savaşı'nda faşizmin yenilgisinin, bizim zaferimizin 40. yıldönümünde, büyük bir bayram yaptık, o bayramda Lenin Sarayı diktik. Orda büyük konserler verdik. O konserlerde yaşlı insanlar, savaşa katılmış kişiler, kadınlar, erkekler, türküler söylediler, savaş döneminin manilerini, şarkılarını okudular. Savaş gazilerinin kolektifleri var, çalışırlar. Bir adam ki musiki yazmaya başladı çocukluktan, besteci gibi onu tanımasalar da, besteci gibi çalışır. Yorgunluğunu giderir, boş vaktini değerlendirir..."

Soruyoruz: "Azerbaycan biraz da gelenekler diyarı. Ya da öyle biliniyor. Acaba kadınların kültür sanata katılımı erkeklerle paralel gidiyor mu yoksa kadınlar daha fazla evde mi oturuyor?"

Yanıtlıyor: "Yooo! Kadınlar şimdi erkeklerden daha aktif bu konularda! Daha aktif! Kadınlar her alanda bizde çok çalışırlar, çok aktiftirler. Biz kadınlarla övünüyoruz, övünüyoruz çünkü ekonomik alanda da çalışıyorlar, bilimde, edebiyatta çalışıyorlar, besteciler arasında bulunuyorlar. Gençler arasında kadınlar yine çok aktif. Öyle ki bazen oğlanlar kenarda durur. Oysa eskiden çok başkaydı. Mesela sosyalist devrimden önce bizde Doğu'da yazılmış ilk opera Leyla ve Mecnun oynandı, Leyla rolüne o zamanlar hep erkekler çikardı!"

Azerbaycan Kültür Bakanlığının hangi ülkelerle ilişkileri bulunduğunu soruyoruz. Aliiev şöyle diyor:

"Kültürel ilişkilerimiz Sovyetler Birliği Kültür Bakanlığı aracılığıyla olur. Sovyetler Birliği'nin Kültür Bakanlığı planlar çiziyor, 5 yıllık planlar da oluyor ve bu planlarda Azerbaycan, Gürcistan, başka cumhuriyetlerle ilişkiler nasıl olmalı, bunlar dikkate alınır. Bazen de kardeşleşmiş şehirler var, biliyor musunuz? Kardeşleşmiş şehirler genellikle bizim Kültür Bakanlığı aracılığıyla ilişkilerini sürdürüyorlar. Mesela İzmir ve Bakû, kardeşleşmiş şehirlerdir. İzmirli, bize geliyor, biz onlara gidiyoruz. Bizim Sungarit şehri, Romanya'nın Piyeşti şehriyle kardeşleşmiş. İtalya'nın Napoli şehriyle Bakû, kardeş kentler. ABD'nin Houston kenti mesela, Bakû'yle kardeş şehir. Mainz kenti Batı Almanya'nın bizimle kardeş şehir. Kentlerden heyetler gelip gider, bu heyetlerde mutlaka sanatçılar, yazarlar gidiyor geliyor. Biz daha çok Sovyetler Birliği Kültür Bakanlığı aracılığıyla dünyanın hemen bütün ülkeleriyle ilişki kuruyoruz. Dış ülkelerde, Sovyet Kültür Haftaları ya da Sovyet Kültür Günleri düzenlenir.

"Fransa'da, Almanya'da Sovyet kültür günleri geçirilir. Sovyetler Birliği'ni bir kez Gürcistan temsil eder, ertesi defa Azerbaycan, daha sonra Ermenistan... Sonra bizim Kültürel İlişkiler Cemiyetimiz var. Şair Nebi Hazni onun başkanıdır. Onlar aracılığıyla

da bizim sanatçılarımız, kültür emekçilerimiz dış ülkelere gidiyor, gösteriler yapıyorlar. Yazarlar Birliği, Ressamlar Birliği aracılığıyla ilişkilerimiz var. Sergiler düzenleriz, dergiler çıkarırız. Türkiye'de iki ay bizim Müzeler İdaremizin başkanı İsmailova, kadındı, Azerbaycan halıları sergisini dolaştırdı, sergiledi. Türkiye'nin bir dizi kentini gezdirdi. Şimdi Sovyetler Birliği-Hindistan Festivali geniş biçimde geçiyor, biz de ona katılıyoruz. Demek ki dünyanın bütün ülkeleriyle, İskandinav ülkelerinden Avustralya'ya kadar bütün ülkelerle kültürel ilişkilerimiz var..."

Sovyetler Birliği'nde Müslümanlar

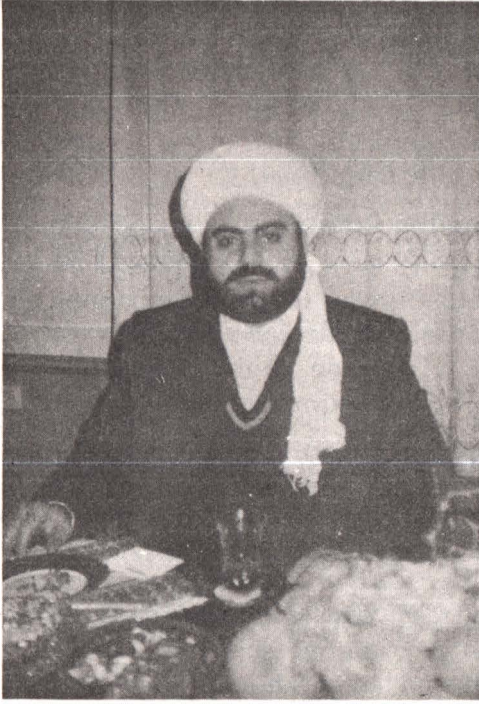
Azerbaycan'da Sovyetler Birliği'ndeki Müslümanların dört ruhani liderinden biri olan Transkafkasya Şeyhülislamı Allahşükür Paşazade ile de görüşmemiz var. Ancak biz, Lenin ve Gorbaçov'un yapıtlarını okuyan, bölgedeki yaklaşık 15 milyon Müslümanın lideri, Allahşükür Paşazade'yle görüşmemizi aktarmadan önce, Sovyetler Birliği'nde Müslümanlar konusu üzerinde duy-mak istiyoruz.

Batılı haber kaynakları Sovyetler Birliği'nde yaşayan müslümanlarla ilgili bir yorum yaptı mıydı, bu yorumda müslümanların "nasıl ezildikleri, nasıl sömürüldükleri, nasıl horlandıklarını" yazmadan yapamıyorlar! Bu yorumların yapıldığı tarih, 1917 Ekim Devrimi öncesine rastlıyorsa, yazılanlara diyecek yok. Çünkü gerçekten de Ekim Devrimi öncesi, yani Çarlık döneminde müslümanlar ve müslüman halkın yaşadığı bölgeler yokluk içindeydi.

Örneğin Ocak ayı sonlarında konuk olarak bulunduğumuz Azerbaycan'ın ekonomik gelişme düzeyi, bugün, Çarlık Rusya-sındaki konumunun fersah fersah ilerisinde ve bu Cumhuriyet en başta elektronik sanayiinde söz sahibi.

Azerbaycan'ın günümüzde 60'tan fazla ülkeye ihracat yapmakta olduğunu da belirtmemiz gerek. Aynı şekilde müslümanların yaşadığı Özbekistan'da devrim öncesi tek bir sanayi tesisi yokken, bugün 1500 civarında fabrika bulunuyor. Kazakistan da ise, demir-çelik, yağ, kimya ve makine sanayii gelişmiş olup, bun-

da üretilen enerji miktarı, devrimin öncesinin tam 24 katı! Müslümanların yoğun olarak yaşadığı Tacikistan'da ise kişi başına düşen elektrik enerjisi, örneğin bir Türkiye'dekinin tam 250 katı!

Perestroykadan yana bir din adamı: Şeyhülislam Allahşükür Paşazade... Paşazade şimdi milletvekili olmuş, resimlerini sık sık Sovyet dergilerinde görüyoruz...

Çarlık Rusyasında yokluk, 1917 Ekim Devrimi'yle ekonomik gelişme içinde olan Sovyet Müslümanları, inanç özgürlüğünü, diğer yurttaşlara tanınan tüm haklara sahip olmaya, aç kalmamaya, işsiz kalmamaya, ücretsiz öğrenim, ücretsiz tıbbi bakımdan yararlanmaya, seçme ve seçilmeye, yaşlılık sigortasına hep Lenin sayesinde kavuştu.

Sovyet ülkesinin kurucusu Lenin, 3 Aralık 1917'de imzaladığı "Rusya ve Doğu'nun Tüm Emekçi Müslümanlarına" adlı belgeyle, Çarlık döneminin karanlıklarını kapatmış, şöyle demişti:

"Bugünden itibaren, din ve adetleriniz, ulusal ve kültürel örgütleriniz dokunulmaz ve serbesttir..."

Sovyetler Birliği'nde müslümanların çoğu Orta Asya ve Kazakistan'da yaşayan halklar yani Özbekler, Tacikler, Kırgızlar, Azeriler, Türkmenler ve Kazaklardır. Güney Kafkaslarda, Volga nehri kıyılarındaki Tataristan ve Ural dağlarındaki kimi özerk cumhuriyetlerde de müslümanlar az değil.

Sovyetler Birliği'nde din devletten ayrındır. Herkes tam vicdan özgürlüğüne, yani herhangi bir dine bağlı olmak ya da hiçbir dine bağlı olmamak özgürlüğüne sahiptir. Sovyet yasalarına göre Müslümanlar, dine inanmayanlar ya da başka dinlere-mezheplere bağlı olanlar tümüyle eşit haklara sahiptirler.

Müslümanlar, SSCB Anayasasının tüm yurttaşlarına tanıdığı siyasal ve sosyal hakların tümüne sahiptirler. Örneğin iktidar organlarına üye seçip seçilebilirler, ülkenin ekonomisine ve politikasına katkıda bulunabilirler.

Müslümanların her tür dinsel etkinliğine burda devlet karışmıyor. Dinsel okullar, devlet okullarından ayrındır. Müslüman çocuklar, İslam yasalarını devlet okulları dışında örneğin medreselerde ya da din yüksek okullarında öğrenebilirler. Din yüksek okulları öğrencileri, daha geniş bilgilere sahip olmak için SSCB dışındaki İslam merkezlerine gönderilirler. Sovyet Müslümanları, İslamiyetin kutsal kabul ettiği yerleri ziyaret etmekte de özgürdürler.

Sovyetler Birliği'nde, müslüman toplulukların bulunduğu her yerde ve müslüman sayısı çok olmayan Moskova ve Leningrad kentlerinde de camiler vardır.

Camiler, devletten para yardımı almaz. Müslümanların bağışladıklarıyla yetinirler. Ama müslümanların camilere yaptıkları bağışların hiç de yabana atılacak bir yanı yoktur. Şeyhülislam Allahşükür Paşazade de bu noktaya dikkat çekiyor. Üstelik bu ba-

ğışlar vergilendirilmez. Devlet sadece Müslümanlara yeni cami yapımı için uygun arsayı, yerel belediye meclisleri aracılığıyla sağlar. Bu arsa da ücretsizdir. İbadet gereçleri müslüman topluluklarının siparişleri üzerine devlet işletmelerinde yapılır.

Sovyetler Birliği'nde dinsel konulu kitaplar, 4 dilde aylık dergiler, ayrıca, İslam dünyasının büyük bilim adamlarının kitapları yayınlanıyor. Son yıllarda Kur'an iki kez yeniden basılmıştır. Allahşükür Paşazade'nin ifadesine göre, 3 yılda bir, yaklaşık 50 bin adet Kur'an basılıyor ve Kur'an basımı için Sovyetler Birliği'nde dört dinsel merkezde faaliyet gösteren müslümanların ruhani liderlikleri işbirliği yapıyor. Halen bu dinsel merkezler Orta Asya, Kazakistan, Kafkasya, Kuzey Kafkasya ve Sibirya taraflarını içine alıyor..

Perestroykadan Yana Bir Din Adamı: Şeyhülislam Allahşükür Paşazade

Şeyhülislam Allahşükür Paşazade, oldukça genç bir insan, yaşı henüz 37. Ama yaşının 37 olması Transkafkasya bölgesindeki yaklaşık 15 milyon müslümanın ruhani lideri olmasına engel değil.

Allahşükür Paşazade isimli bu ruhani lider, bizi Bakû'deki görkemli caminin yanıbaşındaki çalışma odasında karşılıyor. İlk göze çarpan şey, masanın üzerindeki kristal tabaklar içindeki elmalar, portakallar, çerez içleri, kuru üzüm, bonbon şekerleri... Henüz konuşmaya başlar başlamaz, kristal bardaklar içinde çay geliyor ve sürekli tazeleniyor...

Allahşükür Paşazade'ye iki yardımcısı, Akif Bey ve Mustafa Muallim eşlik ediyor. Paşazade Kıbrıs'ta da bulunmuş, birbuçuk gün güneyde kalmış, Ekim 1986'da Kıbrıslı Türk din adamlarının da katıldığı Bakû'de yeralan Barış İçin İslam Konferansı'na Başkanlık yapmış. Kıbrıslı Türk din adamlarını ağırlamış bir kişi...

Azerbaycan'da hem Sünnilerin, hem Şiilerin bulunduğunu ancak bunların aynı yerde namaz kıldığını söylüyor, "bu yeniliktir" diyor. "Devletin maddi yardımına ihtiyacımız yoktur" diyen

Allahşükür Paşazade, kendilerine müslümanların yapmakta olduğu bağışların hiç de yabana atılamayacağını söylüyor.

"Mescitler" diyor, "müslümanların parası ile kurulur. Biz oldukça varlıklımız. Büyük Konferanslar veririz. 60'tan fazla devletten din kardeşlerimizi konuk ederiz. Bütün bunlar parayladır. Milyonlar harcadık Bakû konferansında, kendi paramızla yaptık herşeyi. Filistin sorununu, İran–Irak muharebesini ele aldık."

Reykjavik'teki durumları görüştük. "Ne Reagan, ne Gorbaçov, ikisi de Allaha inanmazlar ama yahşi olsunlar, bütün dünya da barış olsun, bunun için dua ettik" diyor.

Ona soruyoruz: Laiklik ilkesini nasıl buluyor? Ona göre laiklik ilkesi ortadan kaldırılırsa ne olur? Bir referandum yapılsa ve dinle devletin birleştirilmesi konusu sorulsa nasıl oy verirdi?

Bizi yanıtlıyor: "Ben buna razı olmazdım. Devlet dine, din devlete karışmaz. Benim elimde Kuran var, onun hükmü var. Dinle devlet birleşse, benim maaşım devlet tarafından ödenecek, ben devletin siyasetini gütmek zorunda kalacağım. Halbuki devletin benim işime şimdi karışmaya hakkı yoktur, karışmaz da. Dinin mukaddesliği için dinle devlet ayrı olmalıdır. Bizim iyi münasebetimiz var. Biz komünist devlette yaşıyoruz, devletin özünün bize münasebeti çok yahşidir. Bizim bütün isteklerimizi yerine getirir..."

Peki ya perestroyka? Perestroyka–glasnost sürecinin dinle bir ilgisi var mı?

Allahşükür Paşazade şöyle konuşuyor:

"Perestroyka bizim dinimize dahil oldu, Mekke'de Araplar da şimdi perestroyka diyor! Perestroyka–glasnost, yani aşıkarcılık ve yeniden kurma... Bizim dinde böyle birşey yoktu, yine gelen gelirdi namaza. Namaz 5 vakit namazdır, onda bir değişiklik olamaz. Bize yeni imkanlar yaratıldı ki cemaatımızı yeniden aşıkarcılığa çağıralım. İşyerinde, cemiyette ki işliyorlar, faydalı ameleler olsunlar, riyakarlık olmasın, sözde birşey, kalpte başka birşey olmasın diye..."

"Biz bunu gene söyledik ama perestroykadan sonra daha çok söyleriz. Perestroyka-glasnost yardım eder din adamlarını, özlemlerini cemiyette daha yahşi gösterebilirler. Peygamber öyle buyurur ki benim yahşi dindarım odur ki cemiyeti yahşi olsun. Cemiyetin yahşisi, benim de yahşim... İşte, ailede, her yerde düzgün olmalı benim dindarım... Biz de bunun için çok çağırırız."

Allahşükür Paşazade, ansızın "yemezseniz danışmam" diyor. Yani elmalardan, mandalinalardan, cevizlerden almazsak konuşmayacağını söylüyor!

Ona soruyoruz: "Hiç Lenin'i okudunuz mu?"

"Okudum efendim, okudum" diyor, "Çünkü onu okumak, büyük bir felsefedir. O halkın hayatını yahşileştirmek için çalıştı, biz ona çok büyük kıymet veririz..."

Gorbaçov'un demeçlerini okuyorlar mı acaba?

Paşazade "onun yaptığı büyük bir siyasettir" diyor. "Geçen yıl Kremlin'de Dünyada Yaşamak ve Nükleer Silahın Yok edilmesi konulu bir konferansa katıldık. Bundan sonra Kremlin'de ilk defa Gorbaçov hep din adamlarını kabul etti. Birinci defa bizi kabul etti, bizim önümüzde çıkış yaptı. Bu ne demekti?

"Bizim için ne kadar yeni birşey! Gorbaçov dindar mı, dinsiz mi, yahşi olsun, biz onu severiz. Onun Amerika'da bağladığı mukaveleler, bütün beşeriyet için çok iyi mukavelelerdir. Şimdi Kur'anda var ki herşey Allaktan gelir, iyi de, fena da, hatta bu nükleer silahın olması da Allahın emridir. Ama biz isteriz ki milletler yahşi yaşasın, muharebe etmesin. Biz sulh meselesine büyük önem veririz. Başka yolumuz yoktur. Bir yerde yaşamalıyız..."

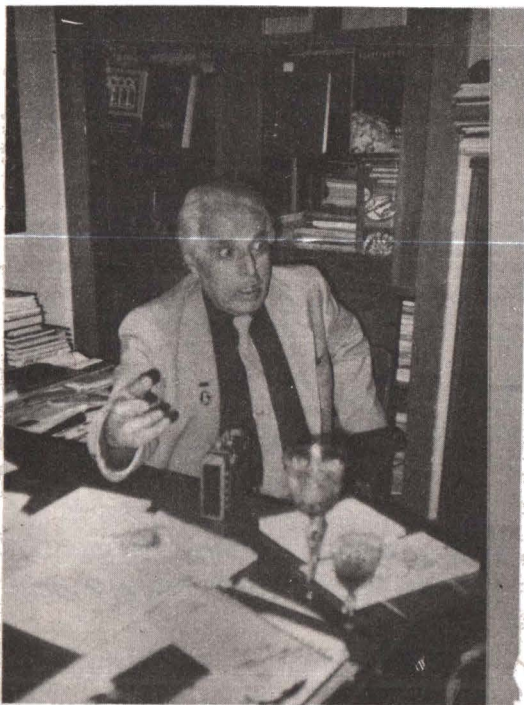
Kahraman Bir Savaş Gazisi: Mezahir Abbaszade...

Bakû rüzgarının pencereleri tırmaladığı, kardan ve yağmurdan yoksun bir gece, İkinci Dünya Savaşı gazilerinden kahraman bir pilotun evinde konuk oluyoruz.

Kırmızı karafiller satan bir çiçekçinin üst katında, balkonlu bir evde ağırılanacağız.

Mezahir Abbaszade, 70 yaşlarında, İkinci Dünya Savaşı sırasında, faşist ordulara karşı bombardımanlara uçağıyla katılmış ve uçağıyla birlikte yanarak bir yıl hastanede yatmak zorunda kalmış, yanıklar nedeniyle bir kolunu ve elini tamamen kaybetmiş ama barış için mücadeleye aralıksız devam etmiş çok ilginç bir kişi.

Eşi Sugra, 30 yıllık bir diş doktoru, aynı zamanda bir şair... Mezahir Abbaszade'nin kitaplığında çok ender rastlanan bir fotoğraf: Lenin ve Stalin yanyana oturuyorlar...

Mezahir Abbaszade "bizim tek çıkış yolumuz perestroykadır... Biz bundan geri çekilmeyiz" diyor..

Mezahir Abbaszade ve eşi Sugra, Azerbaycan halkının konukseverliğinin bir örneğini oluşturuyor. Öylesi bir masa donatmışlar ki, herşeyden tatmak bile mümkün değil! Turşuların bilimum çeşidi, havyar, çeşitli kuş etleri, pilavlar, mezeler, votkalar, konyaklar, börek çeşitleri, çikolatalar... Sugra hanım, ikide bir, "yoksa beğenmediniz mi? Niye yemiyorsunuz?" diye soruyor.

Sugra hanım, çime hayran kalıyor, "siz Türk filmlerindeki jönlere benzersiniz" deyip duruyor. Eşim İstanbul'da Zeynep Hanlarova'nın konserine gitmiş, Hanlarova'nın sesinden, Azerbaycan türkülerinden söz ediyoruz...

Mezahir Abbaszade olsun, eşi Sugra hanım olsun, ikisi de savaşın acılarını iyi bilen insanlar olarak, barışın savunulmasına aktif olarak katılıyolar. Seyahat etmesini seviyorlar. Gezdikleri dünyanın çeşitli ülkelerinden söz ediyorlar, bizden fazla dünyayı dolaşmışlar... Sugra hanım bize, gazetelerde yayınlanan barış üstüne makalelerini, şiirlerini gösteriyor. Mezahir Bey de Barış Komitesi'nin yetkililerinden...

Yemekten sonra, Mezahir Abbaszade'ye İkinci Dünya Savaşı'yla ilgili anılarını soruyoruz. Aynı zamanda tarih doktoru olan ve savaşla ilgili kitaplar yazmış bulunan Mezahir Abbaszade, bizi alıp o günlere götürüyor, şöyle anlatıyor:

"Benim ismim Mazahir Abbaszade. 1918'de doğdum. Şimdi 70'e yaklaşıyorum. İkinci Dünya Savaşı'na 1941 yılı 22 Eylülünde katılmışam. Faşistlerin Sovyete hücum gününde, ben de muharebeğe başlamışam. İlk uçuşumuz Romanya'nın Konstanza şehrine oldu.

"Bizim alay şehri bombardıman etmeye başlamıştır. Dördüncü uçuş zamanı 1941 Eylülünün 25'inde biz üç tayyare yeniden Konstanza şehrine uçtuk.

"Şehre yaklaşıncı bizi faşistlerin kırıcı tayyaresi karşılar. Üç tayyare benimle karşılaştı. O tayyarenin biri, benim sürdüğüm tayyarenin sol motorunu kırdı, ama tesadüfen yangın olmadı. Sonra ikinci tayyare beni arkadan vurmak isteyende, benim atıcılarım onu vurup denize saldılar. Bir motorla Konstanza şehrine geldim, orayı bombardıman ettim ve geri döndüm."

"Paniğe kapılmadınız mı vurunca sizi? Korkmadınız mı?" diyoruz.

"Yok" diyor, "neden korkayım? Bir motoru vurdular, lakin ben özümü yitirmedim. Geri döndüğümde Zenit toplan bize ateş ettiler. Bu ateşten benim işleyen ikinci motorum zede aldı. Az gince de tamamen işlemedi. Ben mecbur oldum, tayyaremi suya oturttum. Lakin bizim tayyare yerden, kurudan kalkıp kuruya oturan tayyare idi. Denize oturan tayyare değildi. Biz başımıza gelen ahvali radyo vasıtasıyla komutanlığımıza bildirdik ve dedik onlara tahminen Karadenizin şurasında olacağız. Ben tayyarede oturmaya başladım. Tayyarenin motorları işlemediğinden tayyare çetin otururdu. Tayyare denize oturanda 2-3 dakika tedricen durur, sonra su aldıkça batır. Ben o 2-3 dakika müddet içinde kayığı havayla doldurdum, ancak kayığı süren kürekler geceydi, denize düştü... Kaldık kayığın içinde...

"Külek (rüzgar) bizi nere vurur, ora giderik. Külek bizi atardı Konstanza'ya... Biz Kırım'dan tahminen 350 kilometre uzaktaydık. Ertesi gün havanın istikameti değişti. Hava başladı şarka taraf esmeye, biraz bizim ahvalimiz yahşi oldu. 4 kişiydik. Özünde çok milletliydik. Ekipajın komanderi Azerbaycanlı Abbaszade yani bendim, uçturman, Belarus Zimnitsky; bir diğeri Ukraynalı Şokin ve diğeri de Rus Kuznitsov. Enternasyonal yani...

"İkinci gün denizin üstünde bir sal gördük, tez ona yüzdük, tuttuk ve paraşütten ona yelken yaptık. Böylece biz 6 gün yolaldık. Gece yıldızlara bakar, istikametimizi tayin ederdik. Gündüzleri güneşe... Şark, garp, biz şimale giderdik. Tahminen şimalde Odesa'ya bir 75 kilometre kalmış, bizi görürler, bizimkiler. Biz bilmezdik, kimdir? Alman gemisi midir? Bizim gemimiz midir?

"Onlar yaklaştanda, gemide Sovyet bayrağı görünce çok sevindik. Bizi götürdüler, bir gece onlarla kaldık. Ertesi gün sualtı kayıkla Kırım'a geldik. Kırım'dan trenle yerimize. Bizi çok yahşi karşıladılar, büyük hürmet ettiler. Bir iki gün istirahatten sonra, biz yeniden uçuşa başladık. 30. uçuşum benim 1941'de oldu. Odessa'ya hücum etmişlerdi, Almanlarla Romenler işbirliği yaparlardı. Romenler hücum etmişti. Biz onların birliklerini bombardıman ederdik. Onların canlı kuvvetini, her bir teknikasını sı-

radan çıkardık. Ben bombalayıp kalkarken, Zenit topunun attığı bir top tayyareme değdi. Tayyarem benim yandı. Tayyarem yana yana yolaldım, harp hattını geçende, onu yere yıktım. Kasten. 30 metreden yıktım, kanadı ve kuyruğu üstüne. Tayyare yandı lakin ekipaj sağ kaldı. Ben özüm çok yandım. Ben gökte uçarken, sol tarafım yanmaktaydı. Bedenimin üçte biri tamamen yanmıştı. Ellerim, yüzüm, saçlarım...

"Bir sene kadar hastanelerde yattım, sonra bir ay istirahat ettim, yine işlemeye başladım. Yıl 1942... Sovyetler sisteminde işledim, işleye işleye, 1969'da doktorluk tezimi vermişim, bilim adamı olarak. Tarih konusunda vatan muharebesi... Tezimin adı "Büyük Yurtsever Savaş Yıllarında Bakû, 1941-1945". Bilirsiniz, Bakû, savaş yıllarında ülkemizin en önemli petrol kaynağıydı. Yüzde 75'ini petrolün Bakû sağlardı. Ben bunların hepsini araştırdım, yazdım, biriki ay sonra diplomalı tarih doktoru oldum. Sonra da benim kitaplarım çıktı. Benim karşımda, esas maksat odur ki Sovyetlerin büyük savaş yıllarında Azerbaycan halkının iştiraki ne oldu? Onun rolü, onun cepheye gösterdiği kahramanlık... Ben bunları yazdım, yazıyorum, gelecek nesil için, görsünler ki Sovyetlerin büyük savaş yıllarında Azerbaycan halkı ne işler görmüştür. İster arka cepheye, ister ön cepheye Azerbaycan halkı kahraman-casına çalışmış.

"Günde 600 gram çörek alır bu adam, muharebededir. Açtır, uykusuzdur, ancak petrol verir, gece de çalışır, gündüz de çalışır, cepheye petrol yetiştirir. Azerbaycan halkı savaşta ne yaptı? Bu çok yazıldı. Azerbaycan ne kadar petrol verirdi savaş sırasında, bu bana kadar, yazılmadı, yüzde 75, bu yazılmadı, bunu ben araştırıp yazdım, çıkardım. Arşivlerden, araştırmalardan... Demek bizim bin tankımız vuruşa gelirdi, onun 750'sinin petrolünü Bakû verirdi. Bu büyük işti... İkinci mevzum da tayyareciler hakkındadır. Çünkü ben özüm tayyareci... İkinci Dünya Savaşı başladığında ben profesyonel tayyareciydim. İkinci konum, Azerbaycan tayyarecilerinin savaşta rolü. Azerbaycanlı 200'den çok tayyareci savaşta, cepheye. 3.5 milyonluk Azerbaycan halkı cepheye 600 bin oğul-kız göndermiştir. Her millet burda, ahalisinin yüzde 10'unu cepheye gönderirdi, genelde biz yüzde 20 göndermişiz. Bu

bizim vatana bağlılığımızı gösterir. Binlerce adam gönüllü gitmiştir. Bu savaşın yükünü esas Büyük Rus halkı çekiyor, ister arka cephede ister ön cephede, ancak unutmamak lazım ki Sovyetler Birliği'ndeki bütün halklar, bu harbe iştirak ediyor. Hepsi öz borcunu yerine vermiştir.."

Bir Savaş Gazisinin Gözüyle Perestroyka...

Savaş gazisi, kahraman pilot, tarih doktoru, barış militanı 70 yaşındaki Azeri Mezhahir Abbaszade'nin evinde, saatler akıp gidiyor. Söz dönüp dolaşıp perestroykaya, glasnost'a, Stalin'e, Gorbaçov'a dayanıyor. Abbaszade, bir parti üyesi, hem de yaşı 70 olmasına rağmen, ateşli bir militan partili... Şöyle diyor:

"Bizde sosyalizm kuruldu. Ancak son 20-25 yılda durgunluk oldu. Onun da esas sebebi, bizim başkatiplerin (genel sekreterlerin) durumu... Hruşçov'dan başlamış, Brejnev'le devam etmiş... Stalin büyük adamdı. Evet, Gorbaçov yoldaş, 70. yıldönümünde, Stalin'in gerçek değerini verdi, tenkidini yaptı. Lenin vefat eden de, Stalin, Lenin'in düşmanlarını ideolojik olarak mahvediyor. Sonra Stalin Sovyet hükümetini geliştiriyor, sosyalizmi kuruyor, İkinci Dünya Savaşı da, Stalin'in rehberliğinde geçti. Şimdi Stalin hakkında çok ahmak şeyler de yazılır gazetelerde..."

"Hruşçov, Brejnev, bunlar ülkenin iktisadiyetiyle yakından meşgul olmadılar. Ona göre de bizim inkişafımızda muayyen durgunluk meydana geldi. Ve bizim partimiz çok uzağı gören bir partidir ki bu durgunluğu aradan kaldırmak için perestroykayla meşgul oldu. Yeniden kurma olmasa, bizde inkişaf olmaz."

"Biz şimdi yeniden kurmanın ikinci etabına başlamışız. Ve bu iki yıl içinde bizim ülkemizde çok değişiklikler var. İster ülkemizin iktisadiyatı, ister diğer alanlar, çok değişiklikler var. Bu uzun prosestir, ona göre devrimci süreçtir."

"Ben eminim ki şahsen ben bu perestroykanın neticesini göreceğim. Çok çekmez, bir beş yıllık, sonra ikinci beş yıllık, bizim ülkemiz, Sovyetler ülkesi, dünyada en yüksek, en ilerlemiş ülke olacak. Çetinliğimiz var, maddi çetinliğimiz var... Bizim parti her Cuma akşamı bir karar kabul ediyor, muayyen bir konuyla ilgili... Ta-

lep ediyor, cezalandırıyor. Yahşi işlemeleri lazım, düz işlemeleri lazım. 27. Parti Kurultayı bizim stratejimizi çizdi, biz o stratejiyi özümüzü hayata geçiriyoruz.

“Ben komünistim, parti üyesiyim. Bu yeniden kurmayla biz meşgul olmalı, insanlara anlatmalıyız. Ben güman ederim ki bu perestroykanın neticesini, onun o yahşi günlerini biz görecekiz...”

Mezahir Abbaszade'ye soruyoruz; “halk perestroykayı anlıyor mu?”

Yanıtıyor: “Anlayanı da var, anlamayanı da var. Ekseriyeti anlıyor. Kolhozlarda, solhozlarda... Bu perestroykayla ilgili çok meseleler ortaya çıktı. Mesela kooperatif meselesi ortaya çıktı. Eskiden bizde kooperatif azdı, şimdi kooperatif inkişafı iyi... Mesela şimdi, hükümet der ki bu fabrikayı alın, işleyin, kazandığının muayyen kısmını devlete verin, kalanı kendiniz paylaşın, idarccinizi de kendiniz seçin, siz idare edin.

“Ben hesap ederim, bu perestroykadan biz geri çekilemeyiz. Çünkü bizim yegane çıkış yolumuz budur. İşimizi düzeltmek için perestroyka lazımdır. Birinci birinci iktisadi sahada, cemaat iyi yapıp içende, istirahat edende, onun idcologisi de yahşi olacak...”

Ona soruyoruz: “Glasnosttan sosyalizmin düşmanları da yararlanıyor mu?”

Yanıtıyor: “Sosyalizmin düşmanları glasnosttan istifade ediyor, evet, ama biz bundan korkmuyoruz. Glasnost böyledir ki açık konuşalım. Mesela ben giderim, görürüm, tenkidler var. Niye korkulsun? Açık danışılsın. Başkası diyor ki ben onun fikrine razı değilim, benim fikrim böyledir. Birbaşkası başka şey söyler. Sonra bir umumi fikre gelirler.

“Herhalde glasnostun özü de, bizim inkişafımıza muayyen yardım ediyor. Mesela gazetelerde, bazı cumhuriyetleri eleştirirler çünkü orda perestroyka sözdedit, işte yoktur. Mesela bu yakınlarda Pravda gazetesinde Ermenistan'ı tenkid eden yazı vardı, onların parti teşkilatını, onda bazı idareleri tenkid ederler. Perestroyka sözdedit bazı yerde.

“Mesela eskiden Merkez Komitesi Plenumu olurdu, ne müzakere edilirdi, biz bilmezdik. Şimdi glasnost olduğuna göre, Mer-

kez Komitede ne danışacağız, onu gazeteler yazar. Ko cemaat bil-
sin. Ve bu tez üzerine alakadan kimin ne fikri var, söylesin, yazsın
merkez komiteye ki ben bu konuda bunu düşünürüm diye. İşte bu
glasnost. Yahşi teklifler verir yurttaşlar merkez komiteye... Her
baştan birşey gelir, görürsünüz ki daha iyi olur. Ona göre ben şah-
sen glasnostun taraftarıyım...”

Azerbaycanlı Yazarlardan Selam...

Kim derdi ki Lefkoşa'dan kalkıp Bakû'ye gideceğiz, burada
Azeri yazarlara Hikmet Afif Mapolan'ın romanlarından, Fikre
Demirağ'ın, Neşe Yaşın'ın, Feriha Altıok'un Mehmet Yaşın'ın şiir-
lerinden, Kutlu Adalı'nın araştırmalarından, Mustafa Gökçeoğ-
lu'nun öykülerinden ve diğer yazarlarımızdan sözedeceğiz. .
Kim derdi ki Bakû'de, Yazarlar Birliği Lokalinde, yanımızda nası-
olup da yazarlarımızın kitaplarını götürmeyişiimize hayıflanaca-
ğız! Kim derdi ki Azerbaycanlı yazarlardan Kıbrıslı Türk yazarla-
ra en içten selamları Bakû'den Lefkoşa'ya taşıyacağız! Dünya ne
kadar küçükmüş, bunu bir kez daha kavrayacağız!

İşte burda, şu yaşlı koltukta Nâzım Hikmet oturmuş, bir za-
manlar gençlik heyecanıyla yazan Azerbaycanlı bu yazarlarla
sohbet etmiş, onlara şiirlerini okumuş.

İşte bu cilalı masaya kollarını dayamış, belki pencereden dışa-
rıya bakmış, belki Azeri halkının sıcaklığına şaşmış, şaşakalmış...
Kim derdi ki Nâzım'ın konuk olduğu bu odada bizler de ağırlana-
cağız ve bu inanılmaz yaşamın inanılmaz rastlantılarıyla bu dün-
yaca ünlü Türk ozanını anacağız...

“Memleketimi seviyorum/memleketimi seviyorum/Çınar-
larında kolan vurdum/hapishanelerinde yattım/Hiçbirşey din-
diremez iç sıkıntımı/memleketimin türküleri ve tütününü gibi” de-
mişti Nâzım. Elbette! Bakû'de de olsak, Kıbrıs özlemi duyacağız,
işte bu odada! Kıbrıslı Türk yazarların, şairlerin, ressamların, tüm
sanatçıların da buraları görmelerini, bu sanatsever halkı tanıması-
nı çok ama çok isteyeceğiz! Evet, barış ve dostluk köprüleri böyle
kurulagelmiş, böyle kurulacak, halklar arasında karşılıklı anlayış
böyle biçimlenegelmiş, böyle biçimlenecek! Bizim yazarımız, şai-

rimiz için ne geniş ufuklar, keşfedilecek ne sıcak insanlar, halklar var ve çok zaman değil, belki kısa zaman sonra, bizim yazarlarımız, şairlerimiz de yeryüzünün diğer halklarıyla tanışacak, kendini tanıtacak, insancıl değerlerin her yerde insancıl değerler olduğunu, yazarların, şairlerin pek çok ortak yanı olduğunu, dünyanın Kıbrıs Türk toplumuna hiç de düşman olmadığını, karşılıklı anlayış için, barış için, dostluk için tek gereken şeyin temas olduğunu kendi gözleriyle görecek, yaşayacak!

Azerbaycan Yazarlar Birliği Genel Sekreteri Ekrem Eyrisli, bir öykü yazarı, Hüseyin Abbaszade'nin ise romanları var... Ekrem Eyrisli olsun, Hüseyin Abbaszade olsun, Kıbrıs hakkında derin bilgiye sahip değiller. Konuşup anlatıyoruz, Kıbrıslı Türk yazarlarla tanışmak istediklerini söylüyorlar, gazeteci olarak bizlerin Kıbrıslı Türk yazarlara selam söylememizi, yazarlarımızı konuk etmek istediklerini söylüyorlar...

Azerbaycan Yazarlar Birliği Genel Sekreteri Ekrem Eyrisli bir öykü yazarı... "Azerbaycan edebiyatı için perestroyka-glasnost bir nefestir" diyor...

Ekrem Eyrisli Nâzım Hikmet'i de tanımış... Şöyle anlatıyor:

"Ben Moskova'da edebiyat enstitüsünde tahsil aldım. Nâzım'ın yaşamının son yıllarını hatırlarım, gelip giderdi. Konuşurduk bazen. Son yıllarında hayatı karamsarlık içindeydi. Tverskov Bulvarı vardı Moskova'da orda çok gezerdi. Nâzım. Biz otururduk oralarda, 5-6 arkadaş, gelir konuşurdu bizimle... Bana bir keresinde, ben Çin musikisini artık anlamaya başladım demişti. Sıkılmıştı, vatanını çok özölüyordu, son yıllarda vatan hasretiyle yanıp tutuşuyordu. Nostalji... Nostalji içinde yaşıyordu son yıllarda.

"Türk yazarlarından Aziz Nesin'i yakından tanırım, Türkiye'ye gittim, Çatalca'daki Vakfında kaldım. Çok iyi bir insan Aziz Nesin. Sonra Türkiye'den Mehmet Özgöl çevirmen, onu tanırım, benim yazılarımı çevirdi. Aziz Çalışlar'ı tanırım, çok iyi bir insandır. Moskova'da Yazarlar Birliği Dış İlişkiler Bölümünde Feonova var, o bizim edebiyatlarımızın yakınlaştırılmasında çok büyük rol oynadı..."

Hüseyin Abbaszade, "bu odada tanıştık Nâzım Hikmet'le" diyor, "orda oturmuştu, o koltukta, resim çektirmiştik birlikte... Bize şiirler okudu, Ceviz Ağacı'nı okudu bize. Bir oyunu oynamıştı, yine gelmişti Nâzım, yine görüşmüştük. Nâzım öldükten sonra hayat yoldaşı Münevver hanım gelmişti oğluyla buraya, onunla görüşmüştük... Kızkardeşiyle de görüşmüştük. Nâzım çok yakışıklı, giyimi, üstü-başı, davranışı çok zarif bir kişiydi. On-da bir centilmenlik vardı, nükteliydi, hoşsohbetti. Çok güzel şiir okurdu, aktör gibi, vurgularıyla... Hem görünüşünde, hem konuşmasında bir zerafet vardı, hemen göze çarpardı.

"İnsanlarla hemen yakınlaşır, kaynaşırdı. Onunla sohbet etmekten insan yorulmazdı. Nâzım Azerbaycan'a geldiğinde bayram havası yaşanırdı. İnsanlar onu her yerde alkışlarla karşılardı. Onun bir yerde şiir okuması, insanlar için bir bayram olundu. Intourist Otel'de kalırdı, ama dostlarının evinde konuk olurdu. Burada zamanı hep doluydu. İnsanlar onu konuk etmek için yarıştırdı. Gelişleri, gidişleri hep olay olurdu. Bütün yoldaşlarının evinde konuk olurdu. Bir gün bile boş kalmazdı. Bütün vakitleri hep yazılıydı zaten..."

Yazarların Gözüyle Perestroyka...

Ekrem Eyrisli "Rus edebiyatı büyük edebiyat, Azerbaycan edebiyatı bundan etkilenmiştir. Eskiden bir vardı şark düşünce tarzı... Bir de var çağdaş düşünce tarzı. İşte Rus edebiyatının bize verdiği bu çağdaş düşünce tarzı olmuştur" diyor. 20. Kurultayın ardından Azerbaycan edebiyatında da yeniliklere tanık olduğunu anlatıyor. Eyrisli, Azerbaycan edebiyatında, 60'lı yıllar kuşağı bulunduğunu, bu kuşağın Avrupa'da da tanındığını söylüyor.

Eyrisli'nin olsun, Abbaszade'nin olsun, diğer Azerbaycanlı yazarların olsun kitapları Rusça'ya çevriliyor ve tirajları bir milyonu aşıyor ülke çapında!...

Eyrisli şöyle diyor:

"1930'lu yıllarda bazı yazarlar doğru yazmamış, bu da edebiyatı tahrip etmiş. Demek ki bu tür yazarlar daha çok özlere için çalışmışlar, şahsi birşey elde etmek için... Oysa yeni neslin gayesi gerçeği söylemek. Doğruyu yazmak. Ve bunu sanatın anlamlı tarafları çerçevesinde yapmak..."

Hüseyin Abbaszade'ye, herkesi ilgilendiren bir noktaya parmak basıyor:

"Bizim Sovyetler Birliği'nde yazarlar, şairler, ressam, herkes, genci ve yaşlısı, tüm sanatçılar ancak ve ancak barış yanlısı... İkinci Dünya Savaşının acısını yaşamışız biz, savaş istemeyiz, eserlerimiz de böyledir..."

Eyrisli sözlerini sürdürüyor:

"Brejnev döneminde edebiyat çok zarar çekti. Şimdi o vakitler yazılmış ama yayınlanmamış birçok eser ortaya çıkıyor, Rus edebiyatında. O vaktin özünde güzel eserler de basılırdı ama... Aytmatov, Rasputin yine yazardı. Şimdi yeni nesil var, çok meraklı yazarlar var, mesela 20 yaşında, 25 yaşında..."

Hüseyin Abbaszade devam ediyor: "Bundan sonra bu sesler çoğalacak. Perestroyka-glasnost bunu sağlayacak."

Ve Eyrisli ekliyor:

"Azerbaycan edebiyatı için, çokları için bu perestroyka-glasnost denen şey bir nefestir. Bu olmasaydı, ben tasavvur edemiyorum, ne olabilir? Biz olabilir ki tedricen komünistlikten giderdik. Şimdi glasnost-perestroyka burdaki sanatçılar arasında çok güzel karşılandı ama öyleleri de var burda ki bu durgunluk dediğimiz dönemde kazanç, şan elde etmişler, onların bir kısmı gizlendi, yılan gibi."

Hüseyin Abbaszade konuşuyor:

"Perestroyka-glastnost, yetenek talep ediyor, cesaret talep ediyor. Kimin yeteneği var, kimin cesareti var, ortaya çıksın, düşündüğünü desin... Sanatın özünü kurban eylemesin..."

**Azeri roman yazarı
Hüseyin Abbaszade...**

Abbaszade "perestroyka yetenek talep ediyor, cesaret talep ediyor... Kim ki cesareti var ortaya çıksın, düşündüğünü desin... Sanatın özünü kurban eylemesin" diyor.

Abbaszade de, Eyrisli de parti üyesi. Abbaszade henüz İkinci Dünya Savaşı'na katıldığı yıllarda partiye üye olduğunu anlatıyor. İkinci Dünya Savaşı'na topçu olarak katılmış, çarpışmış, Berlin yakınlarında, 11 Nisan 1945'te yaralanmış, bundan sonra savaş

anılarını, savaşa ilişkin toparladığı gözlemleri kitaplarında aktarmış. Abbaszade, Reagan-Gorbaçov arasında imzalanan orta ve kısa menzilli füze anlaşmasına çok sevindiğini söylüyor, şöyle diyor:

“Benim üç torunum var, ikisi oğlumdan, biri kızımдан. Ben onları çok seviyorum. Ben isterim ki onlar hiç savaş görmesin. Şüphesiz ki atom savaşı, dünyanın son savaşı olacak. Kimse bunu istemez...”

Batılı teorisyenlerin bir iddiası var; partili olmak sanatçıların özgün yaratıcılığını kısıtlar diye savlar ortaya atıyorlar. Azerbaycanlı yazarlar bu konuda ne düşünüyor?

Abbaszade şöyle diyor:

“Partili olmak bizim yaratıcılığımıza hiçbir mania çıkarmaz. Picasso var, Aragon var, Nâzım var, çok örnekleri var bunun... Komünist ne demektir? Komünist insan lazım temiz olsun, düz olsun, barış taraftarı olsun, temiz yaşasın, vicdanlı olsun... Bir beraberlik, kardeşlik, bir güç demek komünist... Parti senin ufkunu daraltmıyor, seni kısıtlamıyor ki... Nâzım Hikmet komünistti, en çok Türk halkını severdi, vatanını severdi, düz yazardı, temiz yazardı. Elbet şimdi daha fazla imkan var, çünkü yüreğinde ne var, açıktan diyorsun...”

Sohbetimiz uzadıkça uzuyor, hepsini burda aktarmak mümkün değil.. Oysa vakit geldi artık, Bakû'ye hoşçakal demek gerek.

Belki birgün Kıbrıslı Türk yazarların da buraya geleceğini umarak, geldiğimiz gibi kırmızı karanfillerle, günlere sığmayan anılarla, sıcak dostluklarla ayrılıyor buradan... Dünya çok küçük, kimbilir, belki yine, belki yine diyerek, Rüzgarlı Kent Bakû'yü yüreğimizde götürüyoruz... Kaç bahar, kaç sonbahar geçecek, Nâzım'ın yüreğinde taşıdığı bu kent, kimbilir daha kaç kişiye kucak açacak... Bakû'yle Lefkoşa arasında bir köprü kurduk, belki bu köprüden başkaları da geçecek...

Yıllar yılı biz Batılılar kafamızda bir “demirperde” yaratmış ve bu perdenin ötesine bir dizi sosyalist ülkeyi hapsetmiştik. Şimdi aynı bizler yaratmış olduğumuz bu “demirperdenin” ötesini merak ediyor, orada nelerin olup bittiğini anlamaya can atıyoruz.

Haksız da değildik hani. 70 yıldan sonra Sovyetler Birliği'ndeki derin sessizlik ve “herşey o kadar mükemmel ki” imajı yıkılıyor ve bir “şok” olayı yaşanıyordu. Günişiğine çıkan sorunlar, eleştiriler, özeleştiriler, ihtiyatlı yaklaşımlar, kuşkular, güvensizlikler...

Uluslararası sorunların çözümünde belirleyici bir rol oynayan bir ülkenin ekonomik ve manevi yaşamında bir dizi değişiklikler olacak da biz Batılılar buna kayıtsız mı kalacaktık?

Gerçekten de sınırlı enformasyon olanakları karşısında başta Sovyetler Birliği'nde olmak üzere bir dizi sosyalist ülkedeki tarihsel boyutlarda seyreden bir dizi gelişme tüm dünyanın dikkat merkezinde toplandı. “Perestroyka” ve “glasnost” sözcükleri çerçevesinde görülen bu yeni politika kapitalizmle sosyalizm arasındaki büyük, tarihsel yarışta nasıl bir rol alacaktı? Acaba Batılı propaganda uzmanlarının sürekli vurguladıkları gibi marksizm iflas mı etmişti? Acaba SSCB'deki bu yenilikler kapitalizme dönüş niteliği mi taşıyordu? Acaba olup bitenler gelip geçici bir nitelik mi taşıyordu?

İşte, bu ve benzeri bir dizi sorunun yanısıra sürekli enjekte edilen kötümser ve kuşkucu yorumlar da bizde Sovyetler Birliği'nde nelerin olup bittiği konusunda derin bir merak uyandırdı.

Gerçekte, APN'nin konuğu olarak Sovyetler Birliği'ne giderken bir yandan bilgilenme yetersizliği içindeydik öbür yandan da Batılı anti-sosyalist propagandanın etkisi altındaydık.

Çok yönlü sorular ve kuşkularla dolu olarak SSCB'ye ayak bastığımızda beynimizi kemiren soru şuydu: Perestrojka, glasnost... Neden ve nasıl?...

Sovyetler Birliği halklarının yaşamına girdiğimiz ve onları düşünceleri, alışkanlıkları, umutları, umutsuzlukları ve sorunlarıyla tanımaya çalıştığımız 15 günlük zaman dilimi içerisinde "neden ve nasıl" sorularına yanıt aradık. Sorularımıza verilen yanıtları hiç yorumsuz aktarmaya çalıştık. Yine de bunlarla yetinme kolaylığına gitmek istemedik ve gördüklerimizi, yaşadıklarımızı ve hissettiklerimizi bir de akıl terazimizde değerlendirmeye çalıştık.

Neden?

Bizim daha önceki ziyaretlerimizi hesaba katmazsak, son onbeş gün süreyle gördüklerimizin, yaşadıklarımızın ve hissettiklerimizin pek çoğuna Sovyetler Birliği halkları belki de 1917 Ekim Devrim'inden beri yabancı değildi.

Evet, 1917 Ekim'inde insanın insanı sömürmesine son verilmiş, "Halklar Hapishanesi" diye adlandırılan Çarlık Rusyası'nun tutsak halkları özgürlüğüne kavuşturulmuş ve dünyada ilk kez sömürüye dayanmayan bir toplum düzeni kurulmuştu.

Sosyalizmin 1917 Ekim Devriminden itibaren SSCB'de katettiği yol, onun ekonomik, sosyal ve kültürel kazanımları, daha doğrusu onun tarihsel üstünlükleri belki de milyonlarca kez kitaplarda, radyo yayınlarında, kürsülerde dile getirilmiş, spor alanlarında, kültürel etkinliklerde ve uzay çalışmalarında kanıtlanmıştır.

Gerçekten de 70 küsur yılın gözlemi, tüm uluslararası yaşamın, çağımızın tüm toplumsal gelişmelerinin, zafere ulaşan bu ilk sosyalist devrimin ve ilk işçi-köylü devletinin kazanımlarının derin ve çözümleyici etkisi altında kaldığını ortaya koymaktadır.

1917 Ekim Devrimi dünyayı sarsan, tarihsel bir çağı başlatan bir olaydı. Dünya tarihinde köklü bir dönüşümü simgeliyordu.

Ne var ki, devrimin gerçekleştiği koşullar son derece ağırdı. İşçi ve köylüler yani ülke nüfusunun ezici çoğunluğunu oluşturan sınıf ve katmanlar çarlık hükümetinin ağır baskı ve sömürsü altında, politik haklardan yoksundu. Çarlık Rusyasında çifte ezgi gören başka halklar da vardı. Onlar bir yandan kendi yerel sömürücülerinin öbür yandan Rus pomeşçiklerinin ve kapitalistlerin sömürü ve ezgi kısıkağı içindeydiler. Çarlık hükümeti bu ulusları birbirine karşı kışkırtıyor, aralarında ulusal düşmanlık tohumları ekerek onları boyunduruk altında tutuyordu.

Uzatmadan söyleyelim, 1917 Ekim Devrimi gerçekleştiğinde sosyalist devlet, koskoca bir ülkede çok çeşitli ve çok zorlu sorunlarla karşı karşıyaydı. “Dünya kapitalist zincirini kıran” bu ülke, kapitalizmin tam bir kuşatması altındaydı. O kadar ki koşullar, Batılı çevreleri “bu devlet her saat yıkılabilir. Bir ay bile yaşayamaz” şeklinde kehanette bulunduracak ya da yüreklendirecek kadar ağır ve zorluydu.

Bu zor koşullar, 1917 Ekim Devrimiyle kurulan ilk işçi köylü devletini doğal olarak ve en başta kendi bünyesi içinde yeni toplumu kurma göreviyle karşı karşıya bırakıyordu. Reel sosyalizmi kurmak ve güçlendirmek başta gelen hedefti.

Ancak bunu söylerken Lenin'in “Bizim devrimimizin bazı temel özellikleri yerel, ya da ulusal olmayan, sadece Rusya'ya özgü olmayan, uluslararası özelliklerdir” şeklindeki sözlerini atlamış olmuyoruz. Çünkü Lenin, ölümüne dek bir başka ülkede ya da kıtada –örneğin Avrupa'da– devrim olacağından umudunu kesmediği gibi Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın işçi sınıfları ve ezilen halklarının ilerleme yolunu açtı, onlara daha iyi bir gelecek için mücadele ilhamı vermekten geri durmadı.

Yine de temel sorun Sovyetler Birliği'ne yönelik hedeflerin gerçekleştirilmesi idi.

Sosyalizm, daha önce hiçbir ülkenin geçmediği bu yolda ilerlerken ne yapmalıydı? Dünyadaki diğer ülkelere üstünlüğünü nasıl kanıtlamalıydı? Örnek olabilecek, esin kaynağı sayılabilecek ekonomik-politik kültürel vb. politikalar neler olmalıydı?

Elde sadece teori vardı.

Buna göre Rusya'da sosyalizmin kuruculuğu için gerekli olan herşey vardı. Üstelik yeter derecede vardı. Partinin temel görevi ise ağır sanayi başta olmak üzere tüm sanayiye çalışır hale getirip geliştirmek, ülkenin teknik-ekonomik geriliğini ortadan kaldırmak, SSCB'yi dünyanın en gelişmiş ülkeleri düzeyine yükseltmekti. Bu amaçla, tüm ülke sanayileştirilip elektrikleştirilmeli ve emek üretkenliği artırılmalıydı.

Yeni Ekonomik Politika (NEP) SSCB'de sosyalist kuruculuğun izleyeceği en doğru yoldu. Üretimi artırma, sanayiye çalışır hale getirme, teknik-ekonomik geriliği ortadan kaldırma ve üretici güçlerin gelişme düzeyiyle üretim ilişkilerini sosyalist ilkeler çerçevesinde düzenleyerek dünyaya örnek olma...

Ancak NEP'in mimarı Lenin'in ölümünden sonra onun çizdiği yoldan ne denli yüründü?

Ya da şöyle söyleyelim: Üretici güçler gelişirken teknik gerilik giderilebildi mi?

Sömürü kaldırılır, ekonomik eşitlik sağlanırken politik eşitlik sağlanabildi mi?

Bugünkü duruma baktığımızda hataların ve eksikliklerin kaynağını Lenin'in ölümünden sonra NEP'ten uzaklaşmada görüyoruz. Bu politikadan uzaklaşılmanın olsaydı bugün perestroika ve glasnost süreci yaşanacak mıydı? Buna gereksinim duyulacak mıydı? Belki hayır, belki bu kadar sancılı olmayacaktı.

Bu noktada ister istemez Stalin'le karşı karşıya geliyoruz. Stalin'in NEP'ten ayrıldığı noktalar nelerdi? Hangi koşullarda ve niçin?

Lenin 1918'de yazdığı "*Sovyet Devriminin Önünde Duran Görevler*" adlı broşüründe belirttiği sosyalist ekonomi modelini daha sonra NEP'te zenginleştirirken bu modelin temel noktalarını şöyle açıklıyordu: "Halk ekonomisinin düzeltilmesine köy eko-

nomisinden başlanmalıdır. Çünkü o, sanayi merkezlerinin tahıl ve hammadde ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Köy ekonomisi yoluna konmazsa ne sanayi kalkındırılabilir ne de ağır sanayiye geliştirmek için gerekli sermaye sağlanabilir. Ülkemizde küçük çiftçilik çoğunluktadır. İşçi sınıfı milyonlarca köylünün arasına girmeli, onları eğitmeli ve sosyalizm kuruculuğuna çekmelidir. Bu iş ancak yeni ekonomi politikasının yardımıyla yapılabilir.”

Lenin, ekonominin düzeltilmesi ve sosyalizm kuruculuğuna geçilmesi için bir sıra geçici önlemler hazırladı. Bunlar arasında özel ticaretin genişletilmesi de vardı. Lenin, partiye ticareti daha iyi örgütlendirme ve kooperatifleri kurma görevi verirken kapitalistlerden daha ucuz ve daha kaliteli mal üretilmesi gerektiğine işaret ediyordu. Lenin bu noktada, “Ancak o zaman köylüler daha fazla tahıl üretimiyle ilgileneceklerdir. Bu da tüm ekonominin düzeltilip geliştirilmesi işlerini hızlandıracaktır,” diyordu.

Ayrıntıya daha fazla girmeden şunu belirtmek mümkündür: NEP, ekonomide aşırı merkeziyetçiliğe karşı bir adımdı. Gerçi parti yalnızca politikada değil, devlet yönetiminde, toplumsal ve ekonomik yaşamda da görev alacaktı ama onun denetim, gözetim ve yönlendirmesiyle köylüler kooperatiflerde kişisel çıkarlarıyla devletin ve tüm toplumun genel çıkarlarını birleştirip kaynaştıracaklardı.

Oysa, Lenin'in ölümünden sonra Stalin NEP'in çizdiği yoldan ayrılarak ekonomide merkeziyetçiliği egemen kıldı. Hatta daha da ileri giderek devletin, düşünsel yaşamın yönetimini de tek merkeze bağladı. O dönemde partinin de bu yapılanmaya uygun olarak örgütlenmiş olması her alanda aşırı bir merkeziyetçiliğe yol açtı.

1917 Ekim Devrimi sonrasında ağır koşulları üretimi artırmaya yönelik bir ekonomi politikasının izlenmesini zorunlu kılabilir-di. Ancak Stalin'in bir “kalkınma modeli” olarak üretimi artırmayı amaç edinmesi ve sosyalizmin işçi sınıfı için bir hedef olmaktan çıkarılması üretici güçlerin politik eşitliğini sağlayamadığı gibi bizzat Stalin'in yürüttüğü kıyım sosyalizmin hedeflerinden iyice uzaklaşmaya yol açtı.

Artık herşey tek merkezden yönetiliyordu. Herşey merkezde düşünülüp planlanıyor ve emir-komuta zinciri yöntemiyle işler yürütülüyordu. Tüm gücü ve yetkiyi elinde toplayan merkez emir veriyordu, fabrikalarda, atölyelerde, kolхозlarda ve solхозlarda işçiler-köylüler emrin gereğini yerine getiriyorlardı. Bir köprü ya da bir fabrika mı inşa edilecekti? Merkez bunu planlıyor, şu kadar tuğla, şu kadar işçi ve şu kadar saat/gün diyordu. O miktarda tuğla ile o miktarda işçi kendilerine tanınan zaman dilimi içinde görevi yerine getiriyordu: Tamamıyla yukarıdan gelen emirlerle yönetilen bir ekonomik mekanizma!

Örneğin karşımıza sıkça şu örnek çıkıyordu: Ayakkabı üretiminde bir hedef saptanmıştı. Hedeflenen üretim kapasitesine belirlenen zaman dilimi içinde ulaşılmıştı. Ama modası geçmiş ayakkabılardı bunlar. Tüketici tarafından beğenilmiyor ve depolarda çürümeğe terk ediliyordu. Giyim... Aynı sorun. Fabrikalardan ve atölyelerden çıkan giysilerin fazlası alıcı bulamıyordu.

Konut yapımı mı? Batılı kapitalist ülkelerde olduğu gibi kimse evsiz barksız değil, sokakta yatıp kalkan kimse yok. Ama konut yapımı için yapılan harcamalar geçmiş yıllara kıyasla hayli azaltılmış. Üstelik Sovyet yurttaşı daha geniş, daha modern, daha kullanışlı konut ihtiyacında. Geçmiş bir tarihte merkezden "konutlar şöyle şöyle olmalı" denmiş. Şimdi bunu kim eleştirecek, çok uzun yıllar önce alınmış bir kararın değişmesini kim isteyecek?

Yöneticiyse yöneticiliğini bilmeli, emirleri uygulamalıydı! Eleştirmek, görüş belirtmek, yeni alternatifler sunmak iyi yöneticilikle, hele hele parti üyeliği ile bağdaşmıyordu!

Gıda maddeleri üretimi ve kalitesi? Açlık yoktu, bu doğru. Ama tarımsal ürün nüfus artışına paralel gitmiyorsa? Sonra gıda maddelerinde büyük oranda kalitesizlik egemen. Oysa Sovyetler Birliği'ndeki insanlar daha iyi beslenmek ve gereksinimlerini hiçbir sıkıntıya katlanmadan gidermek istemezler mi?

Genç sendikacı Andrey anlatıyordu... Otomobil üreten bir fabrikada teknik bir ekip daha seri ve emek verimliliğini artıracak bir proje geliştirmiş. Bunu fabrika müdürüne benimsetmek için aylarca uğraş vermiş. Fabrika müdürü mevcut sistemde yenilenmelere yol açacak ancak bunun yapılması halinde daha seri ve

emek verimliliğini önemli ölçüde artıracak bu projeye önce kuşku sonra öfke ile yaklaşmış. Arada aylar geçmiş. Teknik ekip sonunda fabrika müdürünü projenin avantajları konusunda ikna etmeyi başarmış. Ne var ki fabrika müdürünün bu kez daha üst makamları yani merkezi planlamayı yönetenleri ikna etmesi gerekiyordu. Bu ise belki SSCB'de en zor ya da en geç gerçekleştirilebilen bir şeydi. Çünkü merkezi planlama, o fabrikada yılda kaç adet otomobil üretileceğini, kaç galon ve hangi renklerde boyanın kullanılacağını, kaç tane işçinin kaç saat çalıştırılacağını inceden inceye planlamıştı! Uzun süren toplantılar bunun için yapılmış, kararlar bunun için alınmıştı. Şimdi planları değiştirmek, alınan kararları çiğnemek mümkün müydü?

Acaba yeni proje seri üretimi sağlayacak, emek verimliliğini artıracak mıydı?

Kuşkusuz bunun için de uzun ve ciddi ve belki de sıkıcı toplantılar yapmak gerekecekti...

Bu ve benzeri örnekleri daha da artırmak mümkündür.

Örneğin sohbetlerimiz sırasında bir Sovyet aydını, kültür konularına derin ilgi duyduğu halde son 6-7 yıldır tiyatrolardan uzak kaldığını söylüyor. Oysa bizim bildiğimiz Sovyet tiyatrosunun, Sovyetler Birliği halklarının yaşamında büyük bir yeri vardı. Stanislavski, Nemiroviç-Dançenko, Vahtangov'lardan devralınan miras daha uzun yıllar Sovyetler Birliği halklarına yetecekti. "Sanat Tiyatrosu", "Mali Tiyatrosu", "Puşkin Drama Tiyatrosu" Leningrad'taki "Aleksandrinski Tiyatrosu", "Bolşoy Dram Tiyatrosu", "Mayakovski Tiyatrosu" gibi tiyatroların başarılı oyunları pekçok Batılı kültür-sanat dergilerine bile konu olmuştu. Yine gezip gördüğümüz yerlerde, Kiev'den, Tallinn'den Orjonikidze'ye, Moskova'dan Leningrad'a Bakû'ye kadar pekçok özerk cumhuriyette farklı dillerde sahneye konulmuş, farklı ulusal özellikler taşıyan oyunlar vardır. Daha açıkçası, Sovyetler Birliği'nde beşyüzün üstünde profesyonel tiyatro, bir o kadar halk tiyatrosu (ki bunlar amatörce çalışıyorlar), belediye tiyatroları vardır. Bir de bunların her yıl düzenlediği gösterileri düşünün!

Ama Sovyet aydını dostumuz tiyatro olayından soğumuş son 6-7 yıldır. "Oyunlar" diyor, "ama hepsi değil, bir Sovyet yurttaşı,

bir aydın ve bir sanatsever olarak artık bana hitap etmiyor. Tiyatronun işlevine ve günümüz gerçeklerine uygun olmayan oyunlar sahnelenmekte. Sıkıcı, gerçeklerden uzaktır seçilen oyunlar. San'ki halka değil de bir avuç bürokratin gönlünü hoş edebilmek için yazılıp sahnelenmiş”.

Sovyet aydını, olayın sadece tiyatroseverleri ilgilendirmediğini de söylüyor. Yukarılardan bir yerlerden “şu oyunun oynanmasını tavsiye ederim” şeklinde gönderilen bir mektubun tiyatro yönetmeni ve oyuncular üzerinde yarattığı bozulmayı, yıkımı da anlatmaya çalışıyordu. Pek çok yönetici ve oyuncu, oyunun tutmayacağını bile bile salondaki boş koltuklara oynuyorlardı. Bu ise onlar üzerinde moral çöküntü yaratıyordu. Bu koşullarda gerek tiyatro yönetmenlerinin gerekse oyuncuların mesleklerini nasıl sürdürdüklerini hayal etmek bile güç.

Ya devletin tiyatrolara sağladığı maddi destek? Oyun kusursuz sahnelensin diye harcanan paralar!

Sadece tiyatro olayında değil, diğer kültür-sanat olaylarında da benzer bir durum göze çarpıyor...

Örneğin, Sovyet sinemasında da hissedilir bir sıkıntı yaşanmakta. Gerçi Sovyetler Birliği'nde kültür düzeyi gerçekten yüksek bir film endüstrisi yok değil. 1917 Ekim Devrimi'nden hemen sonra Lenin'in film endüstrisini devletleştiren karara imzasını atmasıyla bu sanat dalına ilgi gösterilmeye başlanmış. Nitekim daha 1925 yılında Sovyet ve dünya sinemalarına Potemkin Zırhlısı gibi dev bir de yapıt kazandırılmış. Ayzenştayn'ın Potemkin Zırhlısı'ndan bu yana yüzlerce Sovyet filmi uluslararası film festivallerinde ödüller almış, çok geniş izleyici kitlelerinin beğenisini kazanmış... Ne var ki, gerek SSCB'de bulunduğumuz sıralarda gerekse Kıbrıs televizyonlarından zaman zaman izlediğimiz Sovyet filmlerinden, Sovyet aydınlarının Sovyet sinemasına yeni bir anlayış, yeni bir ruh getirilmesi gerektiği yönündeki yaklaşımlarına katılmamak elde değil.

Edebiyat alanında ise bırakınız Dostoyevski, Tolstoy gibi dünyaca ünlü yazarların olmamasını, İlya Ehrenburg'tan sonra acaba Cengiz Aytmatov'la birlikte adını sayabileceğimiz kaç tane yasaksız Sovyet yazarı var?

Bu çarpıcı örnekler, temeli Stalin döneminde atılan bir yönetim mekanizmasının ya da anlayışının sonuçları olsa gerek... Yani, aşırı merkezîyetçilik bunu öngörüyordu. Mademki üretimin artırılması temel hedefti, öyleyse tüm kaynaklar ve yatırımlar üretim alanlarına yatırılmalıydı. Merkez karar alacak ve işçiler-köylüler bunu uygulayacaktı.

Merkez karar alacak, tiyatro sanatçıları merkezin öngördüğü oyunu oynayacaktı.

Merkez karar alacak, yazarlar konusu belirlenen romanlar yazacaklardı. Merkez karar alacak, sinema yönetmenleri merkezin istediği şekilde filmler çevireceklerdi.

Hiçbir konuda fabrikadaki yöneticinin ve işçinin, kolhozdaki çiftçinin inisiyatifi yok gibiydi. Onlar planlara göre hareket etmekle yükümlüydüler. Böylesi bir uygulama ise, açıktır ki, sosyalist toplumsal ilişkilerin zayıflamasına yol açıyordu.

Yönetici ya da işçi, kolhozda çiftçi, kendisine emanet edilen kamu mülkiyetini kendi malı gibi görmüyordu. Gerek işi, gerekse ücreti ile işletme faaliyetlerinin sonuçları arasında bir bağ yoktu. İşletme kâr mı edecek, zarar mı? İşletme yöneticisi iyi yönetmiyor mu? Üretilenler kalitesiz mi? Kalitesiz olduğu için alıcı bulamıyor mu? Bundan dolayı işletme zarar mı ediyor? Kendisi için çalışmadıktan sonra bunun ne önemi var?

Gerçekte aşırı merkezîyetçilik ilk yıllarda başarılı olmadı değil. Çünkü yatırımlar ve diğer kaynaklar çoğunlukla ve öncelikle üretim alanlarına kaydırılıyordu. Plan ve programların hedefi yok olanı var etmek, olanı ise daha fazla artırmaktı. Dev barajların, fabrikaların, lokomotiflerin, kamyon, traktör üretiminin, yolların, köprülerin, uçak sanayiinin, kimya sanayiinin kısa sürede kurulması bunun bir kanıtıdır. Başarı o denli yüksekti ki başka ülkelerin daha uzun vadede gerçekleştirdikleri hedeflere Sovyetler Birliği daha kısa zaman dilimi içerisinde ulaşıyordu.

Kısa sürede batılı kapitalist ülkelerde ne varsa SSCB'de de kuruldu.

Yukarıdan emir veriliyordu ve emir yerine getiriliyordu. Ne var ki hedef üretim olduğu için örneğin kalite sorunu gözardı edildi.

Fabrikalarda, kolhozlarda atıl potansiyel mi vardı, dikkate alınmadı.

Fabrika ya da kolhoz yöneticisi iyi yönetemiyor muydu, önemsenmedi.

Önemli olan itiraz etmeden, yukardan verilen emirlerin harfiyen yerine getirmesiydi.

Hedef üretim olduğu için yaşam standartlarının iyileştirilmesine de önem verilmedi.

İşte, tüm alanlarda, politik-ekonomik-kültürel alanlarda görülen "geri kalmışlık" Stalin döneminde başlamış bir takım eğilimlerden kaynaklanıyordu.

Başka türlü söylersek, 1917 Ekim Devrimi'yle yaşama geçirilen kimi ilkeler daha sonraları bu sistemin özüne yabancı gelecek şekillerde varlığını sürdürmüştü ve yeni toplum düzeninin üstünlükleri ortaya çıkarken ekonomik, politik ve diğer pratik çalışmalarda birtakım ihmaller, birtakım hatalar kendini göstermiştir.

Kimi yöneticiler ülkelerinin sosyal-ekonomik ve tinsel sorunlarını çözerken hata yaptılar, kimileri sorunları çözmede çekingengen davrandı, kimileri alınan kararları izlemede pasif kaldılar.

Tüm bunlar ekonomide bir durgunluk yaratırken toplumun sosyal, politik, ideolojik ve kültürel alanlarını da olumsuz yönde etkiledi.

Bugün gerçekten Sovyetler Birliği'nin dev bir ekonomik ve bilimsel potansiyeli vardır. Zengin hammadde kaynakları, uzman kadroları, özverili ve coşkulu işçileri, sendikacıları, akademisyenleri, sanat ve kültür adamları, sporcuları, diplomatları vardır.

Yine de bugün çağımızın taleplerine ve ülke insanlarının gereksinimlerine karşılık verecek bir üretim potansiyelinden ya da ekonomik yeterlilikten söz etmek mümkün değildir. Uzay araçları atmosferde dolaşıyor, başka gezegenleri keşfe çıkıyor ama bir Sovyet yurttaşı uzun bir kuyrukta saatlerce beklemeyi göze almadan bir lokantada bir bardak içki içip yemek yiyemiyor.

Bir de, teknik açıdan ömrünü tamamlamış ve daha ileri tekniklere gereksinim duyan üretim araçlarından, kalitesiz tüketim maddelerinden ve benzeri ürünlerden söz edebiliriz.

Tüm bunları, SSCB'de bugün bozuk olduğu söylenen herşeyin temelinde görülen Stalin'e yükler, onu sorumlu tutarsak acaba doğru yapar mıyız?

Evet, Stalin "proletarya diktatörlüğünü" kendi diktatörlüğü olarak anladı, çok sayıda insanı acımasızca katletti. Teoriyi çarpıttı, dahası pratik düzeydeki uygulamaları gelenekleştirdi. Parti tarihini kendine göre yazdırdı. Etnik sorunları çözmede yetersiz kaldı, Nazilerle işbirliği yapan kimi sosyalizm düşmanlarını ileri sürerek tüm halkı cezalandırdı, sürgüne gönderdi. Kendini putlaştırdı.

Ne var ki, en başta, Stalin'i "sosyalizme en büyük kötülüğü yapan adam" diyerek eleştiren Hruşçov'dan itibaren diğer Sovyet liderleri ve parti nasıl oluyor da ekonomik sistemdeki aksaklıkları görememişler? Uzun kuyruklarda saatlerce bekleyen yurttaşlar nasıl oluyor da gözlerine batmamış? TV'de savaş filmlerinden başka film seyredemezken bundan nasıl oluyor da bıkkınlık duymamışlar? Demokrasi, çeşitlik, adalet, özgürlük gibi yüce ülkülerde "gerilik" varken bunu gidermek için niye önlem almamışlar? Parti 20. Kongresinde Stalin lanetlenirken onu mirasıyla birlikte niye gömmemişler?

Bu gibi sorunları daha da uzatmak mümkün. Ancak hemen belirtmemiz gerekir ki Stalin ve dönemini aklamaya çalışmak gibi ne bir niyetimiz var ne de böyle bir şeyin yapılması halinde sempati duyarız.

Belirtmek istediğimiz, Stalin döneminde beliren olumsuzlukların kutsal bir miras gibi elden ele taşındığı ve Gorbaçov'a kadar getirildiğidir.

Şöyle geriye dönüp baktığımız zaman –tümüyle inkarcı olmamakla birlikte– Hruşçov'dan, Brejnev'den, Çernenko'dan Andropov'dan akılda kalan neler var diye sormamak elde değil. Gerçi, kapitalist sisteme kıyasla sosyalizmin pek çok üstünlüğünü korumaları ve dış politikada barış içinde yanyana yaşama ilkesini sürdürmeleri karşısında bu liderlere değer vermemek büyük haksızlık olur. Ancak sosyalizmin kendini yenileme ve geliştirme yo-

lu önünde sayısız sorun vardı ve bu liderler bu yolun önündeki sorunları aşip marksizmin önerdiği dünyanın hedeflerini daha somut bir biçimde gözler önüne serememişlerdir.

Sorunlar gizlenmiş ve biriktirilmiştir.

Biz neyi gözlemledik?

Sosyalist ülkelere yaptığımız çeşitli gezilerde hemen hepsinde gözlediğimiz bir nokta vardır: İnsanlar, özellikle gençlerin küçümsenemeyecek bir bölümü nelere sahip olduklarının yeterince bilincinde değiller. Batının büyüüne kapılmış pekçok genç tanıdık. Ülkelerinde işsizliğin varolmadığını unutarak Batıdaki milyonlarca işsiz ve yoksul insanı görmezden gelerek bize Batı'da televizyon kameralarını iten hademelerin binlerce sterlin maaş aldığını, bunun şahane birşey olduğunu anlatıyorlardı.

Sovyetler Birliği'nde genç avukat Andrea'ya hayat pahalılığının ne olduğunu, fiyatların gecedен sabaha nasıl değiştiğini kavratmakta zorluk çektiğimizi hatırlıyoruz. Varsa Batı, yoksa Batı...

Estonya ziyaretimiz sırasında bizimle bir televizyon programı yapan genç politik yorumcu Aarne "madem ki ben dış olaylarda politik yorumcuyum, yorum yaptığım ülkeleri gidip gözlerimle görmeliyim. Oysa bu hiç de kolay değil" diyerek acı acı yakınıyordu. Onun da mutsuzluğu dış seyahatlere çıkamaması!

Çok daha çarpıcı örneklerle de karşılaştık. Ancak onları istisna kabul ettiğimizden burada aktarmayı uygun görmedik.

Demek ki, Büyük Ekim Devrimi'nin utkusu ve sosyalizmin kurulması herşeyden önce emekçi insanları sömürü ve ezgiden kurtarmış, onları özgür yapmıştır. Onlara gelecek endişesi olmayan, insana yaraşır yaşam koşulları vermiştir. Öyle olmasına karşın özellikle genç kuşaklar nelere sahip olduklarını yeterince kavrayamıyorlar. Neden?

Öte yanda, çok sayıda insan tanıdık ki gerek barış gerekse savaş koşullarında sınıfsız toplum ideallerine sadakatla bağlı kalmış, bunu günümüze dek taşımıştır. Savaş koşullarında cesaret ve kahramanlık gösteren, barış koşullarında ise atılgan, yenilikçi, iyimser ve duygulu olan Azeri dostumuzun Mezahir'i nasıl anmayız?

Evet, bir çelişkiyi gözlemledik. Bir yandan sosyalist yaşam biçiminin norm ve ilkesine, sınıfsız toplum ideallerine bağlılıktan kaynaklanan derin bir inanca sahip, moral gücü yüksek insanlar, öbür yandan da inançsız, sahip olduklarının değerini kavrayamayan, onların ne pahasına elde edildiğini bilmezlikten gelen insanlar!

Öyle sanıyoruz ki bu ikinci sınıflandırmaya giren insanlar –ki gençler çoğunluktadır– partinin yeni insanı oluşturma sorunundaki yetersizliğini göstermektedir.

Acaba diyoruz parti, somut tarihsel durum ve koşullara uygun ideolojik–eğitimsel çalışmayı daha uygun yöntem ve araçlarla yapmış olsaydı karşımıza yine tinsel ve moral gücü bakımdan zayıf insanlar çıkar mıydı?

Kuşkusuz şunu da teslim etmek zorundayız ki yeni insanın eğitimi sorunu geniş kapsamlı, karmaşık ve güçtür. Sorun, 5–10 kişiyi bir masa etrafına toplayıp “marksizmin, leninizmin ilkelere”ni anlatmak gibi birşey değil, tüm toplum üyelerinin tinsel, fiziksel, moral, ideolojik – politik, ahlaksal açılardan eğitilip uyumlu gelişmesini sağlamaktır.

Sanıyoruz bu sorun aşılmış değil. Üstelik parti üst kademele-
rindekilerin sahip oldukları avantajlar, ayrıcalık, inisiyatifler pek-
çok toplum katmanında, özellikle yüksek bilinç düzeyine sahip
olmayan kesimlerinde tedirginlik yarattı. Bu, kimi insanda sosyal
pasiflik şeklinde kendini gösterdi. Her yönüyle gelişemeyen, nite-
liklerini ortaya koyamayan ve yükselmesi için yolları tıkalı olan
insanlar sosyalizme olan inancını yitirdi. Bu aynı zamanda partiye
prestij kaybettirdi. Sevindiricidir ki Gorbacov bizim Sovyetler Bir-
liği'nde her bulunuşumuzda gözlemlediğimiz bu eksikliği ve bu-
nun yol açtığı sosyal yarayı Ocak 1987'deki konuşmasıyla ortaya
koyma cesareti gösterebilmiştir. Gorbacov şöyle diyordu:

“Son yıllarda ortaya çıkan sosyal yozlaşma unsurları toplu-
mun manevi havasını olumsuz yönde etkilemiş, halkımızın her
zaman sahip olduğu ve gurur duyduğumuz ideolojik inanmışlık,
çalışma azmi ve Sovyet yurtseverliği gibi yüksek manevi değerleri
sinsice yıpratmıştır.

“Bunun kaçınılmaz sonucu olarak, toplum işlerine ilgi azalmış, ahlaksal kayıtsızlık ve kuşkuculuk belirmiş, çalışma alanında manevi teşviklerin rolü azalmıştır. Ne pahasına olursa olsun maddi refah ve zenginleşmeyi yaşamın tek amacı sayanların sayısı, bu arada gençler arasında da artmıştır. Bunların değer tanımaz tutumu giderek daha açık biçimler alır olmuş ve çevrelerindeki insanların bilincini zehirleyerek tüketimcilik dalgasının doğmasına yol açmıştır. Sosyal ahlaktaki yozlaşmanın göstergeleri olarak içki düşkünlüğü artmış, uyuşturucu kullanma yaygınlaşmış, suç işlemeye artmıştır.

“Yasalara karşı saygısızlık, göz boyamacılık ve rüşvetçilik, dalkavukluğun ve yaltaklanmanın teşvik edilmesi olguları, toplumdaki manevi hava üzerinde yıkıcı etkilerde bulunmuştur. İnsanlara, onların yaşama ve çalışma koşullarına, sosyal durumlarına gerçekten özen göstermenin yerini çoğu kez politik flörtler, ödül, ünvan ve primlerin yığınsal olarak dağıtılması almıştı. Her şeyin hoşgörüldüğü bir ortam oluşmuş, titizlik, disiplin, sorumluluk azalmıştı.

“İdeolojik-politik eğitimdeki ciddi yetersizlikler birçok durumda gösterişli girişim ve kampanyalarla, merkezde ve yerel düzeyde sayısız yıldönümü kutlamalarıyla gizleniyordu. Günlük gerçekler dünyasıyla göstermelik esenlik dünyası birbirinden giderek daha da uzaklaşıyordu.”

Bizim gözlemlediğimiz ciddi sosyal ve ahlaksal sorunlarla kültür-edebiyat ve sanat alanındaki “zevksizlik ve ruhsuzluk”, gerek Gorbaçov gerekse diğer parti yöneticileri, aydınlar ve halk kesimleri tarafında sürekli dile getiriliyordu.

Her sabah dostumuz ve çevirmenimiz İvan “Pehlivan”la buluştuğumuzda ondan başta Pravda ve İzvestia olmak üzere diğer bazı gazetelerin bu konularla ilgili haber ve yorumlarını özetlemesini rica ediyorduk. Bu bile bir-iki saatimizi alıyordu. “Moscow News”de okuduğumuz yazılar ve yorumlar ise bizi altüst edecek denli olumsuz olguların sergilenmesiyle doluydu.

Anlıyorduk ki sosyalizmin tüm idealleri henüz tam anlamıyla yaşama geçirilememişti. Sosyalist toplum düzeninin temelleri atılmış, bu temeller üzerinde hayli yol alınmıştı. Başka türlü söy-

lersek, insanlar sömürüden kurtulmuş, yaşamlarını gelecek güvencesi altında kurmuştu. Çalışma ve eşit işe eşit ücret hakkı, kadın-erkek eşitliği, sosyal güvenlik, eğitim, dinlenme hakkı gibi temel insan hakları istisnasız her yerde ve tüm yurttaşlar için vardı ve geçerliydi.

Zaten konuştuklarımızdan kimse tüketim maddelerinin fiyat istikrarından yakınmamıştı. Konut kiralardan da. Sağlık, eğitim hizmetleri ücretsiz. Genç annelere yapılan cömertçe yardımlar da var. Üstelik annelik izni de hayli uzun. Bunlardan kimse yakınmıyor. Gerçi kimileri yaşadıkları toplum üzerine değerlendirmeler yaparken bu olguyu sık sık gözden geçiriyorlar...

Doğaldır. Daha çok ilerlemek, daha çok başarmak, daha çok şeyc sahip olmak istiyorlar.

Çağdaş insanın gereksinimleri

Yalnızca bizim değil, konuya biraz ilgi duyanların dahi rahatlıkla gözlemleyebileceği gibi SSCB'de sosyalizmin gelişmesinde zorluklar var. Çelişkiler ve olumsuzluklar birikmiştir. Ekonomik ve politik alanlarda durgunluk var. İdeolojik çalışmalar yığınların bilincini, emekçilerin politik olgunluk düzeyini yükseltmekte yeterli olamıyor. Toplum yaşamının hemen her alanında emekçilerin yaratıcılık ve girişim atılımları oldukça güçsüz. Toplumsal işlere bireyci bir zihniyetle yaklaşanlar, nemelazımcılar, rüşvetçiler türemiş. Kültür, edebiyat ve sanatta yetkin ürünler çok sık görülüyor.

Bir başka deyişle çok önemli, çok değişik gelişmeler içinde olan dünyamızda ekonomik, politik, bilimsel, teknik ve daha başka alanlarda ortaya yeni çıkan gereksinimlere SSCB yabancı kalmıştır. Dünyamız giderek küçülürken –kitle iletişim araçları aracılığı ile dünyada olup bitenden arunda haberli olunurken– SSCB bunlara karşı kayıtsız kalabilir mi?

Sovyetler Birliği halklarının sahip oldukları değerlerle yetinmeleri mümkün müdür?

Ülkelerini her yıl milyonlarca turist ziyaret ederken, onların da başka ülkeleri ziyaret etmeleri, bunu istemeleri doğal değil midir?

Kısacası, Sovyetler Birliği'nde insanlar, eski bir Sovyet liderinin söylediği gibi "dünyadan el etek çekmiş, çileyi yeğleyen kaçıklar" değildir.

Sovyetler Birliğinde yaşayan insanlar da çağdaşımızdır ve onların da çağdaş insanın sahip olduğu ya da sahip olması gereken herşeye gereksinimleri vardır.

Gorbaçov: Çağın adamı...

Dünya tarihi zaman zaman fırtınalı ve değişik karakterler gösteren olaylara tanık olmuştur. Bu olayların kimileri halkların yazgısını değiştirmiştir. Kimileri halkların yazgısı üzerinde büyük etki yapmıştır. Kimilerinin etkisi uzun yıllar insan yaşamının tüm alanlarına yayılmıştır.

Sovyetler Birliği lideri Mihail Gorbaçov da çağdaş dünyamızda yaşamın hemen her alanında –ekonomi, ideoloji, kültür, bilim, hukuk, uluslararası ilişkiler– etkisini duyuran bir sürece öncülük etmektedir.

Onun öncülüğüyle başlayan süreç çağdaş gelişmenin eğilimini karakterize etmektedir. Marksizmin SSCB'de yeniden sağlam bir politik, ideoloji, ekonomik ve kültürel ilişkiler yapısına kavuşabilmesine hizmet etmektedir. Dahası, onun başlattığı süreç, tüm sistemde çok büyük ideolojik, toplumsal ve politik etki yapmıştır.

Gorbaçov, çağın adamı olarak ortaya çıktı. 21. yüzyılın eşiğinde sadece SSCB açısından değil, yeni politik düşünce açısından da çağdaş, dünyamızın gereksinim duyduğu bir lider olarak ortaya çıktı.

Onun barış, uluslararası ilişkiler ve silahsızlanma alanlarında üst üste yaptığı ataklar...

Dünyamızda nükleer tehdidi geriletmek ve barışı güçlendirme sürecinin dönüşsüz hale getirilmesi için yaptığı geniş, somut ve gerçekçi program önerileri...

Gorbaçov'un, Konstantin Çernenko'dan boşalan yere seçilmesi Sovyet halkları için eşsiz bir fırsat oldu. Çünkü, bugün SSCB'de milyonlarca insanın hissettiğini hisseden, yaşanan olumsuzlukları gören ve mutlaka birşeyler yapılması gerektiğine inanan birilerine gereksinim vardı.

Nitekim Gorbaçov, göreve Sovyet halklarının sosyalist toplumun reel kuruculuğunda elde ettiği reel kazanımlar ve başarılarla gördüğü, hissettiği hataların ve eksikliklerin bir karşılaştırmasını yaparak başladı.

Uluslararası durumun ciddi bir biçimde gerginleştiği, insanlığın nükleer bir felaketin eşiğine getirildiği bir ortamda, bir yandan uluslararası gerginliğin azaltılması, öbür yandan da SSCB'nin çağı yakalaması gerekiyordu.

Gorbaçov'un inandırıcı niteliği ise diğer sosyalist ülkeleri etkilemekte gecikmedi. Nitekim diğer sosyalist ülkeler de SSCB'deki sosyalizmin devrimci yenilenmesi doğrultusundaki gelişmelerden esinlenerek üretim güçlerini ve üretim ilişkilerini, altyapı ve üstyapıyı çokyönlü olarak yeniden değerlendirmeye başladılar.

SSCB'de ne öngörülüyor?

İlk olarak SBKP'nin Nisan 1985'teki Plenum'unda ortaya atılan ve parti 27. Kongresi tarafından onaylanan programın amacı, en kabahatlarıyla, perestroyka ve glasnostla Sovyet toplumunda sosyalizmin ve demokrasinin güçlendirilmesi, her alanda sosyal ilerlemenin hızlandırılması; ekonomi, kültür-sanat-edebiyat alanlarında durgunluğun aşılması, devlet aygıtına kene gibi yapışan bürokrasinin etkisizleştirilmesi, geçmişte yapılan hataların düzeltilmesi, halkın yönetime daha geniş katılımının sağlanması, barışçı dış politikanın daha da ilerletilmesi şeklinde özetlenebilir.

Sovyet lideri Mihail Gorbaçov'un konuyu özetlemesi ise "daha fazla sosyalizm" şeklindedir.

Yine de biz, SSCB'de bulunduğumuz sürece konuştuğumuz tartıştığımız kişilerden elde ettiğimiz noktaları aktaralım.

SSCB'de cesaretle yapılan özeleştiriden sonra neler öngörölüyor?

- Bilimsel-teknik ilerlemenin doruklarına ulaşılması;
- Toplumsal yaşamda kayıtsızlığın, tutuculuğun, bürokratizmin ve vurdumduymazcılığın ortadan kaldırılması;
- Sosyalizmin ahlaki ilkelerinin ve demokratik temellerinin yeniden canlandırılması;
- Kültürün tüm alanlarında verimli diyaloglar ve düşünce alışverişleriyle canlı bir ortam hazırlanması ve ülkenin ve halkın tinsel zenginliğinin yeniden biçimlendirilmesi;
- İdeolojik gevşekliğe son verilmesi;
- Sovyetlerin yönetim ve denetim olanaklarının yasalarda yapılacak değişikliklerle artırılması, buna bağlı olarak parti ve devlet örgütlerinin işlevlerinin net bir biçimde birbirinden ayrılması;
- Ekonominin işletme ve yönetiminde köklü reformların yapılması;
- Yaşam standardının yükseltilmesi; her ailenin kendi konutuna kavuşması, daha iyi beslenmesi, tüketim mallarının kalite ve çeşitliliğinin artırılması, kamu sağlığına daha fazla özen gösterilmesi, sosyal adalet ilkesinin yaşama geçirilmesi;
- Hizmetler sektöründe görülen eksiklik ve hataların giderilmesi;
- Milliyetler arasındaki kardeşlik bağlarının güçlendirilmesi...

Karmaşık bir süreç

1985 Nisan'ında gerçekleşen Plenumda dile getirilen sorunlar ve bu sorunların en yaygın bir şekilde tartışılması SSCB'de çok karmaşık ve zor bir sürecin başladığına işaret etti. Arada geçen zaman içerisinde perestroyka ve glasnost konularında çok tartışmalar oldu, hâlâ da tartışmalar sürüyor. Ekonomik, sosyal ve tinsel yaşamın tüm yönlerinde demokratikleşme gereksinimi sık sık dile getiriliyor.

Gerçekte Sovyet toplumu henüz yolun başındadır. Daha çok tartışması, durgunluk ve buna ilişkin hataları görmesi ve sosyalist ideallerle bağdaşmayan konuları cesaretle temizlemesi gerekmektedir. Başka türlü söylersek Sovyet halkları perestroyka ve glasnostta bir derinlik ve boyut kazandırmasına karşın henüz zorlukları aşamamıştır. Üstelik sancılı olacağı daha ilk günlerde belli olan bu sürecin her atılan adımında, birikimlerden kaynaklanan yeni yeni sorunlar görülüyor.

Örneğin biz Bakû'de Ermeni-Azeri dostluğunun güzel örneklerini gördük. Ne var ki arkamızı dönüp ülkemize vardığımızda Dağlık Karabağ sorunu nedeniyle dostluklarına imrendiğimiz Azerilerle Ermenilerin kıyasıya çatıştığı haberleriyle sarsıldık.

Baltık Cumhuriyetlerinde Halk Cepheleeri kuruldu. Bunlar başlangıçta perestroyka ve glasnost yanlısıydılar. Daha sonra nitelik değiştirdiler, milliyetçi eğilimlerini dile getirmeğe başladılar. Bunların daha da ileri giderek orak-çekiçe Nazilerin gamalı haç'ını aynı bez pankartlarda kullandıklarını gördük.

Estonya'da Ruslara karşı çeşitli yasalar çıkarıldı, yerel seçimlerde oy kullanmasınlar diye Rusların oy hakları ellerinden alındı.

Moldavia'da ana dil olarak Rusçanın kaldırılması istendi. Bu doğrultuda yapılan gösterilere Baltık ülkelerinden ve etnik sorunları olan cumhuriyetlerden temsilciler çağrıldı, onlara konuşma fırsatı verildi.

Son olarak Dağlık Karabağ bölgesine helikopterlerle silah taşınması olayı meydana çıkarıldı.

Sadece bunlar bile, SSCB'nin ne denli karmaşık ve zor bir süreç yaşadığını göstermesi bakımından yeterlidir sanırım.

Kuşkusuz bu sürecin kolay bir süreç olacağı ve yaşamın tüm yönlerinin kolayca demokratikleştirileceği de beklenmiyordu. Tam tersine konu Nisan 1985'te ve daha sonra Parti 27. Kongresinde derinlemesine ele alınırken yürünecek yolun acısız ve ağrısız olamayacağı işaret ediliyordu.

Şimdi, ok yaydan fırlamıştır. Nesnel gereksinmelerin bir sonucu olan devrimci yenilenme süreci geri dönülemez bir yola gir-

miştir. Hatta bazı önemli ve ileri adımlar da atılmıştır. Bu adımlara örnek vermek gerekirse şunlardan söz etmemiz gerekecektir.

– Çok adaylı seçimler yapıldı, yeni bir Halk Temsilciler Kongresi oluşturuldu;

– Yüksek Sovyet göstermelik bir organ olmaktan çıkılıp gerçekten bir yasama organına dönüştürüldü;

– İşletmelerde özyönetim ilkesi geçerli kılındı. Bazı fabrikalarda işçiler beğenmedikleri ya da başarısız olduğuna inandıkları yöneticilerini oylarıyla değiştirdiler;

– Bazı fabrikalarda grev yapıldı;

– Stalin döneminde haksızlığı uğrayanlara itibarları iade edildi, Komintern arşivleri açıldı, belgeler ortaya döküldü;

– Sinema, tiyatro, edebiyat alanlarında yasaklar kaldırıldı. Yasaksız bir süreç başlatıldı, canlı yapıtların ortaya çıkmasına olanak sağlandı. Yenilenme süreci yaşanmasaydı Sovyet insanı örneğin Anatoli Ribakov'un "Arbat Çocukları" ya da Boris Pasternak'ın "Doktor Jivago"suyla tanışabilecek miydi? Vlademir Dudintser "Beyaz Pardesü"nü yayınlatabilecek miydi?

– Başlatılan süreçle birlikte habercilik anlayışı da değişmiştir. Daha önce yanıbaşlarında olan bir olayı bir hafta sonra öğrenen Sovyet halkları bugün pekçok olayı anında öğrenebilmektedir. (Her ne kadar Moskova Radyosu Türkçe Haberler Servisi pekçok olayın gerisinde kalıyorsa da inanıyoruz ki birgün onlar da bu sürece ayak uydurmak zorunda kalacaklardır)

Dev zorluklar var

Sovyetler Birliği 1985 Nisan'ından bu yana perestroykayla ilgili hayli cesur ve eşi görülmemiş kararlar almıştır. Toplumun demokratik yenilenmesi doğrultusunda eksikliklerini, hatalarını cesaretle ortaya koymuş sonra aldığı geniş kapsamlı önlemlerle bu sürecin geri dönülmez olduğunu işaret etmiştir.

Ne var ki daha önce de belirttiğimiz gibi bu yenilenme süreci acılı bir süreçtir. Engellerle, zorluklarla, tuzaklarla doludur. Dev

başarılar için dev engelleri aşmak, durgunluğun kalın duvarlarını yıkmak gereklidir.

Zorluklar, engeller var dedik. Baltık Cumhuriyetlerinde olup biten kimi olaylar, Dağlık Karabağ bölgesine helikopterlerle silah taşınması olayı, kimi bürokratların hatta parti eski yöneticilerinin sosyalist ahlakla bağdaşmayan tavır ve açıklamaları...

Açıktır ki yenilenme, daha doğrusu sosyalist toplum düşmanları Sovyetler Birliği'nde vardır, bunlar iyi örgütlenmişlerdir, bürokrasiyi ellerinde tutuyorlar ve devlet aygıtı içinde ağırlıklı bir yerleri vardır.

Bunlar perestroyka sürecini rayından çıkarıp kapitalizme dönüşü sağlamak, Gorbaçov'un öncülüğünü yaptığı devrimci dönüşümlerle ilgili girişimleri akamete uğratmak istemektedirler. Her aracı ve her yolu hiç çekinmeden kullanmaları onların karanlık niyetlerini tüm açıklığı ile ortaya koymaktadır.

Eşitlik ve güven temelinde kurulan bir kardeşler mozayiğini silah zoruyla değiştirmek için silahlanmak acaba sosyalizmin hangi ilkesiyle bağdaşmaktadır?

Ya da geçmişin hatalı mirasına sıkı sıkıya sarılmak...

Perestroyka ve glasnostun ateşli savunucusu görünüp de bu sürece ivme kazandıracak en küçük bir hareket dahi yapmamak...

Başlatılan sürecin "şok" etkisinden hâlâ kurtulamayanlar...

Sürece ihtiyat ve güvensizlikle bakmayı sürdürenler...

Gökyüzünün bulutsuz, denizin fırtınasız olmadığı açık. Zorluklar var, engeller var. Ancak bu devrim, hedefine varmalıdır.

Mutlaka başarmak zorundalar.

Neden başarmak zorundalar?

Zaman zaman kendi kendimize soruyoruz, Sovyetler Birliği'nde yeniden yapılanma süreci neden başarıya ulaşmak zorundadır diye.

Dünyamız hızlı bir değişim içindedir. Bilimsel-teknik ilerlemeler geniş boyutlar aldı. Uzay artık bilinmez olmaktan çıktı. Doğanın gizleri birer birer çözüldü.

21. yüzyılın eşiğinde yeni yeni sorunlar var artık. Ortaya çıkan kimi sorunlar globaldir, tüm insanları ilgilendirmekte ve tüm insanların yararına gecikmeksizin çözümlenmesi gereken sorunlardır.

İşte bu noktada elimizin altındaki marksizm klasiklerinin bu sorunları çözemediğini görüyoruz. Kuşkusuz temel ilkeler ışığında ve onların yol göstericiliğinde pekçok sorun çözümlenebilir, ancak, pekçok görüşün de yeniden gözden geçirilmesi gerektiği de ortada. Örneğin, nükleer savaş felaketinin önlenmesi için tüm bilim adamlarının-marksist ve burjuva- ortak tavır alması gerekir. Global bir sorun ve bu sorunun çözümü için yeni türden bir düşünüşü benimsemek gerekir. İnsan haklarının korunmasında, barışın sağlanmasında da öyle.

Sovyetler Birliği'nde başlatılan süreç, yeni politik düşüncenin de doğmasına ve olayların bir başka açıdan da irdelenmesine yol açtı. Bu ise dünya çapında, işçi sınıfı hareketleri üzerinde etki yaptı. Devrimci hareketler bundan hareketle kendilerini gözden geçirme fırsatı buldular, somut devrimci görevlerini belirlerken yeni türden düşünmeye ve tavır almaya başladılar.

Sovyetler Birliği'nde başlatılan süreç, yukarıdakiler ışığında, başarılmak zorundadır, çünkü, dünyadaki devrimci hareketlerin mücadelesine bir canlılık kattı, yüksek bir moral gücü verdi.

Sovyetler Birliği'nde başlatılan süreç başarıya ulaşmak zorundadır, çünkü, öngörülenlerle sosyalizm dünyadaki tüm emekçiler için daha çekici olacaktır.

Sovyetler Birliği'nde başlatılan süreç başarıya ulaşmak zorundadır çünkü, en başta Gorbaçov, barıştan yana milyonlarca insanın sağduyusunu dile getirmektedir. Gorbaçov, göreve geldiğinden bu yana insanlık için çok önem taşıyan kaç silahsızlanma önerisi yaptı, bilimiyoruz, o kadar sık öneri yapıyor ki... Sovyetler Birliği'nde başlatılan süreç başarıya ulaşamazsa içte alınacak önlemlerle içe kapanması beklenemez mi? Bu takdirde soğuk savaş, kamplaşma ve silahlanma kaçınılmaz olmayacak mı? Kimbilir belki de nükleer tehlike daha yakınımuza gelecektir.

Sovyetler Birliği'nde başlatılan süreç, başarıya ulaşmak zorundadır, çünkü Sovyetler Birliği halklarının buna gereksinimi

vardır. Sovyetler Birliği'nde halklar çağın gerisinde kalmaya layık değillerdir. Daha fazla demokrasiye, daha fazla sosyalizme gereksinimleri vardır.

Sovyetler Birliği'nde başlatılan süreç başarıya ulaşmak zordur, çünkü sosyalist demokrasinin her yönüyle geliştirilmesi ve derinleştirilmesi gerekmektedir. Bu emekçiler için denetim, eleştiri, özyönetim demektir. Yönetmelik ve toplumsal kararlar alma sürecine tam katılım demektir.

Son Söz Yerine

Sovyetler Birliği'nde yaşanan sürecin kısa bir zaman dilimini yaşadık. Kilometrelerce yol katettik, sayısız insanla konuştuk, gözlemde bulunduk, okuduk, araştırdık. Herkes yaşanan sürece adını veren iki kelime üzerinde duruyor, geleceğini buna bağlıyor: Perestroyka ve glasnost...

Bu iki kelime, kuşkusuz, zor bir mücadeleyi zafere götürecek sihirli birer kelime değildir. Sovyetler Birliği insanının yaratıcılığını, özverisini, çok daha fazla çalışmasını ve zafere olan inancını diri tutmasını gerektirir. Sabırsızlık ve karamsarlık, bencillik, eski yöntemlerde direnme, eski alışkanlıkları sürdürme bu süreci anlamamak demektir.

Biz, kısa zaman dilimi içinde, ilerlemenin biricik yolunun yeni görüşlere, yeni duygulara ve yeni bulgulara gereksinim olduğunu gördük.

Sovyetler Birliği'nde toplumun gelişmesine ve ilerlemesine ivme katmanın sosyal-ekonomik alanlardaki değişikliklerle sınırlandırılmayacağı açık. Gelişme ve ilerleme, ekonomik, sosyal, fikir, kültür alanlarında toplumun her katını çepeçevre sardığı takdirde bir anlam kazanabilecek ve seçilen hedefe doğru sağlıklı gidiş başarılacaktır. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği halklarının gerçek demokrasiyi öğrenmesi, gerçek demokraside yaşamayı öğrenmesi, herkesin kendine özgü yaratıcı güçlerini ortaya koyması, kendi düşüncesini hiçbir baskı ya da kısıtlama olmaksızın özgürce ortaya koyabilmesi gerekmektedir. Sovyetler Birliği

halklarının önemli kararlarda söz sahibi olması ise gerçek demokrasinin bir gereği olacaktır.

Bunun için de tüm sorunların demokratik tartışılması koşuldur. Sovyetler Birliği'ndeki inceleme gezimiz sırasında sorunların enine boyuna tartışıldığına tanık olduk. Kimi tartışmalardaki eleştirilerin iyiniyetten ve objektiflikten uzak olduğunu gördük. Kimi eleştirici seslerden rahatsızlık duyduğumuzu hissettik. Kimi tartışmalarda kendimize hakim olamayarak karşıımızdaki sesi kendi sesimizle boğmaya kalktık. Ama sonuçta anladık ki Sovyet insanının gereksinim duyduğu şey çokseslilik. Toplumunu sağlıklı bir raya oturtabilmek için görüşlerin savaşmasını istiyorlar. Herşeyin tartışılmasını ve durumun gerçekçi olarak açık ve net olarak gösterilmesini istiyorlar. "Bu olmaksızın" diyorlar, "çözülmesi gereken sorunları çözemeyiz". "Sosyalist kuruculukta hata varsa, bir yerlerde hata yapılmışsa ve mekanizma iyi işlemiyorsa bunu tüm boyutlarıyla tartışmalıyız" diyorlar.

Şimdi bir yandan sorunlar açılıyor, tartışılıyor, yeni ve ileriye yönelik öneriler getiriliyor, öbür yandan geriye dönüşü olmayan bir yolun temel taşları döşeniyor.

Bilinçle, sabırla ve inançla...

Sevgül Uludağ ERKUT

1958'de Lefkoşa'da doğdu. Gazeteciliğe 1980'da başladı. Röportaj, inceleme–araştırma, haber dallarında ona yakın ödül aldı. 1988'de barış, uluslararası işbirliği ve halklar arasında yakınlaşmaya katkılarından dolayı, Uluslararası Gazeteciler Ödülü IOJ tarafından, IOJ Julius Fucik Onur Madalyasıyla ödüllendirildi. Sevgül Uludağ Erkut, bu madalyanın verildiği en genç gazetecidir.

Sovyetler Birliği'nde yaşananlar, olup bitenler üzerine çok konuşuluyor, yazılıyor. Sovyetler'e gitmek, oraları gezmek ve halkla görüşmek, izlenimleri yazmak da artık kanıksandı. Bu kitap da bunlardan birisi. Ama bir ayrıcalığı var: Sevgül Uludağ Erku't'un gezi tarihi, perestroykanın bugünkü aşamasının hemen öncesine dayanıyor. Herkes perestroykanın yararlarına değiniyor, herkes Sovyet halklarının dostluk içinde yaşadığından ve yüce amaçlarından söz ediyor ve herşeyin çok iyiye doğru gittiğine değiniyor. Ama kısa bir süre sonra, bugünün sorunları patlak veriyor. İşte farklılık burada, yazar gezisi sırasında, konuşmaları sırasında gelişmeleri önceden sezmiş biçimde araştırıyor. Son bölümdeki irdemelelerinde de bunları açık biçimde dile getiriyor. Gazeteci olmanın sorumluluğu ve farklılığıyla.

